

Beleidsnota Cultuurhistorie Gemeente Langedijk 2011

Colofon

Nota Cultuurhistorie Gemeente Langedijk (CENH-rapport 142)

Opdrachtgever: Gemeente Langedijk
Titel: Beleidsnota Cultuurhistorie Gemeente Langedijk 2011
Status: Definitief
Datum: november 2010
Projectnummer: 50120
Auteur: mevr. L. den Boon MSc en drs. S. Husken
Seniorarcheoloog: drs. G.P. Alders
Illustraties: Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland indien anders vermeld

Autorisatie archeologie: drs. G.P. Alders

Datum:

ISSN: << ISSN code >>

© Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland, Haarlem, 2010

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt worden door middel van druk, fotokopie of op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgevers.

De Stichting aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit de toepassing van de adviezen of het gebruik van de resultaten van dit onderzoek.

Cultureel Erfgoed Noord-Holland
Postbus 205
2000 AE Haarlem

Telefoon: (023) 553 14 98
Fax: (203) 531 84 36
Email: info@cultureelerfgoednh.nl
Internet: www.cultureelerfgoed.nl

Aanbeveling

Toelichting

Hieronder zijn de aanbevelingen uit de Beleidsnota Cultuurhistorie Langedijk 2011 schematisch samengevat met een daarbij gewenste fasering. Voor de archeologie geldt ook een aantal verplichtingen dat voortvloeit uit de nieuwe Wet op de Archeologische Monumentenzorg en de taken die daarin aan de gemeente worden opgedragen.

Nogmaals wordt opgemerkt dat de opties mogelijk extra ambtelijke capaciteit en financiële middelen vragen en dat onderzocht zal moeten worden hoe hieraan invulling kan worden gegeven.

Van onderstaande actiepunten zijn die onder a en b verplicht of vloeien logischerwijs uit verplichtingen voort, die onder c en d zijn facultatief en liggen meer in de lijn van erfgoededucatie, publieksvoorlichting en aanvullend onderzoek.

Actiepunten

Het streven naar een zorgvuldige omgang met het archeologisch erfgoed leidt als vanzelf tot de volgende voornemens:

a. Op zo kort mogelijke termijn worden de volgende voornemens gerealiseerd:

1. intern protocol opstellen om bij ruimtelijke plannen het archeologisch monumentenzorgproces tijdig op te starten en voort te zetten;
2. archeologie en historische geografie opnemen in de risicoparagraaf van ruimtelijke plannen;
3. bij *consoliderende* bestemmingsplannen de cultuurhistorische waarden overnemen, zoals beschreven in de Beleidsnota Cultuurhistorie Langedijk;
4. bij ruimtelijke procedures, indien er een Beeldkwaliteitplan of Ruimtelijke Onderbouwing vereist wordt door provincie of gemeente, hierin de cultuurhistorische waarden opnemen;
5. tijdens de voorbereidings- en uitvoeringsfase van een project en bij vergunningverlening waarbij archeologische waarden in het geding zijn, de nodige archeologische deskundigheid waarborgen op het niveau van een seniorarcheoloog conform de eisen van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie;
6. de inbedding van het cultuurhistorisch beleid in ruimtelijke procedures en bij aanvragen sloopvergunning, bouwvergunning en monumentenvergunning en in te verlenen vergunningen bepalingen opnemen betreffende archeologische en historisch geografische waarden;
7. besluiten dat het college het archeologisch selectiebesluit neemt betreffende archeologische onderzoeken.

b. Binnen 1 jaar worden de volgende voornemens gestart:

1. opnemen van de beleidskaart in het geo-informatiesysteem van de gemeente;
2. archeologische en historisch geografische waarden als dubbelbestemming opnemen in bestemmingsplannen, inclusief archeologische voorschriften voor archeologisch waardevolle terreinen;
3. instellen van een metaaldetectorverbod op specifieke locaties, vast te leggen in de Algemene Plaatselijke Verordening;
4. een zekere hoeveelheid ambtelijke formatieruimte vrijmaken voor het coördineren van de taken betreffende de archeologische monumentenzorg, het bevorderen van de éénloketfunctie binnen de gemeente voor cultuurhistorie en het bevorderen van de integratie van cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening.

c. Binnen 1 à 3 jaar worden de volgende voornemens gerealiseerd:

1. laten uitvoeren van een inventarisatie naar potentiële gemeentelijke monumenten en laten uitvoeren van een quick scan per pand naar de monumentale waarde;
2. nader te bepalen aantal gemeentelijke monumenten opnemen op de gemeentelijke monumentenlijst;
3. zodanig aanpassen van vigerende bestemmingsplannen dat de bekende en te verwachten cultuurhistorische waarden binnen de plangebieden op de juiste wijze zijn opgenomen;
4. de mogelijkheden van regionale samenwerking op gebied van cultuurhistorie onderzoeken;
5. aandacht geven aan cultuurhistorisch beleid in communicatieve en educatieve sfeer;
6. het eventueel vergroten van de ambtelijke capaciteit voor cultuurhistorie;
7. opstellen van een voorlichtings- en communicatieplan cultuurhistorie;
8. burgers stimuleren om de kwaliteit van het landschap en historisch geografische elementen te behouden of versterken via de Regeling Kleine Landschapselementen van Landschap Noord-Holland.

d. Binnen 3 à 4 jaar worden de volgende voornemens gerealiseerd:

1. aanvullend op de van rijks- of provinciewege beschermde terreinen, een selectie maken van cultuurhistorische terreinen ten behoeve van duurzaam behoud;
2. het laten verrichten van nader onderzoek naar deze terreinen, in de vorm van gecombineerd bureauonderzoek, luchtfoto-onderzoek en geofysisch onderzoek;
3. op basis van deze gegevens besluiten om een aantal van deze terreinen voor te dragen voor bescherming bij rijk of provincie, dan wel zelf tot het aanwijzen van gemeentelijke archeologische monumenten overgaan;
4. de resultaten van het archeologisch/cultuurhistorisch onderzoek van de afgelopen jaren laten analyseren om tot een synthese te komen van de belangrijkste resultaten;
5. publiksboekjes laten maken over archeologische vindplaatsen en andere cultuurhistorische waarden, met aandacht voor het gemeentelijk cultuurhistorisch beleid, ter verkrijging van een groter maatschappelijk draagvlak; hier kan de Bibliotheek Langedijk bij worden betrokken.

Voor alle bovenstaande aanbevelingen zijn een paar zaken essentieel, namelijk integraal werken in de gemeentelijke organisatie en deskundigheid op het gebied van de cultuurhistorie. Zonder deze aspecten te hebben geregeld kan geen uitvoering worden gegeven aan het beleid.

Voor het voeren van integraal cultuurhistorisch beleid is het van belang dat een goede afstemming plaatsvindt tussen de verschillende gemeentelijke disciplines zoals monumentenzorg, bouw- en woningtoezicht, ruimtelijke ordening, volkshuisvesting, grondzaken, voorlichting en dergelijke. Traditioneel staan cultuurhistorie (beschermen van het verleden) en ruimtelijke ordening (ontwerpen voor de toekomst) tegenover elkaar. Het is dus zaak de gedachte van het rijksbeleid Belvedere: *'behoud door ontwikkeling'* als uitgangspunt te hanteren in het ruimtelijke ordeningsbeleid. Een goede inpassing van de cultuurhistorische waarden draagt immers bij aan een versterking van de lokale identiteit. Afstemming en overleg in een vroeg stadium, waarbij het cultuurhistorische beleid als een gelijkwaardig beleidsaspect wordt meegenomen in beleidsafwegingen, zal algemeen gedachtegoed moeten worden, zonder te denken in termen van bedreigingen en verstarring van de plannen.

De gemeente Langedijk heeft geen archeoloog in dienst, maar raadpleegt om haar wettelijke taken uit te voeren een externe seniorarcheoloog.

Inhoudsopgave

Beleidsnota Cultuurhistorie Gemeente Langedijk 2011	1
Colofon	2
Aanbeveling	3
1. Inleiding	9
1.1 Inleiding	9
1.2 Doelstellingen	10
1.3 Opbouw van dit rapport	10
2. Ontstaansgeschiedenis	13
2.1 Inleiding	13
2.2 Algemene ontstaansgeschiedenis	13
2.3 Dorpskernen	21
2.4 Werken	28
2.5 Infrastructuur	30
3. Cultuurhistorie in het gemeentelijk beleid	33
3.1 Cultuurhistorie	33
3.2 Cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening	34
3.2.1 Het bestemmingsplan	35
3.2.2 Structuurvisie	41
3.2.3 Beeldkwaliteitplannen	42
3.3 Historische geografie	42
3.4 Archeologie	44
4. Rolverdeling bij het betrekken van archeologie in plannen	49
3.5 Bouwkundige Monumentenzorg in gemeente Langedijk	52
3.6 Welstandsnota gemeente Langedijk	56
3.7 Cultuurhistorische gebieden en gemeentelijke speerpunten	57
5. Voorlichting, communicatie en toerisme	58
6. Planning en financiën	62
5.1 Algemeen	62
5.2 Archeologie	63
7. Conclusies	68
Bijlage A – Effecten en belangen van cultureel erfgoed	70
Bijlage B – Rijks- en provinciaal beleid en instrumenten voor cultuurhistorie in het algemeen	72
Bijlage C – Rijks- en provinciaal beleid voor archeologie	76
Bijlage D – Partners bij de uitvoering van cultuurhistorisch beleid	80
Bijlage E – Lijst van cultuurhistorische waarden	84

Bijlage F – Cultuurhistorische gebiedsbeschrijvingen: een instrument voor beleid	100
Molenplaatsen (LANG22A t/m LANG40A).....	113
Bijlage G – Archeologische Monumentencyclus.....	119
Bijlage H – Begripsbepalingen	121
Bijlage I – Bronnenlijst.....	124
Bijlage J – Archeologisch informatiesysteem	126

1. Inleiding

1.1 Inleiding

In deze Beleidsnota Cultuurhistorie zet Cultureel Erfgoed Noord-Holland de achtergronden en onderbouwingen voor het cultuurhistorisch beleid uiteen. Deze nota is geformuleerd vanuit de overtuiging dat de lokale overheid de belangrijkste behartiger is van het publieke belang van het cultuurhistorisch erfgoed. Op basis van deze nota doet Cultureel Erfgoed Noord-Holland een aantal aanbevelingen, aan de hand waarvan de gemeente kan besluiten over het te voeren beleid en de uitvoering daarvan.

In de huidige maatschappij bestaat de behoefte aan een ruimtelijke omgeving, waarin een binding van de bewoner met zijn woonomgeving kan ontstaan. Cultuurhistorie speelt hierin een belangrijke rol. Het gevoel van vertrouwdheid, eigenheid, persoonlijke associaties en identiteit wordt hierdoor vergroot. Naast de groeiende behoefte van mensen om meer te weten over de historie van hun omgeving, wordt door snelle en ingrijpende maatschappelijke veranderingen een grote druk gelegd op de gebouwde omgeving, op het landschap en op de grond. Dit vraagt om extra aandacht voor cultuurhistorische waarden om te voorkomen dat deze ongezien verdwijnen, om mogelijkheden te creëren voor de versterking ervan en om op een bewuste manier op initiatieven te kunnen sturen.

De afgelopen jaren hebben zowel op landelijk als op provinciaal niveau ontwikkelingen plaatsgevonden op het gebied van de cultuurhistorie. Vooral de implementatie van het Verdrag van Valletta is de Nederlandse wetgeving heeft grote gevolgen.

De Monumentenwet is zodanig gewijzigd dat de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor het behoud van het archeologische erfgoed primair komt te liggen bij de gemeente. De gemeente is in veruit de meeste gevallen de bevoegde overheid bij het afwegen van archeologische belangen in het proces van de ruimtelijke ordening.

Mede door de wijziging van de Monumentenwet, maar bijvoorbeeld ook door de Nota Belvedere en de beleidslijn Culturele Planologie van de Provincie Noord-Holland, is cultuurhistorie ingebed in procedures van ruimtelijke ordening. Vooral bij het realiseren van ruimtelijke kwaliteit is de inbreng van cultuurhistorische factoren van belang. Om op de lange termijn het cultureel erfgoed in de gemeente te beschermen en te benutten is het in de visie van Cultureel Erfgoed Noord-Holland van belang het cultuurhistorisch beleid ook mee te laten wegen in de ruimtelijke visieontwikkeling en in te passen in het ruimtelijk kwaliteitsbeleid, zoals ook verwoord in de doelstellingen van de welstandsnota.

Uitgangspunt van dit advies is dat het beleid zó kan functioneren, dat in een vroeg stadium van ruimtelijke planvorming geanticipeerd kan worden op de mogelijke aanwezigheid van de cultuurhistorische waarden binnen het plangebied. Door het bekend zijn van de procedures en de daaraan te stellen eisen, evenals de geformuleerde afwegingskaders, worden verrassingen zoveel mogelijk vermeden en de snelheid van afhandeling bevorderd.

Mede wegens het bovenstaande heeft Cultureel Erfgoed Noord-Holland in deze nota een gebiedsgerichte differentiatie van het beleid geformuleerd. Daarin wordt aangegeven in hoeverre werkzaamheden schadelijk worden geacht, gebaseerd op de mate waarin aantasting van de (waarschijnlijk) aanwezige archeologische, monumentale en/of historisch geografische waarden in een deelgebied van de gemeente te verwachten zijn. Een uitwerking van dit aspect wordt gegeven in bijlage F. Het voorgestelde gebiedsgerichte beleid is niet statisch: in de loop der tijd kan dit worden aangepast indien resultaten van onderzoek daar aanleiding toe geven. In principe geeft de in deze nota vervatte informatie voldoende basis voor het opnemen van cultuurhistorische waarden in bestemmingsplannen.

Het in deze nota voorgestelde beleid is in overeenstemming met het door rijk en provincie gevoerde beleid.

1.2 Doelstellingen

De volgende doelstellingen en uitgangspunten zijn de basis geweest voor deze nota ten behoeve van een integraal cultuurhistorische beleid:

- het aanvullend inventariseren, documenteren en op kaart zetten van de (potentieel) aanwezige cultuurhistorische waarden;
- het stimuleren van het streven naar behoud (door instandhouding en beheer) van deze waarden;
- het realiseren van 'Behoud door ontwikkeling' door het aangrijpen van mogelijkheden die op een verantwoorde wijze een nieuwe toekomst bieden aan de aanwezige cultuurhistorische waarden;
- het vergroten van de bewustwording over de cultuurhistorie van Langedijk en het versterken van de samenwerking met externe partijen die te maken hebben met cultuurhistorie.

1.3 Opbouw van dit rapport

De opbouw van dit advies is als volgt: ten eerste wordt de ontstaansgeschiedenis van Langedijk behandeld (hoofdstuk 2). Vervolgens wordt de visie op en de wijze van omgang met het gemeentelijk bodemarchief, de historisch geografische waarden en de monumentenzorg behandeld (hoofdstuk 3). Dan volgen enkele korte opmerkingen over voorlichting en communicatie (hoofdstuk 4) waarna de planning en financiën aan bod komen (hoofdstuk 5). Het afsluitende hoofdstuk (hoofdstuk 6) geeft een aantal aanbevelingen en mogelijk door de gemeente te nemen vervolgstappen. Dit zijn de onderwerpen waarover binnen de gemeente gediscussieerd en besloten zal moeten worden.

In de bijlagen worden onder andere de effecten en belangen van cultureel erfgoed besproken, is een beschrijving opgenomen van het door rijk en provincie gevoerde cultuurhistorische beleid en zijn tevens gebiedsbeschrijvingen van de uit cultuurhistorische oogpunt relevante terreinen beschreven. Voor de volledige definities van de in dit advies gebruikte specifieke termen wordt verwezen naar de begrippenlijst in de bijlage.

Een woord van dank voor hun informatie en medewerking is verschuldigd aan de heer J. Keizer (vice-voorzitter Stichting Coördinatie Onderzoek Oud Geestmerambacht), de heer W. Ouweltjes (secretaris Stichting Regionale Archeologie "Gheestmanambocht") en de heer G. Kalverdijk (secretaris Stichting Coördinatie Onderzoek Oud Geestmerambacht en voorzitter Stichting Regionale Archeologie "Gheestmanambocht").

2. Ontstaansgeschiedenis

2.1 Inleiding

In onderstaande tekst wordt in hoofdlijnen de bewoningsgeschiedenis van Langedijk uiteengezet, gebaseerd op bestaande informatie en bronnen.

2.2 Algemene ontstaansgeschiedenis

Fysische geografie

De bewoningsgeschiedenis van de gemeente Langedijk hangt nauw samen met de landschappelijke ontwikkeling van het Noord-Hollandse kustgebied in de afgelopen 10.000 jaar. De sturende factor daarbij vormde de stijging van de zeespiegel door het afsmelten van een deel van de landijskappen van onder andere Scandinavië en Noord-Amerika na de laatste ijstijd (Weichselien). Bovendien daalde het land. Als gevolg van dit samenspel verplaatste de kustlijn zich langs de gehele Hollandse kust naar het oosten. De zeespiegelstijging leidde in de eerste plaats vooral tot een stijging van het grondwater. Het zeer licht hellende landschap van het huidige Nederland en de Noordzee, werd vanwege de mee omhoogkomende grondwaterstand en de afnemende drainagecapaciteit in eerste instantie toegedekt met uitgestrekte moerassen waarin zich een (bos)veenpakket vormde; het Basisveen. Het ontstaan van dit veenpakket hangt samen met de geleidelijke afname van zowel de zeespiegelstijging als de daling van de bodem¹.

In deze periode liep de Overijsselse Vecht door Noord-Holland naar het westen toe. Deze rivier creëerde hier een landschap, zoals we dat nu nog uit het rivierengebied in Midden-Nederland kennen met terrassen, restgeulen en rivierduinen. Het was een landschap met veel hoogteverschillen, zandige afzettingen en voldoende water in de omgeving. Een dergelijk landschap was aantrekkelijk voor mensen om zich er te vestigen. De oerstroom van de Overijsselse Vecht liep niet alleen onder Alkmaar door, maar ook onder Langedijk en het zuidelijk deel van het Geestmerambacht. Dit is aangetoond met de vondst van een dierlijk bot. Dit bot bleek een hielbeen van een mammoet te zijn en wordt gedateerd als Laet Pleistoceen/Vroeg Holoceen.

Rond 8000 jaar geleden bereikte de stijgende zeespiegel van de Noordzee ongeveer de huidige kustlijn van Nederland. Dit gebeurde het eerst ter hoogte van Alkmaar, waar het vroegere dal van de Overijsselse Vecht in de Pleistocene ondergrond ligt. Het bodemoppervlak lag in die tijd bij Alkmaar op ongeveer 25 meter onder NAP. In het dal van de Overijsselse Vecht ontstond een uitgestrekt waddegebied dat wordt aangeduid als het Hollandse getijdenbekken.

Ongeveer 7000 jaar geleden steeg de grondwaterspiegel zo snel dat de veenmoerassen verdrongen en er meren ontstonden. In het zoete water werd klei afgezet en in de ondiepere

¹ Het samenspel van zeespiegelstijging en bodemdaling wordt relatieve zeespiegelstijging genoemd. De geleidelijke afname van de relatieve zeespiegelstijging betekende dat er tijd was voor moerassen om te ontstaan voordat deze door het water werden overspoeld.

delen bleef zich veen vormen. De toenemende invloed van de zee leidde tot een steeds brakker milieu. Enerzijds zette de zee grote hoeveelheden zand en klei af in het getijdenbekken. Anderzijds ontwikkelden zich ook west-oost lopende geulen die de zee toegang gaven tot het gebied. De stromingen in die geulen waren zo sterk dat de hoofdgeul zich diep in de ondergrond schuurde, waarbij zelfs de top van de afzettingen uit de ijstijden werd geërodeerd. De loop van de geulen veranderde steeds, waardoor eerder afgezet materiaal weer werd opgeruimd of afgedekt.

Ondertussen werden onder invloed van zeestromingen en golfwerking aan de westzijde van dit waddengebied van geulen, meren en zand- en slikplaten, strandwallen gevormd. Door de snelle stijging van de zeespiegel werden deze echter steeds opgeruimd en overspoeld.

Ongeveer 5000 jaar geleden nam de stijging van de zeespiegel sterk af. Het smelten van de landijskappen was tot een (voorlopig) einde gekomen en alleen de bodemdaling droeg nog bij aan de relatieve zeespiegelstijging. Vanaf dat moment kon de sedimentatie gelijke tred houden met de stijging van de zeespiegel. De strandwallen die vanaf dit moment ontstonden sloten het Hollandse getijdenbekken af van de zee zodat een lagune ontstond waarin zand en klei werden afgezet en veen groeide. Een aantal zeegaten tussen de strandwallen gaf de zee toegang tot deze lagune, zoals het Zeegat van Bergen dat in de riviermonding van de Overijsselse Vecht was ontstaan. Het verhang van de Overijsselse Vecht (en de IJssel die hier ook uitmondde) en de afvoer van de rivieren waren zo gering dat de zee via het Zeegat van Bergen diep het achterland kon binnendringen. Achter het Zeegat van Bergen liep een bijna honderd kilometer lange getijdengeul tot aan de omgeving van Schokland. De zee zette zand en klei af in het gebied, maar er was onvoldoende sediment om het gehele getijdengebied te vullen, zodat aan de oostzijde een meer ontstond.

De afname van de stijging van de zeespiegel leidde tot een zeewaartse verplaatsing van de kustlijn in het centrale deel van Noord-Holland. De Noord-Hollandse kustlijn verplaatste zich vanaf die tijd steeds verder naar het westen (een aanwaskust), waardoor een brede zone met strandwallen ontstond, die door het noordwaartse kusttransport van zand onderling verbonden werden. Hierdoor ontstond een vrijwel gesloten kust. De oudste nog aanwezige strandwallen liggen het meest landinwaarts op de lijn Beverwijk-Uitgeest-Sint Pancras. In Sint Pancras bevinden zich de sedimenten van de oude strandwal zich dicht aan het oppervlak. De strandwal loopt echter door in noordoostelijk richting tot aan Zuid-Scharwoude, waar deze zich op een diepte van ca. 2,2 m onder maaiveld bevindt.²

Terwijl zich vanaf ongeveer 4000 jaar geleden in het gehele kustgebied veen vormde, bleef het gebied achter het Zeegat van Bergen – het huidige West-Friesland – sterk onder invloed van de zee staan. De landschappen van dit estuarium welke onder directe invloed van eb- en vloedwerking zijn ontstaan, worden getijdenlandschappen genoemd. De uiterlijke kenmerken (morfologie) van dit landschap zijn vooral bepaald door de getijdeninvloed. In het getijdenlandschap zijn op basis van hun ligging ten opzichte van het gemiddeld laag en hoog water (GLW en GHW) drie deelgebieden te onderscheiden:

de grote getijdengeulen en lagunes die permanent onder water staan (subgetijdengebied);

² Du Burck 1957

de gebieden tussen GLW en GHW behoren tot het waddenmilieu dat bestaat uit platen en slikken (intergetijdengebied); de delen van het estuarium boven GHW en beneden stormvloedniveau behoren tot de kwelders waarbij kreken, oeverwallen, kommen en laagvenen voorkomen (supragetijdengebied).

Aan de westzijde van West-Friesland bestond achter het zeegat van Bergen een meer (subgetijdengebied). Het krekensysteem van midden- en oost West-Friesland (inter- en supragetijdengebied) werd door de zeestroom die door dit meer stroomde gevoed. Vanuit de zeegaten werd zand en klei tweemaal per etmaal met de vloedstroom aangevoerd en vervolgens in en langs de geulen afgezet. Als het water van een kreek (aftakking van de hoofdgeul) als gevolg van getij buiten de oevers trad dan werden ook daar zand- en kleideeltjes afgezet. De relatief zware en grote zanddeeltjes bezonken als eerste en werden afgezet in de bedding en aan de oevers van de kreken. Tijdens de afname van de stroomsnelheid in de uitgestrekte achterliggende kommen werd het water rustiger en bezonken steeds fijnere kleideeltjes. Door deze sortering van de afzettingsdeeltjes in klinkgevoelige kleien en nauwelijks inklinkende zanden liggen de kommen daarom lager dan de kreekoevers, waardoor zogenaamde oeverwallen ontstonden. Als gevolg van dichtslibbing verlandden de kreekbeddingen op den duur. Doordat de zandige oeverwallen en geulvullingen minder inklinken dan de kleiige komgebieden, kwamen zij naarmate de tijd verstreek samen als kreekruigen steeds hoger in het landschap te liggen.

Het getijdengebied handhaafde zich hier nog lange tijd. De kreken slibden echter ook langzamerhand dicht. Het meest oostelijke deel van dit gebied, het huidige IJsselmeergebied, ontving onvoldoende sediment. Hierdoor kon het niet helemaal dichtslibben en bleef een plassengebied achter, met in de ondiepe delen veenvorming.

Het overige deel van het getijdengebied slibde echter verder dicht, tot het zeegat zich ongeveer 3200 jaar geleden aan de kust sloot. De verzanding van het zeegat leidde tot een stagnering van de waterafvoer in West-Friesland. Als gevolg hiervan steeg de grondwaterspiegel en werd het gebied niet alleen te nat voor bewoning, maar vormde zich ook hier veen.

Het meer aan de westzijde van West-Friesland bleef lange tijd bestaan, ook tijdens het dichtslibben van de kreken aan de oostzijde van West-Friesland. Aan de randen van het meer werden zand en klei afgezet. Zo slibde ook het meer langzamerhand dicht. Rond 3600 voor heden was van het meer nog een brede geul over. Zeshonderd jaar later was ook deze geul dichtgeslibd.

Aan de oostzijde van Langedijk is de meest westelijke uitloper van het krekensysteem van West-Friesland in de ondergrond aanwezig. De afzettingen in de hoofdgeul vonden hier pas vanaf ongeveer 4000 jaar geleden plaats, toen het meer begon dicht te slibben. Aan de westzijde bleef het meer langer bestaan. Met de dichtslibbing van de rest van het Zeegat van Bergen slibde ook het meer dicht. Er ontstond een intergetijdengebied, waarin wadplaten werden afgezet, die nu nog als verhogingen (microreliëf) in het landschap aanwezig zijn.

De sluiting van het Zeegat van Bergen leidde tot een verzoeting van het milieu door de blijvende aanvoer van zoet water via de rivieren vanuit Zuid- en Oost-Nederland. In dit

verzoetende milieu kon zich veen vormen. Door de verzanding van het Zeegat van Bergen zijn scholen vissen ingesloten geraakt. De fossiele resten zijn gevonden tijdens werkzaamheden in het Geestmerambacht en op het huidige parkeerterrein naast het recreatiemeer. De fossiele botten waren van Kabeljauw en Bruinvis. De vinder heeft de vondsten geschonken aan het Regionaal Natuurmuseum Westflinge in Sint Pancras.

In een drassig milieu en onder de waterspiegel gaat de ophoping van het dode plantenmateriaal sneller dan de afbraak daarvan, waardoor veen wordt gevormd. Laagveen is gevormd in een (relatief) voedselrijk milieu en wordt daarom eutroof genoemd. Als het eutrofe veen tijdens de vorming boven het grondwaterniveau uitkomt dan wordt het weer afgebroken. Boven op zulk laagveen kunnen plantengemeenschappen die voedselrijkdom mijden hun kans grijpen en kan het hoogveen worden gevormd. Het hoogveen is grotendeels opgebouwd uit planten die voor hun groei afhankelijk zijn van regenwater, waardoor – onder doorgaande groei – hoge veenkoepels in het landschap kunnen ontstaan. Het milieu waarin hoogveen ontstaat, is extreem voedselarm en wordt daarom oligotroof veen genoemd. Mogelijk vormde zich in West-Friesland plaatselijk hoogveen bovenop het laagveen. De veenmoerassen werden doorsneden door veenrivieren.

De afzettingen in West-Friesland werden voorheen aangeduid als "Afzettingen van Calais" en "Afzettingen van Duinkerke" en als "Hauwert Complex". Deze mariene zand- en kleilagen worden nu ingedeeld onder de Laagpakketten van Wormer en Walcheren, die onderdeel zijn van de Formatie van Naaldwijk. Het Laagpakket van Wormer is de oudste. Deze is tot ongeveer 1800 voor Christus afgezet. Soms zijn de klei- en zandlagen van de Formatie van Naaldwijk afgewisseld met lagen Hollandveen, die tot de Formatie van Nieuwkoop worden gerekend. Het is niet duidelijk in hoeverre deze veenlagen in de bodem van Langedijk terug te vinden zijn. In de polder Geestmerambacht onder de pikklei (Duinkerken 3) en elders in de gemeente Langedijk onder dijkjes, wegen en oude gebouwen wordt Hollands veen in meestal verspoelde of verstoorde vorm vrij regelmatig aangetroffen. Op de klei- en zandafzettingen groeide veen. In de Midden Bronstijd (1800 – 1100 voor Christus) was het grootste deel van Noord-Holland bedekt met veen. Rond Langedijk is het gebied mogelijk niet helemaal met veen overdekt geweest.

In het veen vormden zich kleinere meertjes en zogenaamde dellen (ondiepe plassen), kenmerkend voor het Geestmerambacht. Over de reden van het ontstaan bestaat nog discussie. Bekend is dat het landschap veel dynamischer was dan nu. Natuurlijke processen zoals uitblazing van riviertjes speelden waarschijnlijk een rol. Maar ook het ingrijpen van de mens in het landschap kan een factor zijn geweest. Uitspoeling vanuit de Zijpe via de Rekere, respectievelijk de doorbraak van de Schagerdam in 1248, wordt als hoofdoorzaak gezien van het ontstaan van meren en dellen in het Geestmerambacht ten oosten van de Langedijk. Diverse meertjes zijn in de loop der tijd drooggelegd³. Aan de noordoostzijde van de meertjes zijn door opwaaiing en golfslag plaatselijk meerwallen ontstaan. Deze zandige

³ Welke meren al bij het ontstaan van het veen aanwezig waren en welke het gevolg zijn van menselijk ingrijpen of erosie door golfslag is op dit moment niet duidelijk.

hoogten zijn nog altijd in het landschap terug te vinden. De meerwal is op enkele plaatsen gebruikt als basis voor een terpachtig lichaam.

Bewoningsgeschiedenis

Neolithicum en Bronstijd

Theoretisch gezien zou vanaf het einde van het Laat Neolithicum bewoning plaats hebben kunnen vinden in Langedijk. Tot op heden zijn echter geen significante archeologische sporen bekend uit het Neolithicum of Bronstijd. In het Laat Neolithicum vindt wel de eerste bewoning plaats in andere delen van West-Friesland. In midden en oost West-Friesland bevonden zich hoger gelegen delen die bewoning mogelijk maakten. De restanten van deze bewoning uit voornamelijk de Midden Bronstijd zijn gevonden op de oeverwallen langs de krekken, op geulruggen. In deze periode had het zeegat van Bergen zich gesloten en het daarmee verbonden meer was inmiddels dichtgeslibd waardoor het gebied gevrijwaard bleef van invloeden van de zee. Zodoende kon het voormalige kweldergebied zich ontwikkelen tot een gebied dat aantrekkelijk was voor bewoning. Een groot deel van de gemeente Langedijk was, met uitzondering van de strandwal van Sint Pancras en de westelijke hoek, vanaf de Late Bronstijd tot ca. 1000 na Chr. te nat voor bewoning.⁴ De vondst van een fragment aardewerk uit de late Bronstijd ten westen van Oudkarspel is dan ook niet volgens het gebruikelijke verwachtingspatroon en kan ook niet worden bevestigd door middel van andere vondsten.

IJzertijd

Aan het begin van de IJzertijd, rond 800 v.C., lijkt West-Friesland nagenoeg onbewoond. Bewoningssporen uit deze periode zijn schaars. Pas rond 400 v.C. neemt het aantal bewoners in het veengebied achter de kust weer toe. De plaatselijke bevolking beoefende een gemengd boerenbedrijf waarin landbouw en veeteelt de belangrijkste onderdelen van de bestaanseconomie vormden. Te Sint Pancras zijn op de strandwal enkele fragmenten aardewerk uit de Midden IJzertijd (500-250 v. Chr.) aangetroffen.

Romeinse Tijd

Kort voor de Romeinse Tijd raakte het veengebied door de toenemende vernatting (wederom) verlaten. Dit veranderde aan het einde van de eerste eeuw na Chr. Het veengebied werd door de verbeterende ontwatering opnieuw aantrekkelijk. De bevolking (vermoedelijk afkomstig uit het westelijke strandwallengebied langs de kust, mogelijk ook reeds vanuit de geestgrond, het latere Vrone/Sint Pancras, ten zuiden van het Geestmerambacht) nam hier dan ook gedurende de tweede eeuw sterk toe en bereikte aan het begin van de derde eeuw zelfs een hoogtepunt. Men vestigde zich niet al te ver van het water; de veenriviertjes boden de mogelijkheid zich gemakkelijk door het veengebied te verplaatsen. Verder moest de plek geschikt zijn om akkerbouw te bedrijven en vee te houden. Ook de mogelijkheid om gemakkelijk aan drinkwater te komen was een voorwaarde.

⁴ Rappol en Soonius, 1994

Het gebied lijkt dicht bewoond. Men beoefende nog steeds een gemengd boerenbedrijf en woonde in de bekende woonstalhuizen. Aan het einde van de derde eeuw raakte het westen van Nederland ten noorden van de Rijn door de toenemende wateroverlast zo goed als ontvolkt. De veengroei ging door en bedekte de bewoningssporen. Pas enkele eeuwen later zou het gebied opnieuw worden bewoond. Sporen van deze bewoningssgolven zijn onder andere gevonden met behulp van pollenanalyse.

Sporen uit de Romeinse Tijd zijn gevonden op en nabij de strandwal van Sint Pancras en in de Diepsmeerpolder. Te Sint Pancras zijn op de locatie van het kerkhof van Vroonen enkele kuiltjes aangetroffen. Op een drietal plaatsen in en rondom Sint Pancras is bij bodemkartering Romeinse bewoning geconstateerd.

In de Diepmeerspolder is nabij de Wagenweg een grote concentratie inheemse aardewerkfragmenten gevonden die dateert uit de Vroege Romeinse Tijd (eerste eeuw na Chr.). Uit het bodemprofiel van deze locatie blijkt dat op een diepte van ca. 1,25 m –NAP een donkere bewoningslaag van 5-10 cm dik aanwezig te zijn. In deze laag kwamen op veel plaatsen grote asplekken voor. Ook aan de Saskersloot zijn vondsten van inheems aardewerk uit de Romeinse Tijd gevonden in zogenaamde ‘oude woongrond’.

Karolingische Tijd

Archeologisch onderzoek van F. Diederik c.s. (werkgroep Schagen van de afdeling HNK/AWN) bij de Allemanskerk te Oudkarspel trof onder andere Karolingisch materiaal van circa 800 na Chr. aan in daliegaten (dalie, darie, derrie betekent veen). Evenwijdig aan een sloot aan de zuid- en noordzijde waren gaten gegraven om de onderliggende kleilaag te gebruiken voor verbetering van de venige toplaag. Na het graven vullen dergelijke gaten zich met inklinkend veen, waardoor ze vooral in de winter duidelijk zichtbaar blijven. Aan de noordkant van de kerk werden ook afvalresten uit de 11de tot en met de 13de eeuw aangetroffen. Door deze vondsten krijgt de naam Aldenkercha van de kapel (gewijd aan Sint Maarten en gesticht vanuit de moederkerk van Schoorl), waarmee ook het oudste dorp van de Langedijk werd aangeduid, een concrete invulling. Zo meldt A. Schermer dat bij de ruilverkaveling van circa 1970 in het buitengebied Geestmerambacht vooral vondsten uit de Karolingische periode en uit de Romeinse tijd zijn aangetroffen.

Ontginning van het veen

Bij Petten ontstond (waarschijnlijk) gedurende de Vroege Middeleeuwen opnieuw een zeegat in de kust, het Zeegat Zijpe.⁵ Via dit zeegat kreeg de zee invloed in het westelijke gebied van West-Friesland. Het zeegat voerde via de Rekere, een al eerder bestaande rivier, water naar het noorden en naar het zuiden. In de 13e eeuw werd de Westfriese Omringdijk een feit. Deze ringdijk beschermde de bewoners van West-Friesland tegen de zee, die het gebied aan drie kanten omringde.

In de Vroege Middeleeuwen (negende eeuw) woonden er mensen in het strandwallengebied langs de kust, de duinstrook was hier breed genoeg voor bewoning. Op deze duinen kwamen bossen voor met wilde dieren, zodat jacht een bestaansmiddel was in deze streek. De bevolkingsdichtheid was echter laag. Naarmate de bevolkingsdruk in deze gebieden toenam,

⁵ De datering van dit zeegat is tot op heden omstrepen.

gingen mensen op zoek naar nieuwe gronden om gewassen te verbouwen en vee te houden. Zij vestigden zich in het veen. Vóór het jaar 1000 was het veen geen geschikte vestigingsplaats door de natte omstandigheden en het voorkomen van uitgestrekte bossen. De klimaatomstandigheden werden in deze periode echter beter voor het ontginnen van het veen, namelijk een wat warmere, drogere periode. De naam Geestmerambacht houdt verband met deze trek van het strandwallengebied naar het veen. Geestmer is de verkorte vorm van Geestmanner, wat erop duidt dat de ontginning van het gebied plaatsvond door de mannen van de geest. Een geest is een akkercomplex in het strandwallengebied. Een andere definitie van geest, gast, gaast is volgens professor Rob Rentenaar onvruchtbare hooggelegen grond die door droogte openscheurt. Franck legt mogelijk een etymologisch verband met gust, wat onvruchtbaar betekent, en geisa, wat woeden van vuur betekent. Verwijzingen naar as, wat verbrandingsrest betekent, en eest, wat verbrandingsoven betekent, kan duiden op het afbranden van bos om de grond vruchtbaar te maken.

De ontginning vond zeer waarschijnlijk in het noordelijk gedeelte van het Geestmerambacht plaats vanuit de omgeving van Schoorl: de kerk van Schoorl wordt in schriftelijke bronnen genoemd als de moederkerk voor de kerken langs de Langedijk (zie paragraaf 2.3). In het zuidelijk deel van het Geestmerambacht heeft de enigszins zuid-noord gerichte ontginning plaats gevonden vanuit de basis Vrone, zoals recent weer is bevestigd door archeologisch onderzoek bij het graven van het Twuyvermeer ten noorden van Sint Pancras. Deze ontginning wordt voornamelijk begrensd door de Bruggesloot in Broek op Langedijk.

In eerste instantie werd het gebied vanuit veenstroompjes en riviertjes ontgonnen, waarbij men parallelle sloten op een regelmatige afstand van elkaar groef vrijwel haaks op het bestaande water (meestal van west naar oost). Deze veenstroompjes en riviertjes dienden dan als ontginningsbasis. Langs deze stroompjes was de ontwatering van het veen zeer goed waardoor de grond droger en steviger werd en bewoning mogelijk werd. Er werden vaargeulen gegraven en het slib werd gebruikt om eilandjes in het moerasgebied op te hogen. Het gebied kwam zo aan de naam "rijk der duizend eilanden" (een deel hiervan is behouden gebleven in het gebied Oosterdel bij Broek op Langedijk). Men ging wonen op deze eilandjes die langs de dijk ontstonden, deze werden verbonden met de dijk door middel van bruggen. Het water waar de bruggen over werden aangelegd heet de Voorburggracht.

Het water uit het natte veen werd door deze sloten afgevoerd naar veenstroompjes zoals de Rekere, een riviertje dat het water van een groot gedeelte van West-Friesland afvoerde. Het ontwaterde veen werd droger en daardoor bruikbaar voor akkerbouw en veeteelt. In eerste instantie beperkte men zich alleen tot het deel van het veen dat nodig was voor eigen gebruik. Men ontwaterde een perceel en groef aan het eind van het perceel een dwarssloot (ook wel burgsloot, burggracht of wetering genoemd) van noord naar zuid om te voorkomen dat water uit het omliggende veen het perceel zou binnenstromen. In de huidige Geestmerambacht zijn nog twee van deze dwarssloten terug te vinden: de Zomersloot en de Winterweg. In het Geestmerambacht van voor de ruilverkaveling van ongeveer 1970 waren de dwarssloten Voorburggracht, Zomersloot en Winterweg(sloot) belangrijke verkeersaders in de vaarpolder. Doordat men de tracés van alle drie de sloten voor een groot deel heeft benut voor de aanleg van de grootste verbindingswegen tussen Schagen en Alkmaar heeft het verkeer in de nieuwe rijpolder een geheel ander karakter gekregen. Een enkele keer

werd ook een veendijk aangelegd voor extra bescherming. Er zijn weinig gegevens over de uitvoering van de ontginningen, of deze collectief of individueel gedaan werden. Over de droogmaking van het Diepsmeer is dankzij de betrokkenheid van Johan van Oldenbarneveldt, relatief het meest bekend, waaronder de financiële aspecten.⁶ Wel zijn er aanwijzingen dat de bannen, waarschijnlijk in tweede instantie na het verloren gaan van eerdere ontginningen, steeds meer invloed kregen, zoals met name blijkt uit de aanleg van de Zijtwinde in ongeveer 1200 na Chr. De Zijtwinde was ook de bannegrens van Oudkarspel met Warmenhuizen in het westen en met Noord-Scharwoude in het oosten. Bij de droogmaking van de Geestmerambacht-meren in de 16de eeuw is duidelijk sprake geweest van collectieve activiteit. Gezien de planmatige kavelpatronen lijkt de eerste optie voor de hand liggend. Ook zijn er aanwijzingen dat de monniken van het klooster in Egmond leiding gaven aan de ontginningen. Mogelijk hebben zij ook opdracht gegeven aan de aanleg van de dijk die werd aangelegd tussen Vroonen en Oudkarspel, waarlangs Broek op Langedijk en Noord- en Zuid-Scharwoude zijn ontstaan. Het kenmerkende landschap van de veenontginningen is door ruilverkavelingen na de jaren zeventig van de twintigste eeuw deels verloren gegaan, maar is op enkele plaatsen nog terug te vinden.

Nadat het gehele Geestmerambacht in de periode rond het jaar 1000 was ontgonnen trad bodemdaling op. Door de ontwatering van het veen klonk dit in en oxideerde het, waardoor het maaiveld daalde en het grondwaterpeil in het perceel weer hoger kwam te liggen. Gevolg was dat de landbouw, waarvoor het perceel gebruikt werd, last kreeg van wateroverlast. In eerste instantie loste men dit op door de sloten dieper uit te graven, maar na verloop van tijd was het niet meer mogelijk op deze wijze het overtollige water te lozen. Rond het jaar 1200 was de bodem zo ver ingeklonken dat het zeeniveau werd bereikt. Men verlengde het perceel dan in het onontgonnen veen in het verlengde van het perceel, waardoor uiteindelijk langgerekte stroken grond ontstonden. Het nieuwe deel werd als akker gebruikt, terwijl de oude akker gebruikt werd als weiland (gras kan wel groeien met hoge grondwaterstanden in tegenstelling tot graan). Uiteindelijk werden sommige weilanden zelfs rietlanden door het steeds maar dalende maaiveld.

Om het zuidelijke gebied van het Geestmerambacht te beschermen tegen het water dat voornamelijk uit noordelijke richting het land binnendrong via de Rekere werd een dijk aangelegd van Koedijk tot Oudkarspel. Deze dijk wordt de Zijdewind of Zijtwinde genoemd. De Zijdewind heeft de functie als waterkering gehad totdat de Rekere werd ingedamd.⁷ Het verdwijnen van de veenlagen maakte de oude onregelmatigheden in het landschap, zoals de kreekruigen en wadplaten, weer zichtbaar. Als reactie hierop en op de wateroverlast hebben de boeren het landschap opnieuw ingericht met onregelmatige stroken- en blokverkavelingen. De wateroverlast was in de 12e en 13e eeuw groot, voornamelijk door de steeds groter wordende Grote Waard of (Heerhugo)Waard. Tegen deze bedreiging van de eerste bewoning van de Langedijk en Sint Pancras werd de Oosterdijk opgeworpen, na onder andere de fatale doorbraak van de Schagerdam in 1248, waardoor de

⁶ J. Beek, s.a.

⁷ J.P. Geus en Ir. P. du Burck

Heerhugowaard en de kleinere meren van de Waardgeerzen waren ontstaan. In deze tijd kwam ook de West-Friese Omringdijk tot stand.

Omdat ten gevolge van de ontginning vanaf de Middeleeuwen vrijwel al het veen is verdwenen, alleen ten noorden en oosten van Sint Pancras zijn nog delen van het ontgonnen veen bewaard gebleven, liggen nu de oudere getijafzettingen en de restanten van nederzettingen uit vroegere perioden zoals de Romeinse Tijd relatief dicht aan het oppervlak.

In de 20e eeuw werd het grondgebied van de gemeente Langedijk herverkaveld van grote vaarpolders met veel kleine eilandjes akkerland in grote aaneengesloten percelen landbouwgrond die over de weg bereikbaar zijn. Rond Langedijk leidde de ruilverkaveling vooral tot een vergroting van de kavels en verplaatsing van veel bedrijven vanuit de lintbebouwing naar de polder. Het algemene beeld van het oorspronkelijke verkavelingspatroon bleef grotendeels zichtbaar op een grotere schaal. Hoewel het beeld van de unieke vaarpolder drastisch is gewijzigd is in grote lijnen het oorspronkelijke verkavelingspatroon nog herkenbaar. In de oude infrastructuur is dat beeld redelijk behouden gebleven.

2.3 Dorpskernen

Naarmate de bevolking in omvang toenam ontstond er een grotere behoefte aan vruchtbare velden voor het telen van gewassen. Gronden werden beschermd tegen het water door de aanleg van dijken, waarvan de Langedijk (eerst een veendijk langs een burgsloot in een latere fase van de veenontginningen) een voorbeeld is. Men ging zich vestigen op de dijken en langs de flanken van de dijken. Het lager gelegen maaiveld werd gebruikt voor het telen van gewassen. De bewoners van Langedijk kwamen voornamelijk uit Schoorl, Bergen en Egmond, de ontginningen zijn dan zo ver gevorderd dat er nieuwe dorpen worden gevestigd in het ontgonnen gebied. Deze dorpen ontstonden meestal naast een burgsloot.

Men maakte de lagere gronden rondom het dorp of het woonoord productief, maar bracht het vee en de oogst dicht bij het dorp in nattere tijden. Goede gronden die zich boven de waterstand bevonden waren veelal begroeid met struiken en bomen. Dit maakte ook jacht mogelijk. Scharwoude is een naam die komt van de boomrijke omgeving en zou afgeleid zijn van Scorlewald, waarmee mogelijk het ontgonnen gebied vanuit voornamelijk Schoorl werd aangeduid. De vele plassen en meren in het gebied werden gebruikt voor visvangst.

Sint Pancras

De bebouwde kom van Sint Pancras ligt op een strandwal die rond 2500 voor Chr. is ontstaan. Op de rug van de strandwal lag de geest, mogelijk vanaf de Vroege Middeleeuwen⁸, die tot in de 19de eeuw als akkerland fungeerde. Het dorp bestond voornamelijk uit schotvrije Vroonlanden, wat wil zeggen dat de akkers, weilanden etc. in vrije eigendom waren. Ook waren deze gronden aan niemand leenroerig.⁹ Het oude stratenpatroon met de Benedenweg, Noordeinde en Bovenweg markeert dit hooggelegen

⁸ Van oudsher wordt het ontstaan van geesten in de Vroege Middeleeuwen gedateerd, de laatste tijd is deze theorie in twijfel getrokken.

⁹ Jaap keizer in het blad van de stichting COOG.

gebied. De geest werd gebruikt als akkerland en was omgeven door een wal. Op de strandwalvlakte kon het vee in de zomertijd weiden. De bijbehorende boerderijen stonden in de randzone rondom de geest, voornamelijk aan de westzijde waar de huidige Benedenweg loopt.¹⁰

Sint Pancras is gelegen ter plaatse van het oude domeinhof Vroonen, dat op de noordelijkste uitloper van de meest oostelijke strandwal lag. De eerste vermelding van Vroonen (Vranlo) vinden we in de Commemoratio, een lijst van goederen die de kerk van Utrecht vóór circa 860 bezat in het westelijk kustgebied. Dit goederenbezit was voornamelijk gebaseerd op een schenking van Frankisch koningsgoed, waarbij een tiende deel van het koninklijk bezit aan de kerk van Utrecht werd geschonken.¹¹

Het ging in Vroonen om één hoeve zodat het totale bezit ten tijde van de schenking tien hoeven moet hebben omvat, waarvan de overige negen aan de graaf van Holland zullen zijn gekomen. Dit stemt overeen met de schenking in de 10e eeuw van negen hoeven te Vroonen door de graaf aan zijn abdij van Egmond.

De naam Vroonloo duidt op de aanwezigheid van een koninklijk of grafelijk bos, waarbij de juiste betekenis van het begrip bos enigszins onduidelijk blijft.¹² We mogen aannemen dat het bos hier slaat op het geboomte dat van nature op de strandwallen groeide; de nederzetting op zo'n met bomen bezet stuk strandwal kon daarom naar een -loo worden genoemd. Tot het domein Vroonen behoorde ook Oudorp, zodat we kunnen spreken van het domein Oudorp/Vroonen.

In de grafelijke rekeningen uit de 14e eeuw blijkt dat er in Vroonen een combinatie van een Grote en een Kleine Hoeve aanwezig was (van ruim 34 ha), mogelijk tezamen de voormalige centrale hoeve van het domeinhof vormend. Niet ver daarvandaan lag de vermoedelijke kerkhoeve van bijna 32 ha.

In een vóór 1049 daterend lijstje van kerken die in het bezit waren van de door Willibrord gestichte abdij Echternach, worden onder meer de kerken van Oudorp en Vroonen vermeld.¹³ Tussen 1063 en 1118 werd de kerk van Oudorp verheven tot moederkerk van Vroonen en zeven andere kerken.

Uiterlijk in de 12e eeuw werd bij het domeinhof Oudorp/Vroonen het kasteel Torenburg gebouwd, waar een burggraaf werd aangesteld. Het domein werd in de 13e eeuw gebruikt als uitvalsbasis bij grafelijke pogingen tot het veroveren van West-Friesland, zowel door Willem II in 1256 als door Floris V in 1272. Na de definitieve verovering door graaf Floris V van West-Friesland vanaf 1282 werden op het grafelijke domein Oudorp/Vroonen de kastelen Middelburg en Nieuwburg gebouwd.¹⁴

De Westfriezen kwamen in opstand nadat graaf Floris V in 1296 door edelen was gedood. Graaf Jan greep toen in met een militaire expeditie, waarbij de Friezen de strijd verloren. De

¹⁰ De Cock 1965, p.89-90 en 202-205.

¹¹ Henderikx 1987, p.120, 122 en Blok 1979, p.54

¹² Künzel e.a. 1983, i.v.; Blok 1979, p.81

¹³ Blok 1974

¹⁴ Groesbeek 1981

inwoners van Oudorp hadden zich buiten de strijd gehouden, in tegenstelling tot de inwoners van Vroonen, die daarmee lijf en goed verloren. Na de slag verbrandde men het gehele dorp van Vroonen.¹⁵ De inwoners moesten zich vestigen in Koedijk, waarna Vroonen leeg achterbleef. De graaf stichtte in 1323 een kapel op zijn erf te Koedijk voor de daar gevestigde voormalige inwoners van Vroonen, omdat ze geen kerk meer hadden.¹⁶

In 1410 werd er op de Vroonergeest weer een huis vermeld.¹⁷ In 1487 werd het noordelijk deel van de strandwal van het grondgebied van Koedijk afgesplitst om een zelfstandige parochie te vormen onder de bescherming van heilige Pancratius. De bebouwing vormde een lint aan de westgrens van de geest, ook rondom de kerk was bebouwing te vinden. De middelen van bestaan waren landbouw, haringvissen en het graven van Clei (klei), ten behoeve van de steenbakkerijen.

In vroegere beschrijvingen van het dorp leest men dat de kerk samen met een aantal huizen op het hoogste punt van de geest gebouwd was. De geest was een langwerpige zandheuvel die naar het noorden toe afdalend was. In de richting van Koedijk is nog een verhoging te vinden, hier was de oude kerk gelegen die in 1303 ingestort is.

In de loop van de 19e eeuw neemt de bevolking, en daarmee ook de bebouwing, toe.

De oorzaak hiervoor ligt in de sterke expansie van de tuinbouw gedurende de tweede helft van de 19e eeuw, vooral ten behoeve van kool en aardappelen, later ook bloembollen. Daarbij werd veel grasland omgezet in tuinbouwgrond, met name tussen 1850/1870 en circa 1930. Er vond een toename plaats van de bevolking en verdichting en uitbreiding van de bebouwing. Rond 1930 werden er op de geestgrond kassen geplaatst voor de teelt van druiven en tomaten.

Broek op Langedijk

Door de aanleg van de Langedijk, mogelijk in opdracht van de abdij in Egmond, werd het gebied aantrekkelijker als vestigingsplaats door het verminderde overstromingsgevaar. Broek op Langedijk is ontstaan vóór 1063. Uit dat jaar dateert een oorkonde waarin de abdij van Echternach afstand doet van het bezit van een groot aantal kerken en kapellen in Holland ten gunste van de graaf van Holland. De graaf geeft de kerken en kapellen vervolgens in beheer bij de abdij van Egmond. Dat Broek op Langedijk in de oorkonde van 1063 wordt genoemd, betekent dat het dorp in dat jaar al bestond en over een kerk of kapel beschikte. In de archieven van de abdij van Egmond komt een opsomming voor (van vóór 1175) van kerken waarvan het collatierecht aan de abdij toekwam: ook de kerk van Broec wordt hierin genoemd. Deze kerk werd in de kerkenlijst uit 1063 nog niet vermeld en zal dus tussen 1063 en 1175 zijn gesticht.

Het dorp wordt eerst Broeck of Broeckerspel genoemd en is zo al rond 1200 bekend. Deze benaming verwijst naar een niet ingedijkt moerasland, hier wordt het moeras van Vroonen bedoeld, ook wel het Franlorenbroek genoemd. Dit is een oude vermelding uit ongeveer 1200 die waarschijnlijk een verbastering is van de gebruikelijker naam Vronloenbroek. Ook

¹⁵ Brill: Stoke, 5e boek, rgl. 990-1005 en 1013-1018

¹⁶ Van Mieris 1754, p.305

¹⁷ Kort 1979, p.402

doet de benaming denken aan laagland dat aan een dijk gelegen is. Na ongeveer 1300 doet de Langedijk geen dienst meer als waterkering. De dijk wordt gebruikt als weg en als veilige standplaats voor huizen. In 1415 zijn er gegevens bekend over het inwoneraantal van Broek op Langedijk. Er wonen op dat moment 400 mensen, ook wordt er vermeld dat er nog geen straatweg aanwezig was, alleen een kleipad. Men was in deze tijd meer ingesteld op vervoer over water, per schuit. Dat is logisch gezien het feit dat er aan beide zijden van de Langedijk een goed bevaarbare sloot lag, aan de westzijde de Voorburggracht en aan de oostzijde de Achterburggracht.

Het heeft tot de negentiende eeuw geduurd voordat het bevolkingsaantal was verdubbeld. Dit kwam grotendeels door de betrekkelijk smalle strook grond langs de dijk waarop bewoning mogelijk was.

Dit dorp is niet zoals de vier andere dorpen in de gemeente gesticht vanuit Schoorl of Bergen. De ontginning van Broek op Langedijk vond plaats vanuit Vroonen, dit is te zien aan de richting van de sloten rondom het dorp. Vroonen is gesticht vanuit Egmond, de gronden van Broek op Langedijk behoorden dan ook tot de abdij van Egmond. De iets ten noorden van de Bruggesloot gelegen Maaiersloot vormt de grens tussen beide ontginningspatronen en is de oude gemeentegrens tussen Zuid-Scharwoude en Broek op Langedijk die dateert uit de tiende of elfde eeuw.

Een ander opvallend verschil tussen Broek op Langedijk en de andere vier dorpen is het wapen. Broek op Langedijk heeft als gemeentewapen een ruim halfwind zeilend scheepje terwijl de andere dorpen een leeuw in het wapen hebben.

Bovendien werd de Oosterdijk aangelegd als waterkering langs de oever van het meer de Heerhugowaard, dit was een veendijk die begin van de 13de eeuw is aangelegd¹⁸. In het gebied werd eerst vooral aan veeteelt gedaan, met enige akkerbouw, maar vanaf de 14e/15e eeuw kwam ook de tuinbouw op, die met name in de 19e eeuw sterk toenam¹⁹. Het hoofdproduct van de tuinbouw in Broek op Langedijk is kool, aangevuld met andere producten.

In 1887 werd de Broekerveiling opgericht, voor dit jaar werden de groenten door de tuinders zelf verkocht, maar zij waren veel tijd kwijt aan onderhandelen. Tuinders en kopers kwamen samen bij de Bakkersbrug, die naast het huidige veilinggebouw ligt. In 1887 was de bloemkool schaars, er werd toen voor de eerste keer geveild bij afslag omdat de tuinders die wel bloemkool hadden de hoogst mogelijke prijs wilden. Tot 1903 werd de veiling mondeling gehouden, wat wil zeggen dat de veilingmeester aftelde tot er iemand "mijn" riep. Dit zorgde af en toe voor misverstanden over wie de eerste "mijn" had geroepen, zodat in 1903 de veilingklok werd ingesteld. Het huidige gebouw van de veiling stamt uit 1912. Het gebouw staat geheel op palen in het water en is gebouwd in laat Jugendstil stijl. Vanaf 1922 is er een overdekte lighal (die in 1925 nog uitgebreid werd), waar de tuinders droog konden liggen met hun schepen voordat de veiling begon. De Broekerveiling is de oudste vaarveiling van Nederland.

¹⁸ J.P. Geus, 1989

¹⁹ Devilee 1994

Een probleem in de Noord-Hollandse veengebieden is, dat door voortgaande maaiveldddaling de bewoning op de oorspronkelijke plaats vanwege wateroverlast op zeker moment niet meer te handhaven viel en moest worden verplaatst naar een betere plek. In het gebied van Langedijk was dat de strook langs deze dijk. Als men het verkavelingspatroon bekijkt (zoals dat bijvoorbeeld rond 1900 nog te zien was) blijkt dat de sloten zich ter weerszijden van de Langedijk in elkaars verlengde uitstrekken. Dit betekent dat de dijk pas was aangelegd nadat het gebied al volledig was ontgonnen. Mogelijk werd na realisatie van de dijk de bewoning hierheen verplaatst.

Het is nog onduidelijk waar de oudste bewoningsporen uit de ontginningstijd gezocht moeten worden. In dat geval zullen ook de kerken van de Langedijk eerst op een andere locatie hebben gestaan en later verplaatst zijn. Volgens dit model zouden de oudste bewoningsresten langs de Langedijk uit de 12e of 13e eeuw dateren.

Een alternatief model is die waarbij er van uit wordt gegaan dat de Langedijk langs een reeds bestaande bewoningsas is aangelegd. In dat geval kunnen ook de kerken vanouds op hun huidige plek hebben gestaan en kunnen de oudste bewoningsresten langs de Langedijk dateren uit de 9e of 10e eeuw.

De grond in Broek op Langedijk bestaat ten oosten van de dijk uit alluvisch zand en ten westen van de dijk uit zeeklei.

Oudkarspel

Uit archiefmateriaal blijkt dat de bisschop van Utrecht in 1094 de kerk van Schoorl met haar vier kapellen aan het kapittel van St-Jan te Utrecht schonk. In dat document wordt Oudkarspel aangeduid als Aldenkercha. Het dorp is het meest noordelijk gelegen in de gemeente. Het gebied tussen de dorpskernen Vroonen en Oudkarspel bestond uit moeras, dat af en toe gevoed werd door zeewater dat binnenstroomde. Het moerasgebied was eigendom van graaf Dirk II die het schonk aan het klooster Sint Adelbert in Egmond. De monniken gaven waarschijnlijk de opdracht een dijk aan te leggen tussen beide dorpskernen. Dit is echter niet met zekerheid te zeggen, evenals het doel van deze dijk. De meningen lopen uiteen van een waterkering of een stukje van de wegverbinding naar Schagen.

Banne Oudkarspel

De voormalige gemeente Oudkarspel komt wat begrenzing betreft grotendeels overeen met de oude banne Oudkarspel. Geestmerambacht was onderverdeeld in 17 bannen, oftewel rechtsgebieden. De grens van de banne liep langs de Oosterdijk, die was aangelegd om de Langedijk te beschermen tegen doorbraken. Het 13^e-eeuwse barndewiel toont dat dat nodig was. Dit wiel (ook wel braak genoemd) is ontstaan door een gat in de dijk dat hersteld is. Mensen wierpen in die periode terpen op om hoog en droog te kunnen wonen. De Oosterdijk liep ongeveer ter hoogte van de latere Ringvaart van het Kanaal Alkmaar-Kolhorn. De oostgrens van de banne liep van zuid naar noord vanaf een dam in de Achterburggracht via de Dorpsstraat.

Middeleeuwse sporen

Tijdens grondwerkzaamheden bij de Allemanskerk werden daliegaten in de bodem gevonden. Die gaten zijn het resultaat van grondverbetering. In de gaten werden Karolingische scherven gevonden. Aan de noordkant werden bewoningssporen uit de 11^e tot 13^e eeuw gevonden.²⁰

Op het perceel Dorpsstraat 866 is het kasteel van de Heren van Oudkarspel aangetroffen.

Sluis

Uit een geschreven bron uit 1343 weten we dat Oudkarspel in de Middeleeuwen een sluis had. Vermoedelijk gaat het om de ebsluis (later schutsluis) in het verlengde van de Laansloot. De sluis speelde een belangrijke rol bij de pachtvisserij, waar de graven van Holland inkomsten uit kregen. De sluis was nodig door de peilverschillen die in de Middeleeuwen waren ontstaan door inklinking van de bodem in het Geestmerambacht.

In 1094 is er duidelijk bewoning langs de dijk. De eerste bewoners zijn voornamelijk landbewerkers en veehouders, afkomstig uit Bergen en Schoorl, van daaruit begint de veenontginning richting het oosten, tot aan de Dorpsstraat (dit is de Oosterdijk). Zuidelijk van de voormalige houthandel Eecen buigt de Oosterdijk bij het Waartje naar het westen af en verenigt zich naar het noorden toe met de Dorpsstraat.

Verkaveling

De verschillende kavelpatronen die nu nog te zien zijn, zijn afgeleid van de richting van waaruit de ontginning heeft plaatsgevonden. De richting van de ontginningen hing samen met het patroon van strandwallen en veengebieden. In dit gebied lag een voortzetting van de strandwal van Sint Pancras, waarvan de zeezijde een scherpe kant had. De westzijde had een steile kant ten opzichte van de dieper gelegen strandvlakte. Bij een archeologisch onderzoek aan de Kruissloot (in de 17de en 18de eeuw Miswech geheten, waarschijnlijk vanwege de aanvoer van mest via de Vrooner meer) is deze overgang waargenomen. In tegenstelling tot de niet-steile oostzijde van de geest, waar verstuing van de klins (kleine nollen of duintjes) over het venige achterland plaatsvond.

Zuid-Scharwoude

Zuid-Scharwoude wordt in de documenten van 1094 als Sudrekercha benoemd.²¹ De naam van het dorp is in de loop van de tijd steeds veranderd, in de geschiedenisstukken zijn de namen Zuisterwoud, Zuskerwoud, Zuutscarwoude en Zuytscherwoudt te vinden. Waar de eerste bewoners vandaan kwamen is niet bekend.²² In 1289 komt Zuid-Scharwoude voor als Sudscharwoude en in 1480 Suytscherwoude.²³

²⁰ Beek, s.a, p. 5.

²¹ uit een akte uit 1094 van het kapittel van St. Jan. In het archief van de parochie bevinden zich een kopie van de originele akte en een vertaling

²² J. Keizer, 1997

²³ www.wikipedia.nl

De kerk is gewijd aan Sint Pieter. Dit komt echter niet terug in de dorpsnaam. Hoewel Zuid-Scharwoude in de Late Middeleeuwen ook de naam (Sint)Pieterskarspel heeft gehad komt deze later niet meer voor. Scharwoude komt van schar of schaar dat staat voor steile oever en wout of woude dat staat voor het voorkomen van een bos is de omgeving. Aangevoerd is dat er in deze omgeving inderdaad een moerasbos voorkwam.

De oudste kerk van Zuid-Scharwoude was van hout of tufsteen gemaakt. Eind 12e eeuw werd daaraan een driezijdig koor toegevoegd, waarbij veel kloostermoppen zijn gebruikt. In de 15e eeuw kwam er een nieuwe, bakstenen zaalkerk met een zware toren aan de westkant.

Ook van Zuid-Scharwoude stammen de eerste gegevens over inwoneraantallen uit ongeveer 1415. Er woonden toen 417 mensen in het dorp, wat iets meer is dan in Broek op Langedijk.

In de 17de eeuw zag het dorp er als volgt uit: een lange straat met aan beide zijden een sloot. De huizen stonden op ruime afstand van elkaar. Later zijn hier huizen tussen gebouwd en is het dorp dichter qua structuur geworden.

Noord-Scharwoude

Ook Noord-Scharwoude wordt in de kerkelijke documenten van 1094 genoemd en wel als Bernarduskercha.²⁴ In de Karolingisch-Ottoonse Tijd bezat de abdi van Egmond korentienden in de buurt van Noord-Scharwoude, waaruit blijkt dat buiten de geestgronden, die hoog gelegen waren in het landschap, graan werd verbouwd op het veen. Documenten uit 1338 geven verschillende benamingen aan het dorp, waaronder Noorsterwoude, Norskerwoud en Noorskerwoud. In de middeleeuwen wordt het dorp wel Sint Janskerspel genoemd, naar de aan Sint Johannes gewijde kerk.

Bronnen laten zien dat in het begin van de 16de eeuw veeteelt veruit het belangrijkste bestaansmiddel was.

Noord-Scharwoude was, evenals Broek en Zuid-Scharwoude een ambachtsheerlijkheid en behoorde aan de graven van Holland. Tijdens de 16de eeuw waren Karel V en na hem Philips II de heren. De eerste gegevens over Noord-Scharwoude laten zien dat het dorp een gesloten dorpsgemeenschap was, die weinig communicatie had met de overige delen van ons land. De bestuursvorm was als die van Broek en Zuid-Scharwoude: schout, schepenen en vroedschap.

Noord-Scharwoude maakt deel uit van het Geestmerambacht. Het bewaren en beheren van de dijken was belangrijk voor de veiligheid van de inwoners. In de Middeleeuwen gebeurde de waterlozing door middel van sluisjes. Zo kwam er achter Noord-Scharwoude in de Oosterdijk een sluis. Later in 1568 werd ook een schutsluis aangelegd, die afwaterde op de Waert. Het dorp had profijt van deze schutsluis door de schutgelden die deze opbracht en de monopoliepositie in de omgeving. Deze monopoliepositie duurde 2 eeuwen. In 1769 werd er een tweede schutsluis aangelegd bij Broek op Langedijk. Er waren wel voorwaarden: doordat

²⁴ Gemeentegids Langedijk 2001-2002

Noord-Scharwoude financieel benadeeld werd door de aanleg van deze sluis, moest Broek op Langedijk de sluiswachter van Noord-Scharwoude betalen in slechte economische tijden.

Koedijk

Koedijk is vernoemd naar de dijk die al voor 1200 bestond en aan de westkant van de Geestmerambacht loopt. Deze dijk maakt deel uit van de huidige Westfriese Omringdijk. Koedijk (toen Coedijck) zelf wordt gesticht in 1299, na het platbranden van Vroonen door de graaf van Holland. De inwoners van het platgebrande dorp werden verbannen naar Koedijk. Koedijk is een dijkdorp, wat wil zeggen dat het zich over een afstand van vier kilometer uitstrekt langs het Noordhollands kanaal (eerder de Reker of de Rekere). Het dorp bestaat uit lintbebouwing.

De vier dorpen die in de vijftiende eeuw bij de gemeente Langedijk hoorden (Zuid-Scharwoude, Noord-Scharwoude, Broek op Langedijk en Oudkarspel) kregen stadsrechten in 1415. Deze werden verleend door Willem de Zesde, Hertog van Beieren en beheerder van het gebied. In 1426 raakten de dorpen het stadsrecht echter weer kwijt, doordat de strijd tussen Willems dochter Jacoba van Beieren en Philips van Bourgondië door laatstgenoemde werd gewonnen. Later hebben de dorpen wel weer rechten gekregen, maar er bestaat onduidelijkheid over of het hier om stadsrechten of stedelijke rechten ging. In ieder geval mochten de dorpen zich in beide gevallen stede noemen.

Deze vier dorpen (alle vier ook eigen gemeenten) vormden sinds 1 augustus 1941 de gemeente Langedijk. In 1990 fuseerden de oude gemeente Langedijk en de gemeente Sint Pancras tot de nieuwe gemeente Langedijk.

Het inwoneraantal van deze dorpen nam gedurende vele eeuwen niet of nauwelijks toe. Reden hiervoor was de onaantrekkelijke economische toestand. Het land was in eerste instantie niet erg rendabel en de arbeid was zwaar.

2.4 Werken

In enkele eeuwen is West-Friesland veranderd van een graanexporterend gebied in de tiende eeuw in een gebied waar alleen nog maar veeteelt mogelijk is in de dertiende eeuw. Dit is het gevolg van een stijgende zeespiegel en een stijgende grondwaterspiegel.

Vanaf deze tijd wordt er in het gebied veel aan veeteelt gedaan, maar na verschillende uitbraken van veepest in de zestiende eeuw en achttiende eeuw werd dit steeds minder. Gevolg voor de veetelers was dat veel van het vee stierf en graslanden onbenut waren, doordat de veetelers zich geen nieuwe dieren konden veroorloven. Deze graslanden werden omgezet in akkerland waar uien, wortelen en rapen op geteeld werden. Dit was in eerste instantie voor eigen gebruik. Men groef een sloot en een greppel en met de vrijgekomen grond werd het stukje moerassig land opgehoogd. Daardoor had men teeltaarde, waarop de groenten konden groeien. Het bleek dat de opgegraven bagger meestal heel vruchtbaar was door kalkhoudende zavel en organische bestanddelen, maar ten zuiden van de Twuyverweg leidde het baggeren juist tot knolvoet omdat de bagger te zuur was. Het succesvol baggeren en de behoefte aan versmalling van akkers voor drainage en transport waren redenen om steeds meer sloten te graven. En zo begon na 1700 de echte tuinbouwcultuur in dit gebied.

Er ontstonden duizenden eilanden. Met een baggerbeugel (slikbeugel) deed de tuinder de vruchtbare bagger in de praam (schuit), vervolgens werd de vruchtbare bagger over het land verspreid.

Een tweede positieve factor voor de tuinbouw was de gunstige werking van het water rondom de eilanden. Het water is namelijk altijd een paar graden warmer dan de lucht, waardoor het land bij nachtvorst niet snel bevroor. Dit had als groot voordeel dat er per jaar twee teelten van een akker af konden komen. Vele van de honderden sloten en circa 15.000 eilanden hadden een naam. De namen van de eilanden hadden te maken met de eigenaar, de geschiedenis van het stuk land, het gebruik van het land, of de vorm van het land.

Aan de westkant van Langedijk is er veel aan koolteelt gedaan. Een tweede belangrijke agrarische bedrijfsvoering was de tuinbouw. De fijnere tuinbouw met gevarieerde cultures ontstond en concentreerde zich meer rond Broek en Sint Pancras, getuige ook het meer gevarieerde groenteaanbod bij de Broekerveiling in Broek op Langedijk ten opzichte van de later gestichte veilingen in Noord-Scharwoude en Warmenhuizen. De tuinbouw ontstond in Broek op Langedijk en breidde zich vandaar verder uit over de polder. Er was in die tijd ook veel binnenvaart in het gebied om de producten van en naar de veiling te brengen.

Vanaf 1850 wordt steeds meer gebruik gemaakt van mest om de landerijen vruchtbaar te houden. Bij de koolteelt werd voornamelijk gebruik gemaakt van slootmodder, wat lange tijd een veelgebruikt middel was. Rond 1900 kwam het gebruik van kunstmest in opkomst.

De Langedijk ligt aan de oostgrens van de Geestmerambacht. Ondanks deze ligging heeft de dijk vrijwel altijd als centrum van de polder gefungeerd. Dit kwam voornamelijk doordat het geografische centrum van de Geestmerambacht bestond uit meren waar geen bewoning mogelijk was. De vier dorpen die door de Langedijk werden verbonden vormden ook het grootste inwoneraantal van de polder.

In de Geestmerambacht heeft ruilverkaveling plaatsgevonden, maar de oude patronen zijn nog steeds herkenbaar. Ook is de vroegere lintbebouwing nog aanwezig, zij het uitgebreid met nieuwe woningen die de rechthoekige vormen iets doorbroken hebben. Het meest ingrijpend veranderd is de gemeente Langedijk, dit was nodig om verder economische ontwikkelingen mogelijk te maken. Wat eens het rijk der duizend eilanden was is door de ruilverkaveling veranderd in een gebied met grote percelen voor de landbouw die aaneengesloten zijn om de bereikbaarheid te verbeteren.

In de 20e eeuw groeiden de vier dorpen uit van kleine in elkaar overlopende dorpen met veel tuinbouwgebied uit tot een geheel samengesmolten kern. Ook werd de gemeente met verschillende nieuwbouwwijken uitgebreid. Deze zijn wel in harmonie aangelegd met de al bestaande dorpen.

In Sint Pancras, waar de zandige grond minder geschikt was voor de tuinbouw dan de eilanden, werden in de 20e eeuw grote stukken grond afgegraven. Het belangrijkste afgravingengebied, tussen de Bovenweg en A.v.H. Destreelaan werd twee à drie meter afgegraven. Het zand werd verkocht en de bijkomend voordeel was dat de lager liggende

grond beter voor de tuinbouw te gebruiken was. In de tweede helft van de 20e eeuw werd dit gebied geheel voor de woningbouw bestemd.

2.5 Infrastructuur

Wateroverlast en dijken

Ooit bestond het Langedijker gebied uit meer dan vijftienduizend eilanden. Deze eilanden zijn ontstaan door het uitbaggeren van sloten. Rond het jaar 1200 was het een onherbergzaam gebied. Er woonden wel mensen die voornamelijk aan veeteelt deden, omdat er verder weinig met de grond was te beginnen. Verder was er voortdurend de angst voor overstromingen die het gebied niet aantrekkelijk maakten als vestigingsplaats.

Tijdens de ontginning van het veen werden rond de verschillende ontginningsblokken kades aangelegd. Deze boden bescherming tegen wateroverlast uit het omliggende veengebied. Vanwege de daling van het maaiveld werden de belangrijke kades steeds weer opgehoogd. Om veel van de polders ontstonden zo lokale ringdijken.

De maaiveldaling leidde er ook toe dat van het zeewater steeds meer dreiging uitging. De aarden kades hadden aan de zeezijde een voorland, waardoor de zee niet direct op de dijk stond. De West-Friese Omringdijk ontstond uit de samenvoeging van vele lokale oudere dijken, zoals de oude Vriesendijk uit de 10de eeuw. Halverwege de 13e eeuw was de ringdijk geheel gevormd. Dat West-Friesland geheel door een dijk omringd was, betekende niet dat de wateroverlast ten einde was. De eerste dijk zal een eenvoudige, lage dijk geweest zijn. Er zijn uit de Middeleeuwen ook veel verhalen en geschriften bekend van overstromingen. Aan de westelijke zijde had het zeewater een belangrijke invloed op de dijk. Via het Zeegat Zijpe stroomde het zeewater tussen de strandwallen door tot aan de West-Friese Omringdijk. Het bochtige verloop en de wielen in de dijk duiden ook op dijkdoorbraken. De dijk is ter plaatse van het wiel verdwenen en veelal is de bodem tot grote diepte weggeslagen. Hierdoor was het niet mogelijk de dijk weer op dezelfde plaats aan te leggen. Daarom legde men de dijk met een kronkel rond het wiel, waarbij de achtergebleven waterplas binnen- of buitendijks werd gelegd, afhankelijk van de beste plaats om de dijk aan te leggen. Het gevolg van meerdere dijkdoorbraken is dan ook een kronkelig verloop van de dijk.

In de gemeente Langedijk was iedereen verplicht een bijdrage te leveren aan het onderhoud van de dijken. Al in 1319 werd door de Hollandse graaf een onderhoudsplicht opgelegd aan de inwoners, wat inhield dat men voor elke morgen land die men gebruikte zes voet van de Westfriese Omringdijk onderhouden moest worden. In 1330 werd het onderhoud over de verschillende dorpen verdeeld (de verstoeling), bij de verplichting werden nu ook wegen, sluizen en sluistochten inbegrepen. Het grondgebied van Langedijk maakte deel uit van het Geestmerambacht, één van de vier ambachten verantwoordelijk voor het onderhoud van de dijk. Rond de tijd van de overgang van de 16de naar de 17de eeuw veranderde de situatie rond de West-Friese omringdijk in het Geestmerambacht: door de bedijking van de Zijpe en de Wieringerwaard heeft de dijk geen zeeverende functie meer. De inwoners van het Geestmerambacht bleven echter wel verantwoordelijk voor onderhoud aan de dijk: vanaf

1650 werd het onderhoud aan de dijk 'gemeen gemaakt' (centraal geregeld) en werden de ambachten verplicht daaraan financieel bij te dragen.

In de 18e eeuw maakte de opkomst van de paalworm het noodzakelijk om de West-Friese Omringdijk te voorzien van steenglooiiingen.

De oudste drooggemaakte meren van Nederland en mogelijk ter wereld zijn de Dergmeer, Kromwater en de Kerkmeer. Bij deze laatste werd een gemaal gebruikt dat heden ten dagen nog bestaat. De Dergmeer is drooggemalen voor 1542, mogelijk zelfs in 1525, Kromwater in 1546 en de Kerkmeer is drooggemalen in 1547. In de Kerkmeer werd na 1916 de verbrande molen met behoud van de vijzel vervangen door een gemaal, dat nog bestaat.

Onder leiding van Alkmaarse regenten werden met hulp van lokale bestuurders ringdijken en ringvaarten gegraven en de meren met schepradmolens in de eerste helft van de 16de eeuw drooggelegd. In het landschap van het Geestmerambacht is de situatie nog invoelbaar door het nog bestaande Kerk- en Dergmeer-ensemble (grond met huis en gemaal). Op het zogenaamde Oude Kerckhoff staat het eenvoudige, maar daardoor wel karakteristieke, plattelandsgemaal op exact dezelfde plaats als de in 1915 verbrande molen. De oude molenvijzel is teruggevonden en draait nu weer als voorheen op een diesel.

Vanaf de vijftiende eeuw werd de windmolen ingezet in de waterhuishouding. Meren en plassen binnen de dijken bleven namelijk een bedreiging vormen voor de bewoners en windmolens konden worden ingezet bij droogmaking van het land. In de tweede helft van de 16de eeuw werden het Kleimeer (1567) en het Diepsmeer (1595) drooggemalen. De opdrachtgever van de droogmaking van de laatste polder in combinatie met de Moorsmeer of Tjaarlingermeer was voornamelijk Johan van Oldebarneveldt. De Kleimeer en Diepsmeer zijn grotendeels nog in het landschap herkenbaar.

In het oudste deel van de Geestmerambacht aan de Oosterdijk bij Zuid-Scharwoude staat een dieselgemaal dat werd gebruikt voor de bemaling van dit gebied. Dit gemaal is authentiek voor dit gebied en verving de vele afgebroken molens van het Geestmerambacht.

In verschillende polders is op de kaart van 1850 een watermolen zichtbaar. Hiermee was het mogelijk de waterstand te reguleren en groenten te verbouwen in dit gebied. Op vele oudere kaarten zijn al in de 16de eeuw schepradmolens afgebeeld (achtkantige en wipwatermolens). In de 19de eeuw werden de schepraderen door vijzels vervangen, echter niet in alle kleine binnenpoldertjes.

Voorheen was veeteelt het belangrijkste middel van bestaan. Men legde zich voornamelijk toe op het telen van grove producten die een relatief lange bewaartijd hadden, zoals uien, kool, pinksternakelen, mierikswortelen, rode bieten en rapen. Later, in de 20e eeuw, worden na de schepradmolens, vijzelmolens, een groot stoomgemaal en dieselgemalen ingezet met een toenemende capaciteit en betrouwbaarheid. De gemeente Langedijk ligt binnen een gemeenschappelijke waterkering en vormt sinds 1533 een 5500 ha grote polder met de naam "polder Geestmerambacht, Oosterdijk en Molengeerzen", wat betekent "door molens bemaalde lage landen". Deze polder wordt sinds 1951 met een watergemaal bemalen.

Verkeer

De wegen in dit natte gebied lagen voornamelijk op de dijken. Tevens werden watergangen veel gebruikt voor het verkeer. Lange tijd was het verkeer over water zelfs belangrijker dan het verkeer over de weg. In de 19e eeuw voldeden de waterwegen niet meer aan de eisen van die tijd. Voor West-Friesland werd een kanalenplan gemaakt, waarbij niet alleen de waterverbindingen binnen West-Friesland werden aangepakt, maar ook verbindingen met de omliggende gebieden werden gemaakt. Eerder waren dergelijke verbindingen zeer beperkt, voornamelijk vanwege de beheersbaarheid van de boezemgebieden. Door verbindingen te maken met de omliggende gebieden, kwamen verschillende boezems in open verbinding met elkaar te staan.

Spoorwegen en wegvervoer hebben de binnenvaart in de Geestmerambacht langzaam doen verdwijnen.

Het wegennet dat voor de 20e eeuw nog nauwelijks ontwikkeld was, is na de Tweede Wereldoorlog sterk uitgebreid en verbeterd. Hierbij werd over het algemeen maar beperkt rekening gehouden met de bestaande landschapsstructuren. Er werden voornamelijk rechte wegen aangelegd die de polder in grote rechthoekige blokken verdeelden.

In 1865 werd het spoor tussen Alkmaar en Den Helder geopend. Behalve personen werden ook goederen over dit spoor vervoerd, het vervoer van groenten uit de tuinbouw kwam later ook op gang. Ook werd er een afsplitsing van deze spoorlijn aangelegd met de route Alkmaar-Sint Pancras-Broek op Langedijk. Over dit spoor vond vrijwel alleen maar vervoer van groenten plaats, met als eind- en beginpunt de Broeker Veiling.

In 1899 werd aansluitend op de spoorverbinding ook een tramverbinding aangelegd tussen Alkmaar en Schagen, waarvan nog resten als verhogingen in het landschap of als slotenpatronen zichtbaar zijn. Het tracé van deze tramlijn loopt niet door de huidige gemeente Langedijk. Na het eerste kwart van de 20e eeuw nam het belang van de tramtracés af en werden de lijnen stuk voor stuk opgeheven.

3. Cultuurhistorie in het gemeentelijk beleid

3.1 Cultuurhistorie

Cultuurhistorische waarden

De cultuurhistorie heeft betrekking op het onderzoek naar de menselijke samenleving uit het verleden aan de hand van fysieke verschijnselen in het huidige landschap. Hiertoe behoren historisch bouwkundige waarden, historisch-geografische waarden en archeologische waarden. In deze nota wordt het gemeentelijk beleid vastgelegd ten aanzien van de cultuurhistorie. Voor een beschrijving van het landelijke en provinciaal beleid op het gebied van cultuurhistorie in het algemeen en voor archeologie en monumentenzorg specifiek wordt verwezen naar bijlagen B en C.

Hieronder wordt het huidige beleid ten aanzien van cultuurhistorie besproken en wordt een advies gegeven over het toekomstige beleid. Wanneer in het huidige beleid geen wijzigingen optreden, wordt de continuering ervan in het toekomstige beleid als bekend verondersteld.

Gemeentelijk loket cultuurhistorie

De gemeente heeft in het kader van de cultuurhistorie een duidelijke loketfunctie voor de burger en zal deze uitoefenen via de ambtenaar cultuurhistorie. Dit is de persoon waar burgers terecht kunnen met vragen op dit gebied. Ook initiatiefnemers van bodemverstorende activiteiten kunnen hier informatie over het betreffende beleidskader ontvangen. Het is van belang dat er voldoende uren, kennis en kunde aanwezig is om vragen te kunnen beantwoorden en belangen te kunnen behartigen.

Het gaat in ieder geval om de volgende taken:

- loket voor de uitvoering van cultuurhistorisch beleid;
- specialist cultuurhistorische inbreng bij ruimtelijke ontwikkelingen, vergunningaanvragen en bestemmingsplanprocedures;
- aanspreekpunt voor vragen op het gebied van cultuurhistorie;
- tussenpersoon tussen de grond- en/of monumenteigenaren of planontwikkelaars en de organisaties die zich bezig houden met cultuurhistorie;
- partner bij voorlichting en educatieve activiteiten.

De gemeente is tevens het loket voor de volgende zaken:

- bepalen van het beleid ten aanzien van de instandhouding van (gemeentelijke) monumentale en karakteristieke panden;
- verlenen van monumentenvergunningen;
- controle en handhaving bij restauraties;
- loket voor subsidieaanvragen (met betrekking tot de restauratie van bouwkundige monumenten).

Een aantal van bovenstaande punten zal mogelijk extra capaciteit en inzet van middelen vragen. Met deze capaciteit en middelen wordt het bewaken van de integratie van het cultuurhistorisch beleid in ander gemeentelijk beleid, het intensiveren van de samenwerking met externe organisaties en het uitvoering geven aan of initiëren van acties die in dit advies geadviseerd worden mogelijk gemaakt.

Transparantie van beleid

Gemeentelijke beslissingen op het gebied van archeologie, historische geografie en op het gebied van bouwkundige monumentenzorg moeten transparant zijn en staan volgens de gebruikelijke procedures van de Algemene Wet Bestuursrecht open voor beroep en bezwaar. Voor alle betrokkenen moet relevante informatie, zoals de resultaten van onderzoek, toegankelijk zijn. Daarom wordt geadviseerd het voor betrokkenen inzichtelijk te maken waar en wanneer met cultuurhistorische waarden rekening dient te worden gehouden, bijvoorbeeld door het beschikbaar maken van de Nota Cultuurhistorie via de gemeentelijke website.

Aanbevelingen

- Uitbreiding kennis (en capaciteit) ten behoeve van de cultuurhistorische informatievoorziening en specialistische inbreng bij de verschillende procedures.
- Openbaar maken van de Beleidsnota Cultuurhistorie in het kader van transparantie van beleid.

3.2 Cultuurhistorie in de ruimtelijke ordening

Voor de bescherming van het cultuurhistorische erfgoed worden de wet- en regelgeving ten aanzien van de monumentenzorg gebruikt. Uitgangspunt is daarbij de Monumentenwet 1988. Hierin is de aanwijzing en het beheer van bouwkundige en archeologische rijksmonumenten vastgelegd. Tevens is hierin vastgelegd dat in het proces van planvorming in het kader van ruimtelijke ordening het archeologisch erfgoed een plaats krijgt. Rijk, provincie en gemeente hebben verschillende instrumenten ter beschikking om de bescherming van cultuurhistorische waarden in ruimtelijke plannen te waarborgen.²⁵

Archeologische en historisch-geografische terreinen die geen wettelijke bescherming genieten in gevolge de Monumentenwet 1988 of een monumentenverordening, zijn voor hun bescherming grotendeels afhankelijk van de mogelijkheden die het bestemmingsplan biedt. Daartoe kunnen voorwaarden en voorschriften met betrekking tot cultuurhistorie opgenomen worden in het bestemmingsplan om te voorkomen dat cultuurhistorische waarden ongezien verdwijnen.²⁶

Wat betreft de archeologie geldt dat in de Monumentenwet is vastgelegd dat gemeenten bij het vaststellen van bestemmingsplannen rekening houden met de aanwezigheid van archeologische waarden. Ook bij het verlenen van medewerking aan de ontwikkeling van

²⁵ Voor landelijk en provinciaal beleid en instrumentarium verwijzen wij naar bijlagen C en D van deze nota.

²⁶ Dit staat als zodanig verwerkt in de Wet op de Archeologische Monumentenzorg.

ruimtelijke plannen door derden worden plannen op de consequenties voor het bodemarchief getoetst. Welke voorwaarden gesteld kunnen worden bij vergunningverlening is eveneens vastgelegd in de Monumentenwet (zie hoofdstuk 3.2.1).

Bij procedures die in het kader van de nieuwe Wet ruimtelijke ordening worden uitgevoerd moeten de cultuurhistorische waarden worden meegenomen in de ruimtelijke onderbouwing van de plannen.²⁷ Dit is met name van belang voor de historische geografie waarvoor een duidelijk wettelijk kader ontbreekt. In deze beleidsnota worden de historisch-geografische waarden volgens dezelfde richtlijnen als de archeologische waarden behandeld. Dit houdt in dat bij het opstellen van ruimtelijke plannen ook de historisch-geografische waarden worden meegewogen. Als basis dient daarbij het Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie van de Provincie Noord-Holland, waarin te behouden, te versterken en te ontwikkelen cultuurhistorische waarden voor het provinciaal grondgebied worden benoemd.

3.2.1 Het bestemmingsplan

Met inachtneming van het hiertoe bepaalde in de nieuwe Wet op de Ruimtelijke Ordening (nWro) stelt de gemeenteraad bestemmingsplannen vast. In het belang van de bescherming van onder meer cultuurhistorisch waardevolle gebieden kan de gemeente in bestemmingsplannen voorschrijven dat voor bepaalde werkzaamheden in cultuurhistorisch waardevolle gebieden een vergunning nodig is en onder welke voorwaarden een vergunning wordt verleend. Daartoe worden in bestemmingsplannen archeologische (en cultuurhistorische) dubbelbestemmingen toegekend (zie ook hoofdstuk 3.3 Historische Geografie en 3.4 Archeologie).

In de Monumentenwet art. 38a is vastgelegd dat gemeenten bij het vaststellen van bestemmingsplannen rekening houden met de in de grond aanwezige dan wel te verwachten monumenten. In het belang van de archeologische monumentenzorg kan bij een bestemmingsplan een aanlegvergunning verplicht worden gesteld (Monumentenwet art 39). Ook kunnen in het belang van de archeologische monumentenzorg aan de aanvraag van een bouwvergunning (Monumentenwet art 40), een ontheffing (Monumentenwet art 41)²⁸ of een sloopvergunning (Monumentenwet art 42) archeologische voorschriften worden verbonden.

De kosten die de archeologische monumentenzorg met zich meebrengt, in de vorm van het laten uitvoeren van onderzoek of het toepassen van andere bouwwijzen, komen ten laste van de initiatiefnemer van de ruimtelijke ontwikkeling (zie hoofdstuk 5). Alleen wanneer in het bestemmingsplan de archeologisch waardevolle gebieden zijn vastgelegd, of wanneer dit door middel van een verordening is afgedekt (zie ook hoofdstuk 3.4), kan worden afgedwongen dat initiatiefnemers deze kosten dragen. Er is geen wettelijke regeling op basis waarvan kosten voor archeologisch onderzoek afgedwongen kunnen worden voor

²⁷ Bij een goede wijze van verwerken van archeologische waarden in het bestemmingsplan, bestaat de mogelijkheid om de verplichting te vermijden, dat vanwege artikel 3.1.1 procedures steeds toestemming moet worden gevraagd in het kader van provinciaal speerpuntenbeleid voor archeologie. Om dit te realiseren zullen zowel deze beleidsnota als de betreffende bestemmingsplannen nadrukkelijk onder de aandacht van de provincie worden gebracht.

²⁸ In de Monumentenwet wordt nog gesproken van vrijstelling, deze term is na de inwerkingtreding van de nieuwe Wro achterhaald.

archeologisch waardevolle gebieden die nog niet in het bestemmingsplan of door middel van een verordening zijn vastgelegd.

De Monumentenwet strekt zich niet uit tot landschapsstructuren van historisch geografische waarde, maar ook deze kunnen als dubbelbestemming in bestemmingsplannen worden opgenomen. Historisch geografische waarden kunnen onder de noemer Cultuurhistorie in de hoofdgroep Waarde als dubbelbestemming worden opgenomen (SVBP2008).

Vigerende bestemmingsplannen

In de gemeente Langedijk zijn verschillende bestemmingplannen opgesteld voor de verschillende kernen en gebieden. Een aantal bestemmingsplannen is van recente datum: Buitengebied en Koedijk (4 december 2007), Oudkarspel (14 februari 2008), Twuyverhoek, Vroonermeer-Noord, Geestmerambacht (ontwerp 28 februari 2008). Basis voor deze bestemmingsplannen is de Structuurvisie tot 2020.

Het bestemmingsplan buitengebied voor de gemeente Langedijk bevat ook de bebouwing van Koedijk. In het bestemmingsplan is voornamelijk aandacht voor ontwikkeling en beheer. Ontwikkelingen worden voorgestaan in de richting van natuur en recreatie in en om het gebied Geestmerambacht. Ten noorden van Sint Pancras kan uitvoering worden gegeven aan plannen van de Groene Loper²⁹.

In het open middengebied tussen de Schagerweg en de Westelijke Randweg is de planlogische regeling voornamelijk gericht op het beheer (consolidatie) van de agrarische gronden.

Het bestemmingsplan maakt melding van de aanwezige cultuurhistorische waarden in het gebied. Dit is onder andere het Oosterdelgebied (het restant van het waterrijke land), de molen in het Oosterdelgebied en de Twuyvermolen. Maar ook de Westfrieze Omringdijk wordt genoemd.

Op de plankaart en in de voorschriften zijn met betrekking tot de terreinen van cultuurhistorische waarde geen bepalingen opgenomen. De gemeente hanteert wel als uitgangspunt dat bij ruimtelijke ontwikkelingen waarbij de gemeente is betrokken archeologie als volwaardig element in de plan- en besluitvorming wordt meegewogen.

In de voorschriften van het bestemmingsplan Twuyverhoek wordt voor de gronden aangewezen ten behoeve van "Uit te werken woongebied" gestreefd naar een relatie met de cultuurhistorische waarden van het gebied. Oorspronkelijke kavelrichting en het historische bebouwingslint van Sint Pancras (locatie en bouwkenmerken) spelen daarbij een hoofdrol. De partiële herziening van het bestemmingsplan Oudkarspel maakt melding van het principe archeologie vroegtijdig te betrekken in ruimtelijke plannen en het principe 'de verstoorder betaalt'. Daarbij wordt ook gemeld dat in het gebied waarop de partiële herziening van

²⁹ De Groene Loper is een project van circa 25 hectare groot. De inrichting is kleinschalig met wandel- en fietspaden, veel water en een aantal eilanden. Het vormt tegelijk een verbinding tussen enerzijds Sint Pancras, Heerhugowaard en Recreatiegebied Park van Luna en anderzijds de recreatieplas en de nieuwe deelgebieden daaromheen. Belangrijk onderdeel van de Groene Loper is het fietspad dat deel uitmaakt van een snelle fietsroute naar de kust. Mogelijke voorzieningen in de Groene Loper zijn vaarroutes voor kleine vaartuigen, vissersplaatsen, fiets- en wandelpaden. De uitwerking van dit deelgebied is gepland in 2008/2009. Vooruitlopend is een amfibieënpoel aangelegd en is het Twuyvermeer gegraven (als waterberging in relatie tot de woningbouwlocatie Twuyverhoek).

toepassing is geen archeologische waarden in het geding zijn. In de voorschriften van dit bestemmingsplan wordt wel gewezen op de vakken van archeologische en historisch geografische waarden die op de toelichtingskaart staan aangegeven. Hierbij wordt gestreefd naar behoud van deze waarden. Tevens is aangegeven dat bij het gebruikmaken van de wijzigingbevoegdheid rekening wordt gehouden met onder andere archeologie en cultuurhistorie.

Samenvattend kan gesteld worden dat in de verschillende bestemmingplannen op verschillende manieren aandacht is besteed aan de cultuurhistorische waarden. Geadviseerd wordt deze in de toekomst gelijk te trekken (zie paragraaf Actualisering).

Binnen de gemeente vigeert nog een aantal verouderde bestemmingsplannen, zo'n 30% van het totaal. In deze oude bestemmingsplannen heeft de cultuurhistorie en archeologie nog geen plaats. Voor een aantal gebieden is dat verontrustend: het historisch dorpslint van Oudkarspel tot Broek op Langedijk, de historische kern van Sint Pancras, het strandwalgebied van Sint Pancras. Dit zijn juist de archeologisch waardevolle gebieden binnen de gemeente. De gemeente Langedijk streeft naar een snelle integratie van cultuurhistorie in de bestemmingsplannen door middel van het in dit rapport voorgestelde systeem en op basis van de informatie uit deze Beleidsnota. In de tussentijd wordt het archeologisch belang gewaarborgd door de bepalingen m.b.t. de archeologie, zoals vastgelegd in de Erfgoedverordening Langedijk.

Aanbevelingen

Bestemmingsplannen historische dorpslinten en historische kern Sint Pancras zo spoedig mogelijk herzien.

Actualisering

Wanneer de instandhouding van de cultuurhistorische identiteit tot integraal onderdeel van het ruimtelijk kwaliteitsbeleid wordt gemaakt, heeft dit tot gevolg dat aandacht besteed moet worden aan bekende en vermoede archeologische en historisch-geografische waarden bij het opstellen of wijzigen van bestemmingsplannen.

In het kader van de archeologische monumentenzorg spelen gemeentelijke bestemmingsplannen een centrale rol. Om de archeologische belangen in voldoende mate te laten meewegen in ruimtelijke ordeningsprocedures is het op grond van de Monumentenwet 1988 verplicht in bestemmingsplannen met het archeologisch aspect rekening te houden. Nu in deze nota ook de historisch geografische waarden zijn vastgelegd, kunnen ook deze bij de actualisering worden betrokken.

Bestemmingsplannen dienen eens in de tien jaar geactualiseerd worden volgens de nWro. Dit biedt een uitstekende gelegenheid om de cultuurhistorische waarden binnen de gemeente opnieuw te inventariseren en indien noodzakelijk te herwaarderen. Dit is noodzakelijk vanwege de ontwikkelingen die in de tussenliggende jaren plaatsvinden en invloed hebben op de cultuurhistorische waarden. Zo kunnen bij archeologische onderzoeken nieuwe

vindplaatsen aan het licht komen of kunnen bekende vindplaatsen door nieuwe wetenschappelijk inzichten anders gewaardeerd worden.

Deze nota voorziet in een inventarisatie van de archeologische en historisch-geografische waarden, waarbij rekening is gehouden met de actuele behoudwaardigheid van deze waarden. Op basis van deze inventarisatie zijn vervolgens de verschillende gebieden beschreven waarbij bij wijze van beleidsinstrument een gebiedsgedifferentieerd regime is voorgesteld (bijlage F). Deze gebieden zijn vastgelegd op de (digitale) archeologische beleidskaart.

Op het moment dat een bestemmingsplan wordt herzien adviseert Cultureel Erfgoed Noord-Holland deze nota, specifiek de beleidskaart, als onderlegger te gebruiken voor de omgang met de archeologische en historisch-geografische waarden. Door gebruik te maken van deze onderlegger zal voor alle gemeentelijke bestemmingsplannen eenzelfde methodiek worden gehanteerd voor de omgang met cultuurhistorische waarden.

Voor de gebieden binnen het bestemmingsplan die vanuit archeologisch of historisch-geografisch oogpunt waardevol zijn, ligt het voor de hand deze een dubbelbestemming te geven.³⁰ De archeologisch waardevolle gebieden zijn opgenomen op de beleidskaart die is bijgevoegd bij deze nota.

In de toelichting van het betreffende bestemmingsplan zal de gemeente ingaan op het cultuurhistorisch beleid en op de ten behoeve van het voor het plan uitgevoerde inventarisatie van cultuurhistorische waarden binnen het plangebied. Aanvullend op het vastleggen en onderbouwen van de archeologische dubbelbestemming in het bestemmingsplan kan de gemeente in het belang van de archeologie bepalen dat aan een aanlegvergunning, een sloopvergunning, reguliere bouwvergunning of een vrijstelling voorschriften worden verbonden. De aanvrager van een vergunning of ontheffing kan, in geval het plangebied in een gebied ligt met een bestemmingsplan dat is aangepast aan archeologie, worden verplicht een rapport te overleggen, waarin de archeologische waarde van het plangebied in voldoende mate is vastgesteld. Op basis van een dergelijk rapport kan worden besloten over het opleggen van verdere verplichtingen in het kader van behoud of onderzoek van archeologische waarden.

Deze voorwaarden kunnen bestaan uit

- de verplichting tot het treffen van technische maatregelen waardoor monumenten in de bodem kunnen worden behouden;
- de verplichting tot het laten doen van opgravingen door deskundigen; of
- de verplichting de activiteit die tot bodemverstoring leidt, te laten begeleiden door een deskundige op het terrein van de archeologische monumentenzorg die voldoet aan door burgemeester en wethouders bij de vergunning te stellen kwalificaties.

In de voorschriften van het bestemmingsplan moeten de relevante begrippen worden gedefinieerd.

³⁰ In de notitie over archeologie en bestemmingsplannen van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed worden verschillende geschikte teksten van voorbeeldvoorschriften gegeven.

Archeologie bij actualisering

Een ontwerpbestemmingsplan wordt in verschillende stappen uitgewerkt tot een definitief bestemmingsplan.³¹ Ook het archeologisch onderzoekstraject verloopt in stappen. Wanneer ten behoeve van een bestemmingsplanherziening aanvullend archeologisch onderzoek wordt uitgevoerd en dit proces in de pas loopt met of vooruit loopt op de ontwikkeling van het bestemmingsplan, kunnen de aangetroffen archeologische waarden door planaanpassing worden ontzien (planologische bescherming *in situ*). Verdere onderzoeksstappen voor de op die manier veiliggestelde waarden zijn dan vanzelfsprekend niet meer nodig. Indien planologische bescherming door planaanpassing niet mogelijk is, worden de archeologische waardevolle gebieden in het bestemmingsplan opgenomen. In de voorschriften worden de voorwaarden voor vergunningverlening opgenomen; de daaraan verbonden kosten voor nader archeologisch onderzoek (specifiek de archeologische opgraving) komen ten laste van de bodemverstoorder. De hierboven uiteengezette beslis- en overlegmomenten in het kader van het archeologisch onderzoekstraject zijn in principe hetzelfde. Voor de actualisering van bestemmingsplannen kan in principe de bij deze nota opgestelde beleidskaart als onderlegger worden gebruikt. Wanneer in nieuwe of herziene bestemmingsplannen grote ontwikkelingen mogelijk worden gemaakt kan het wenselijk zijn aanvullend inventariserend veldonderzoek te laten uitvoeren. Indien de gemeente bij de voorbereiding van een bestemmingsplan kosten moet maken ten behoeve van archeologisch (voor)onderzoek, kan zij die kosten verhalen in het kader van de grondexploitatie (zie hoofdstuk 5).

Aanlegvergunning

Ter bescherming van de (verwachte of bekende) archeologische of historisch- geografische waarden in onbebouwd gebied met de dubbelbestemming "archeologisch waardevol gebied" of "historisch geografisch waardevol gebied" raadt Cultureel Erfgoed Noord-Holland aan om in de voorschriften bij deze bestemming een aanlegvergunningvereiste op te nemen voor het uitvoeren van werken. Dit zijn werkzaamheden die schadelijk kunnen zijn voor de (verwachte) archeologische waarden (Monumentenwet art. 39). Voorbeelden daarvan zijn: egaliseren; ophogen of afgraven van grond; rooien of vellen van houtopstanden; aanleg van wegen; ingraven van leidingen; bebossen van gronden; graven, verbreden of dempen van greppels of sloten; wijzigen van het grondwaterpeil; aanbrengen van natuurvriendelijke oevers; uitgraven van poelen en vijvers; bouwrijp maken van een gebied; scheuren van grasland; diepploegen (dieper dan 40 cm); diepwoelen; aanleggen en intensiveren van drainage.

Voor werken of werkzaamheden waarvan bij voorbaat vaststaat dat deze in strijd zijn met de aan de desbetreffende gronden gegeven archeologische dubbelbestemming, moet in de planvoorschriften een gebruiksverbod opgenomen worden.

³¹ Stappen bij ruimtelijke ontwikkelingen meestal uitgevoerd volgens de fasen van projectmatig werken: initiatieffase (o.a. haalbaarheidsonderzoek), definitiefase (formuleren van definitieve projectopdracht en het gewenste projectresultaat), ontwerpfase (benodigde onderzoeken verricht voor het bestemmingsplan en oplossingen bedacht voor mogelijke problemen) voorbereidingsfase (bestemmingsplanprocedure doorlopen en eventuele gronden verworven), realisatiefase (uitvoering ruimtelijke ontwikkeling) en nazorg.

Bouwvergunning

Ten behoeve van de historische dorpskernen en andere potentiële waardevolle gebieden van Langedijk wordt geadviseerd om de aanvraag van bouwvergunningen te toetsen op de aanwezigheid van archeologische waarden.

De dubbelbestemming "archeologisch waardevol gebied" houdt overigens geen compleet verbod op bouwen in. Voor bouwplannen die de vrijstellingsgrens van het vastgestelde archeologieregime overschrijden, zal een rapport inzake de archeologische waarde van het te bebouwen terrein worden toegevoegd aan de indieningsvereisten bij de aanvraag om een bouwvergunning (Monumentenwet art. 40). De vrijstellingsgrens wordt vastgesteld op een aantal vierkante meters, waarbij voor plannen die groter zijn dan deze grens aanvullend onderzoek plaats dient te vinden in de vorm van een archeologisch bureauonderzoek, eventueel aangevuld met veldonderzoek. Er kunnen bovendien voorschriften worden verbonden aan de bouwvergunning zoals het laten uitvoeren van nader archeologisch onderzoek of het aanpassen van de bouwplannen.

De in deze nota voorgestelde vrijstellingsnorm voor het historische dorpslint en de historische kern van Sint Pancras komt overeen met de reeds bestaande norm van 50 m² uit de nota Verruiming Woonbebouwingmogelijkheden Gemeente Langedijk.

Voor bouwwerken waarvan bij voorbaat vaststaat dat deze in strijd zijn met de aan de desbetreffende gronden gegeven archeologische dubbelbestemming, kan in de planvoorschriften een bouwverbod opgenomen worden.

Aanbevelingen

Aangeraden wordt voor de archeologisch waardevolle terreinen van bijzonder belang een bouw- of gebruiksverbod met ontheffingsbevoegdheid in te stellen. Dit geldt tenminste voor terreinen die als beschermd archeologisch monument zijn aangewezen, maar de gemeente heeft nog in beraad of ook andere terreinen hiervoor in aanmerking komen.

Wijzigingsbevoegdheid

De gemeente kan met behulp van de wijzigingsbevoegdheid (nWro, artikel 3.6) de dubbelbestemming "archeologisch waardevol gebied" of "historisch geografisch waardevol gebied" op de plankaart van het bestemmingsplan zodanig wijzigen dat de begrenzingen ervan worden veranderd, de omvang wordt vergroot of verkleind dan wel van de plankaart wordt verwijderd. Ook kan met deze bevoegdheid de vrijstellingsgrens naar boven of beneden worden bijgesteld. De mogelijkheden van de wijzigingsbevoegdheid zullen door de gemeente alleen worden gebruikt indien daartoe aanleiding bestaat op basis van cultuurhistorisch onderzoek.

Sloopvergunning

Onder de bestaande bebouwing (vooral in historische kernen) kunnen archeologische waarden verborgen liggen, zelfs wanneer de huidige bebouwing relatief jong is. Bij sloop van deze bebouwing lopen archeologische waarden het risico verstoord te raken of te verdwijnen. Door middel van het aanpassen van de bouwverordening kan de mogelijkheid worden gecreëerd (Monumentenwet art. 42) voorwaarden te stellen aan de sloopvergunning ten

behoefte van archeologische monumentenzorg, specifiek het laten begeleiden van sloopwerkzaamheden onder maaiveld niveau door een archeoloog.

Aanbevelingen

In de gemeentelijke bouwverordening bepalingen opnemen zodat aan sloopwerkzaamheden onder het maaiveld in gebieden met een verhoogde archeologische verwachting voorwaarden kunnen worden verbonden ten behoeve van archeologisch onderzoek.

Ontheffing en projectbesluit

In de nWro wordt niet meer gesproken van vrijstellingen, de vrijstellingsbevoegdheid heet voortaan de ontheffingsbevoegdheid. Deze ontheffingen zien toe op zogeheten 'kruimelgevallen'. Voor grotere zaken kan een projectbesluit worden genomen. Een projectbesluit dient te worden gevolgd door aanpassing van het bestemmingsplan. Bij het verlenen van ontheffingen en het nemen van projectbesluiten wordt aangeraden met archeologische waarden rekening te houden zoals dat nu gebeurt bij de huidige vrijstellingen.

Bestemmingsplannen hebben ook betrekking op water. Ook hierbij geldt dat de (mogelijke) aanwezigheid van cultuurhistorische waarden moet worden afgewogen. Dit betekent onder meer dat bij baggerwerkzaamheden in archeologiegevoelige gebieden rekening moet worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische waarden. Daarnaast kunnen bij het wijzigen van het waterpeil archeologische, maar ook historisch-geografische belangen in het geding zijn. Bij verlaging van het peil of bij sterke schommelingen kan verdroging van archeologische lagen optreden, waarbij houten voorwerpen, zaden en pollen verloren kunnen gaan. Voor de historische geografie geldt bovendien dat aanpassing van de oevers een bedreiging kan vormen voor de kenmerkendheid van het element. Advies van Cultureel Erfgoed Noord-Holland is om bij actualisering van bestemmingsplannen voortaan rekening te houden met de aanwezige of verwachte cultuurhistorische waarden in een natte omgeving.

Indien in het bestemmingsplan niets over archeologische waarden is opgenomen, kunnen de kosten voor archeologisch onderzoek slechts worden verhaald op de verstoorder wanneer dit als voorwaarde is opgenomen bij een besluit betreffende een ruimtelijk ordeningsproces (zie ook paragraaf 3.4 Archeologie).

3.2.2 Structuurvisie

In het kader van de nWro die op 1 juli 2008 in werking is getreden heeft de gemeenteraad de plicht een Structuurvisie vast te stellen voor een goede ruimtelijke ordening van het gemeentelijk grondgebied. Hierin worden de hoofdpunten van het integraal ruimtelijk beleid neergelegd en er wordt aangegeven hoe de raad verwacht het beleid te gaan uitvoeren. De integratie van cultuurhistorische belangen in de ruimtelijke ordening zal in de structuurvisie een plaats moeten krijgen.

3.2.3 Beeldkwaliteitplannen

De Provincie Noord-Holland heeft in het Streekplan voor Noord-Holland Noord reeds instrumenten aangedragen om de kwaliteit van het landschap te waarborgen. Zij heeft het Beeldkwaliteitplan verplicht gesteld bij nieuwe ontwikkelingen die zich buiten de bestaande stedelijke contouren voordoen. Bij consoliderende bestemmingen is er geen verplichting.

In het Beeldkwaliteitplan wordt aandacht besteed aan de landschapsstructuur, de cultuurhistorische waarden en de relatie tussen nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen en de bestaande karakteristieken van een gebied. Door een dergelijk Beeldkwaliteitplan zorgvuldig vorm te geven kunnen in de nieuwe ruimtelijke plannen de cultuurhistorische waarden op een volwaardige wijze worden afgewogen en meegenomen naar de toekomst. Het gaat er daarbij niet zozeer om alle cultuurhistorische waarden te behouden, maar wel om hier met respect mee om te gaan en zoveel mogelijk een inspiratie te laten zijn voor ruimtelijke vernieuwing.

Aanbevelingen

- Archeologische en historisch geografische waarden als dubbelbestemming in het bestemmingsplan opnemen. Bij consoliderende bestemmingsplannen de geïnventariseerde waarden en aanbevelingen uit deze nota overnemen. Bij het opstellen van ontwikkelingsgerichte bestemmingsplannen en bij ruimtelijke procedures, de cultuurhistorische verwachtingen ten aanzien van het gebied nader in kaart brengen door middel van een vooronderzoek, ten minste bestaande uit een bureauonderzoek;
- door middel van een verordening op korte termijn de handelwijze met betrekking tot archeologische en historisch geografische belangen voor het gehele gemeentelijk grondgebied op uniforme wijze vastleggen;
- voor archeologisch waardevolle terreinen via een dubbelbestemming de vergunningsvoorwaarden opnemen;
- Bouwverordening aanpassen (bepalingen/voorwaarden in sloopvergunning);
- de diverse vergunningaanvraagformulieren zodanig aanpassen dat bij de vergunningverlening rekening gehouden wordt met archeologische en historisch geografische waarden (ontvankelijkheidstoets);
- Structuurvisie aanpassen door cultuurhistorie te integreren;
- bij het opstellen van Beeldkwaliteitplannen aandacht besteden aan cultuurhistorie in zijn algemeenheid en daarbij specifiek ook aandacht besteden aan de archeologie.

3.3 Historische geografie

In hoofdstuk 2 is de ontwikkelingsgeschiedenis van het gemeentelijk grondgebied van Langedijk geschetst. Diverse resten van de ontwikkelingsgeschiedenis zijn nog terug te vinden in het gebied. De belangrijkste bekende historisch-geografische waarden zijn aangegeven op de CHW-kaart van de Provincie Noord-Holland en in deze nota is een beperkte aanvullende inventarisatie uitgevoerd.

Historische geografie is een aspect van de cultuurhistorie dat pas vrij recent onder de aandacht is gekomen. Voor dit onderdeel van de cultuurhistorie ligt het voor de hand dat de gemeente zich op het provinciale beleid oriënteert zoals neergelegd in de Cultuurhistorische Waardenkaart en het Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie. Voor het gebied van de gemeente Langedijk zet de Provincie Noord-Holland zich in voor het behouden van de West-Friese Omringdijk, inclusief de wielen, oude dijktracés en lintbebouwing. Daarnaast is het versterken van het onderscheid tussen het zeekeleigebied en de daarin gelegen kleine droogmakerijen en het accentueren van wateringen, kanalen en ringsloten in het landschap belangrijk.

Naar aanleiding van de beschrijving van de ontwikkelingsgeschiedenis van het gebied kan een aantal historisch-geografische elementen en structuren uit verschillende tijdperken worden onderscheiden. Op de Cultuurhistorische Waardenkaart zijn ringvaarten en vaarpolders van zeer hoge waarde aangegeven, evenals van hoge waarde. Wegenpatronen, lineaire nederzettingen en boezemwateren zijn als van waarde aangegeven op de provinciale kaart.

Aansluitend op de Belvederegedachte (*Behoud door ontwikkeling*) zal bij toekomstige initiatieven rekening gehouden moeten worden met de aanwezige cultuurhistorische waarden die laag over laag tot stand zijn gekomen. Soms zijn ze goed zichtbaar, soms zijn ze nauwelijks terug te vinden. Hierbij kan gebruik gemaakt worden van de inventarisatie die in dit advies is gedaan, maar bij nieuwe ontwikkelingen is vaak nader onderzoek naar deze elementen en structuren gewenst, zodat de juiste keuze gemaakt kan worden voor integratie van deze elementen in nieuwe plannen. Zo kunnen de historisch-geografische waarden in de toekomst een inspiratiebron zijn voor nieuwe ontwikkelingen. Ook historische groenstructuren kunnen een inspiratiebron zijn voor een openbare ruimte met een goede kwaliteit.

Aanvullende inventarisaties van historisch-geografische elementen en historische groenstructuren kunnen worden uitgevoerd in het kader van een beeldkwaliteitplan bij nieuwe ontwikkelingen. Vanzelfsprekend kunnen ook projecten worden opgezet waarin in het huidige landschap deze elementen en structuren worden versterkt, mogelijk in het kader van recreatie en toerisme. Door middel van de Regeling Kleine Landschapselementen van Landschap Noord-Holland is het mogelijk particulieren te stimuleren zelf mee te werken aan het herstellen van historische elementen en structuren.

De historisch-geografische waarden kunnen in het bestemmingsplan verankerd worden. Op plaatsen waar (naast de archeologische waarden ook) historisch-geografische waarden een belangrijke plaats in het landschap innemen, wordt dan een dubbelbestemming cultuurhistorisch waardevol gebied opgenomen. Bij ruimtelijke plannen van een bepaalde omvang dient dan ook rekening gehouden te worden met de archeologische en de historisch-geografische waarden. Dit houdt dan in dat in het geval van nieuwe ontwikkelingen niet slechts een archeologisch onderzoek uitgevoerd dient te worden, maar een breder cultuurhistorisch onderzoek.

In paragraaf 3.4 is in een schema een fasering en rolverdeling uitgewerkt ten aanzien van het betrekken van archeologie bij ruimtelijke plannen. Voor zover relevant kan hier het historisch-geografische onderzoek gekoppeld worden aan het archeologische onderzoek. Aangezien geen wettelijke basis geldt voor de historische geografie, zoals die wel voor de archeologie geldt, is de formele goedkeuring, zoals aangegeven bij stap 8, 16 en 20 voor de historische geografie minder relevant.

Aanbevelingen

- Cultuurhistorische Waardenkaart van de provincie gedetailleerd uitwerken tot op gemeentelijk niveau. Dit wordt reeds (deels) gedaan in deze nota³² en wordt verder uitgewerkt bij actualisering van bestemmingsplannen;
- historisch-geografische waarden verwerken in beeldkwaliteit en/of bestemmingsplannen;
- de bevolking stimuleren mee te werken aan de kwaliteit van het landschap met behulp van de Regeling Kleine Landschapselementen.

3.4 Archeologie

Archeologie bestudeert de fysieke overblijfselen van menselijke samenlevingen uit het verleden, waarbij de nadruk ligt op de in de bodem bewaard gebleven resten, het zogenaamde bodemarchief. De aard en omvang van het bodemarchief is doorgaans niet op voorhand te voorspellen. In tegenstelling tot bijvoorbeeld de historisch-geografische waarden zijn de archeologische overblijfselen meestal onzichtbaar. Bovendien kunnen de sporen van menselijk handelen een groot terrein omvatten. Het gaat binnen het archeologische vakgebied niet alleen om een huisrestant of een nederzetting. Ook de omgeving is door de mens in gebruik genomen, bijvoorbeeld voor akkerbouw.

Visie op het archeologiebeleid

Doelstelling van deze nota is om dit erfgoed op een zodanige wijze te beheren dat het voor toekomstige generaties behouden blijft. Het is daarbij van belang om het bodemarchief als bron van kennis voor de toekomst beschikbaar te houden. Het is echter onwenselijk nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen altijd te verhinderen op basis van de aanwezigheid van archeologisch erfgoed. Aangeraden wordt bij ruimtelijke ontwikkelingen de mogelijkheid te bekijken hoe door middel van planaanpassing het erfgoed kan worden behouden. Een meer definitieve optie is om archeologische vondsten en informatie uit de bodem veilig te stellen en op een andere wijze te bewaren door het (laten) uitvoeren van opgravingen. Voor zover dat mogelijk is, wordt aangeraden om nieuwe ontwikkelingen in zeer waardevolle archeologische gebieden te ontmoedigen.

Allereerst is het noodzakelijk om zowel bekende als nog niet of weinig bekende archeologische vindplaatsen een plaats te geven in het proces van ruimtelijke ordening.

³² In het kader van deze nota kan slechts een vrij globale aanvulling van de historisch-geografische gegevens worden gegeven, gezien de omvang van het gebied. In de Cultuurhistorische Kaders of andere cultuurhistorische onderzoeken die betrekking hebben op een deel van Langedijk kan meer gedetailleerd worden ingegaan op de cultuurhistorische waarden.

Indien archeologische waarden vroegtijdig in het planproces worden meegewogen en onderdeel uitmaken van de planontwikkeling, worden vertragingen (en daarmee onvoorziene kosten) tijdens de uitvoerende werkzaamheden voorkomen.

Uitgangspunt van het rijksbeleid is om de archeologische waarden zoveel mogelijk in de bodem te bewaren en pas over te gaan tot opgraven als het plan, ondanks eventuele aanpassingen, tot verstoring van die waarden leidt. Daarbij zullen alleen die waarden worden onderzocht en gedocumenteerd die door de uitvoering van de planwerkzaamheden worden bedreigd. Cultureel Erfgoed Noord-Holland adviseert om binnen de historische kernen van Langedijk vanwege het belang van behoud van archeologische waarden beperkingen te stellen aan het aanleggen of uitbreiden van ondergrondse ruimtes. Deze beperkingen kunnen worden vastgelegd in het bestemmingsplan en de gemeentelijke bouwverordening (zie ook paragraaf 3.2.1). Voor het buitengebied wordt geadviseerd het beleid te realiseren door middel van een aanlegvergunningstelsel. Dit aanlegvergunningstelsel geldt bij grondroerende werkzaamheden die dieper reiken dan een vastgestelde diepte in een gebied met een bepaalde grootte. Deze grondroerende werkzaamheden kunnen bijvoorbeeld bestaan uit het ploegen van een perceel dieper dan de vastgestelde diepte of het afgraven van grond. Ook peilverlagingen worden hiertoe gerekend, omdat de archeologische sporen door uitdroging van de bodem als gevolg van peilverlaging kunnen verdwijnen.

In de Monumentenwet art. 41a worden ontwikkelingen waarvoor een bouw- of aanlegvergunning noodzakelijk is of waarvoor een ontheffing moet worden aangevraagd met een oppervlakte kleiner dan 100 m² vrijgesteld van archeologische voorschriften. De gemeente kan gebruik maken van de mogelijkheid om zelf een afwijkende oppervlakte vast te stellen. Op basis van de archeologische inventarisatie die ten behoeve van dit advies is uitgevoerd, is het gemeentelijk grondgebied opgedeeld in diverse zones waarvoor verschillende vrijstellingsnormen gelden. Voor gebieden waar reeds archeologische waarden zijn aangetoond of waarvoor een hoge archeologische verwachting geldt, is een kleinere norm dan 100m² benoemd, zoals voor de historische kernen. Voor het grootste deel van het gemeentelijk grondgebied geldt een lagere archeologische verwachting en is de vrijstellingsnorm ruimer (zie Bijlage F).

Ten behoeve van het archeologiebeleid adviseert Cultureel Erfgoed Noord-Holland reeds bestaande gemeentelijke beleidsinstrumenten bij te werken, zoals de vergunningverlening voor bouw en sloop en in het kader van het aanlegvergunningstelsel. Inpassing in de procedures rond het gemeentelijk RO-beleid is noodzakelijk. Hiertoe kan een intern protocol worden opgesteld of kunnen bestaande werkafspraken worden geactualiseerd.

Om cultuurhistorie, waaronder archeologie, als inspiratiebron te kunnen laten fungeren in de ruimtelijke ordening is vroegtijdig vooroverleg en vooronderzoek noodzakelijk, in ieder geval vóór of tijdens het opstellen van (voor)ontwerpbestemmingsplannen.

Bij het uitvoeren van gemeentelijk ontwikkelingsplannen is het noodzakelijk door middel van vooronderzoeken in een vroeg stadium informatie te verzamelen om de mogelijkheid van behoud van archeologische waarden te waarborgen. Ook bij het verlenen van medewerking aan de ontwikkeling van ruimtelijke plannen door derden worden plannen op de consequenties voor het bodemarchief getoetst. Deze toetsing vindt plaats aan de hand van

de beschikbare informatie, verkregen via archeologisch vooronderzoek (bureauonderzoek, eventueel aangevuld met inventariserend veldonderzoek, bestaande uit grondboringen en zonodig proefsleuven). Het vooronderzoek resulteert in een selectieadvies, op basis waarvan de gemeente een selectiebesluit neemt, bij voorkeur na het raadplegen van een namens de gemeente aangewezen archeologisch adviseur.

In dit selectiebesluit wordt aangegeven welke gevolgen de resultaten hebben voor de verdere voorbereiding van het betreffende plan.³³ Daarbij wordt in eerste instantie gestreefd naar behoud van archeologische waarden in de bodem. Eventueel noodzakelijke beheersmaatregelen worden bij dit streven in overweging genomen en zonodig in de planontwikkeling en planuitwerking meegenomen. Indien andere belangen naar het oordeel van burgemeester en wethouders boven het archeologisch belang prevaleren, zorgen zij ervoor dat de betreffende archeologische informatie wordt behouden door archeologisch vervolgonderzoek.

De beschreven gebieden in dit advies en bijbehorend kaartbeeld geven in hoofdlijnen de omgang met de cultuurhistorische waarden aan (Bijlage F). Bij het opstellen of wijzigen van consoliderende bestemmingsplannen zal dit doorgaans voldoende zijn om de cultuurhistorische waarden op adequate wijze in het bestemmingsplan op te nemen. Bij bestemmingsplannen waarin ontwikkelingen mogelijk gemaakt worden kan het wenselijk zijn nader archeologisch vooronderzoek (in de vorm van een bureauonderzoek) uit te voeren. Zodoende kunnen gedetailleerde gegevens over het plangebied worden verzameld en een op de locatie gerichte afweging worden gemaakt. Indien uit bureauonderzoek blijkt, dat een geringe kans bestaat op het aantreffen van archeologische en historisch-geografische waarden, kan worden volstaan met een toelichtende paragraaf in het bestemmingsplan, waarin wordt aangegeven waarom is afgezien van verder inventariserend veldonderzoek.³⁴

Het archeologisch onderzoekstraject en de gemeente als bevoegde overheid

Archeologisch onderzoek dat wordt uitgevoerd naar aanleiding van vergunningaanvragen en bestemmingsplanherzieningen, wordt uitgevoerd onder regie van de gemeente.

Aanvragen voor vergunningen en vrijstellingen worden getoetst aan de voorschriften van het betreffende bestemmingsplan. De aanvrager (initiatiefnemer van bodemverstorende activiteiten) kan daarbij verplicht worden gesteld om archeologisch vooronderzoek te laten uitvoeren. De aanvrager moet een rapport kunnen overleggen waarin de archeologische waarde van het terrein is vastgesteld. Indien uit dat vooronderzoek blijkt dat er geen belangrijke archeologische waarden aanwezig zijn of de kans op aanwezigheid van die waarden relatief klein is, dan kan de vergunning of ontheffing, in ieder geval vanuit archeologisch oogpunt, zonder meer worden verleend.

Indien uit het vooronderzoek naar voren komt dat belangwekkende waarden aanwezig zijn, dan kan de gemeente besluiten de vergunning te verlenen onder de voorwaarde dat de aanvrager de archeologische waarden laat opgraven of dat het plan zodanig wordt aangepast dat de archeologische waarden in de bodem kunnen worden behouden. In iedere fase van

³³ Het genomen selectiebesluit kan en mag overigens niet strijdig zijn met het landelijke en provinciale aanwijzingsbeleid voor archeologische monumenten (zie bijlage C).

³⁴ Dit blijkt uit de beantwoording van de kamervragen over de voorgenomen wetswijziging door de staatssecretaris.

het vooronderzoek kan de vergunning of vrijstelling dus worden verleend, mits de archeologische waarde van het terrein in de betreffende fase voldoende is vastgesteld.

Een overzicht van de opbouw van het archeologisch onderzoekstraject en de beslismomenten daarin wordt hieronder weergegeven.

Het archeologische onderzoekstraject bestaat uit een aantal stappen. De eerste daarvan wordt gevormd door een archeologisch bureauonderzoek (ABO), dat wordt gevolgd door een Inventariserend Veldonderzoek (IVO). Het inventariserend onderzoek bestaat uit drie fasen: verkennend, karterend en waarderend onderzoek. Hierna kan nog volgen een opgraving of archeologische begeleiding. Voor alle stappen geldt dat de uitvoerder ervan zich dient te houden aan de specificaties die zijn vastgelegd in de protocollen en leidraden van de vigerende versie van de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA).

Iedere onderzoeksstap resulteert in een archeologisch rapport. Op grond van dat rapport beslist de gemeente of het onderzoekstraject al dan niet moet worden voortgezet. Indien mogelijk zal de gemeente beslissen dat verschillende stappen in één keer kunnen worden doorlopen en gerapporteerd of dat in voorkomende gevallen onderzoeksstappen kunnen worden overgeslagen. Het archeologisch onderzoekstraject vormt voor de gemeente dus tevens een besluitvormingstraject (in Bijlage G wordt een meer gedetailleerd overzicht van de verschillende fasen van archeologisch onderzoek gegeven). Zie pagina 53 voor het schema van het archeologisch onderzoekstraject.

Stappenplan bij fysieke belemmeringen

Door fysieke belemmeringen, bijvoorbeeld in het geval er bebouwing staat op de onderzoekslocatie, kan in voorkomende gevallen de aanwezigheid dan wel afwezigheid van archeologische waarden niet worden vastgesteld. Dat kan dan alleen door de sloop- of bouwwerkzaamheden van een archeologische begeleiding te voorzien. Een begeleiding in dit stadium wordt volgens de KNA gezien als een waarderend vooronderzoek.

Indien tijdens de begeleiding archeologische waarden worden aangetroffen, dan dient de bevoegde overheid een selectiebesluit te nemen. Indien de begeleiding na dit besluit wordt voortgezet (positief selectiebesluit), dan heeft de begeleiding volgens de KNA hetzelfde doel als een opgraving. Voor beide vormen van begeleiding is een Programma van Eisen verplicht.

Betreding van terreinen ten behoeve van archeologisch onderzoek

Bij het uitvoeren van inventariserend veldonderzoek is de medewerking van grondeigenaren en grondgebruikers van groot belang. Ondanks dat archeologische verkenningen meestal nauwelijks tot overlast leiden, wordt soms geen toestemming voor het betreden van terreinen gegeven. De gemeente kan op grond van de Monumentenwet art. 57 in voorkomende gevallen bepalen dat de rechthebbende ten aanzien van het terrein moet dulden dat het terrein in het belang van archeologisch onderzoek wordt betreden.

De gemeente als opdrachtgever

De gemeente is niet alleen bevoegde overheid, maar in enkele gevallen zelf initiatiefnemer van ruimtelijke ingrepen (bouw- en inrichtingsprojecten, rioleringen en andere

bodemverstorende activiteiten). In die gevallen is de gemeente zelf veroorzaker en zal zij - net als andere veroorzakers - archeologisch onderzoek uit te laten voeren. Cultureel Erfgoed Noord-Holland raadt de gemeente aan zich in deze gevallen te laten adviseren door een onafhankelijk seniorarcheoloog.

Behoud en beheer van archeologisch waardevolle terreinen

De primaire beleidsdoelstelling van de archeologische monumentenzorg is het duurzaam in stand houden van archeologische waarden in de bodem. Voorwaarde voor succesvol behoud is het creëren van omstandigheden waardoor het (verdere) verval van archeologische waarden kan worden tegengegaan. Fysiek behoud kan door de gemeente onder meer worden gerealiseerd door een archeologisch waardevol terrein:

- 1.) buiten ruimtelijke ontwikkelingen te houden;
- 2.) aan te wijzen als archeologisch monument;
- 3.) in te passen in de inrichting van het plangebied;
- 4.) er op archeologievriendelijke wijze overheen te bouwen;
- 5.) met een grondlaag te bedekken;
- 6.) of bij wijzigingen van het grondwaterpeil rekening te houden met het terrein.³⁵

In al deze gevallen kan het ook gaan om gedeelten van het terrein. In geval van de mogelijkheden 3 t/m 5 adviseert Cultureel Erfgoed Noord-Holland de gemeente om zich te laten adviseren door een daartoe deskundig archeoloog, dit kan ook een regioarcheoloog zijn die veel kennis heeft in de regio waar Langedijk onder valt, om tot een weloverwogen besluitvorming te komen, zodat behoud *in situ* zoveel mogelijk is gegarandeerd.

Toevalsvondsten

Wie anders dan bij het doen van opgravingen een vondst doet waarvan hij weet of vermoedt dat die archeologisch van waarde is, heeft de plicht de vondst zo spoedig mogelijk te melden bij, in principe, de minister van OCW (Monumentenwet art. 53). De praktische uitvoering hiervan ligt bij het provinciale depot voor bodemvondsten: toevalsvondsten kunnen hier worden aangemeld waarna het depot de melding naar rijksniveau voor zijn rekening neemt. Het is mogelijk dat toevalsvondsten zich voordoen op locaties waar archeologisch vooronderzoek heeft plaatsgevonden en waar is geconcludeerd dat er waarschijnlijk geen archeologische restanten in de bodem aanwezig zijn. Omdat de vergunning voor het uitvoeren van de werkzaamheden reeds is verleend, zal in dergelijke situaties de initiatiefnemer niet gehouden zijn tot vergoeding van de kosten van het eventueel daaruit voortvloeiende archeologisch onderzoek. De melding van een toevalsvondst kan er namelijk in bijzondere gevallen wel toe leiden dat de rijksoverheid gelast de werken of werkzaamheden geheel of gedeeltelijk stil te leggen ten behoeve van archeologisch onderzoek. De schade die hierdoor wordt veroorzaakt, wordt door het rijk naar redelijkheid vergoed. De gemeente heeft niet de bevoegdheid werkzaamheden stil te leggen in het belang van archeologisch onderzoek.

³⁵ Bij verlaging of bij sterke schommelingen van het grondwaterpeil kan namelijk verdroging van de archeologische lagen optreden, waarbij eeuwenoude houten voorwerpen, zaden en pollen verloren kunnen gaan.

4. Rolverdeling bij het betrekken van archeologie in plannen

Gemeente	Initiatiefnemer Particulier Projectontwikkelaar Gemeente	Archeologisch adviseur	Archeologisch bedrijf (gecertificeerd)
	1. Vraagt vergunning of medewerking in verband met planrealisatie		
2. Stelt vast of vooronderzoek Nodig is		2a. Adviseert zonodig of vooronderzoek nodig is (RA)	
3. Stelt aan initiatiefnemer de eis tot archeologisch bureauonderzoek			
	4. Geeft opdracht tot bureauonderzoek		
		5. Verricht bureauonderzoek, leidend tot archeologisch advies	
6. Neemt kennis van resultaten onderzoek en geeft eventueel opdracht tot opstellen van Programma van Eisen (PvE) voor Inventariserend VeldOnderzoek (IVO) ³⁶	Opdracht voor het opstellen van een PvE kan ook door de initiatiefnemer worden verstrekt.		
		7. Stelt zonodig PvE op voor IVO	

³⁶ Indien het IVO een onderzoek in de vorm van grondboringen betreft is het opstellen van een PvE niet verplicht. Wel zal de opdrachtnemer van het IVO een Plan van Aanpak opstellen. De gemeente stelt als eis dat zij het Plan van Aanpak wil goedkeuren alvorens de archeologische werkzaamheden worden uitgevoerd. Voor onderzoeken die een oppervlakte van 1 hectare of groter beslaan wordt een Programma van Eisen gevraagd.

Gemeente	Initiatiefnemer Particulier Projectontwikkelaar Gemeente	Archeologisch adviseur	Archeologisch bedrijf (gecertificeerd)
8. Keurt PvE goed			
9. Geeft opdracht tot directievoering van IVO			
	10. Geeft opdracht voor uitvoering IVO (na offerteronde)	10a. Adviseert zonodig bij offerteronde	
		11. Realiseert (eventueel) directievoering tijdens IVO	11a. Voert IVO uit en verzorgt rapportage
		12. Analyseert en interpreteert resultaten IVO in vorm van selectieadvies	
13. Neemt selectiebesluit op basis van selectieadvies			
14. Geeft opdracht tot opstellen PvE voor opgraving of veldwerkbegeleiding	Opdracht voor het opstellen van een PvE kan ook door de initiatiefnemer worden verstrekt.		
		15. Stelt PvE op voor opgraving of veldwerkbegeleiding	
16. Keurt PvE goed			
17. Geeft opdracht tot directievoering van opgraving of veldwerkbegeleiding			
	18. Geeft opdracht tot uitvoering opgraving of veldwerkbegeleiding (na offerteronde)	18a. Adviseert zonodig bij offerteronde	
		19. Realiseert directievoering tijdens opgraving of veldwerkbegeleiding	19a. Voert opgraving of veldwerkbegeleiding uit en verzorgt rapportage

Gemeente	Initiatiefnemer Particulier Projectontwikkelaar Gemeente	Archeologisch adviseur	Archeologisch bedrijf (gecertificeerd)
20. Keurt evaluatieverslag en rapportage goed na raadpleging van een adviseur		20a. Adviseert de bevoegde overheid over het evaluatieverslag en de rapportage	
21. Start eventuele beschermingsprocedure en/of opname op CHW-kaart		21a. Adviseert zonodig bij beschermingsprocedure / opname op CHW-kaart	

RA = Risico Analyse

DO = definitieve opgraving³⁷

IVO = inventariserend veldonderzoek

PvE = Programma van Eisen

Een belangrijk aspect dat hierbij in het oog gehouden moet worden, is de beperkte mate van betrouwbaarheid van het inventariserend veldonderzoek. Over de problemen rond booronderzoek is onlangs een belangrijke studie verschenen, waaruit blijkt dat een optimum ligt rond de 80% betrouwbaarheid.³⁸ Tot 91% betrouwbaarheid is nog betaalbaar, daarna loopt de prijs naar verhouding snel op terwijl de toename van betrouwbaarheid gering is. Dit betekent dat gemiddeld zo'n 9 tot 20% van de archeologische vindplaatsen bij het vooronderzoek gemist wordt. Bij de verdere werkzaamheden dient daarom, óók op locaties waar bij het vooronderzoek geen archeologische indicaties zijn aangetroffen, toch rekening te worden gehouden met het alsnog aantreffen van archeologische vindplaatsen. De meldplicht van toevalsvondsten is daarom van groot belang.

³⁷ Bij een DO wordt in de meeste gevallen niet het totale archeologische complex opgegraven, vaak blijft nog een deel van de site over (in omvang of in diepte) dat in aanmerking komt voor bescherming.

³⁸ Tol, Verhagen, Borsboom en Verbruggen 2004

Monumenten- of Erfgoedverordening

Met de gewijzigde Monumentenwet krijgt de gemeente de bevoegdheid enkele aspecten van de archeologische uitvoeringspraktijk bij verordening te regelen. Hiermee beoogt de wetgever gemeenten een instrument te geven om regie te voeren over archeologisch onderzoek dat in opdracht van de initiatiefnemer wordt uitgevoerd.

Cultureel Erfgoed Noord-Holland adviseert de gemeente om de verordening aan te vullen met bepalingen in het belang van de archeologische monumentenzorg. De verordening gaat samen met de archeologische beleidskaart waarop staat aangegeven welke bepalingen waar van toepassing zijn.

Cultureel Erfgoed Noord-Holland raadt ten eerste aan een goedkeuringsvereiste voor Programma's van Eisen (PvE's) en het Plannen van Aanpak (PvA's) op te nemen.³⁹ Deze goedkeuringsvereiste zal van toepassing zijn op PvE's voor proefsleuvenonderzoek, opgravingen en archeologische begeleidingen en op PvA's voor karterend onderzoek in plangebieden groter dan 1 ha. Ook wordt aangeraden dat de gemeente zich indien noodzakelijk laat ondersteunen door een onafhankelijke senior-archeoloog of een regioarcheoloog.

Ter voorkomen van nodeloze schade aan het bodemarchief door schatgravers, wordt aangeraden door middel van de verordening en de APV een verbod in te stellen op het zonder vergunning van de gemeente gebruiken van een metaaldetector in de daartoe aangewezen archeologiegebieden. De mogelijkheid van vergunningverlening wordt toegespitst op het eventueel verrichten van professioneel archeologisch onderzoek en het opsporen van explosieven en dergelijke.

De gemeente wordt geadviseerd een bepaling op te nemen waarmee expliciet de mogelijkheid wordt gecreëerd om gemeentelijke archeologische monumenten aan te wijzen.

Bovenstaande punten zijn reeds opgenomen in de Erfgoedverordening gemeente Langedijk 2009.

Aanbevelingen

Ten einde haar wettelijke taken als bevoegde overheid voor archeologie naar behoren uit te voeren, laat de gemeente Langedijk zich ondersteunen door een seniorarcheoloog.

3.5 Bouwkundige Monumentenzorg in gemeente Langedijk

Op grond van de Monumentenwet 1988, die de Monumentenwet van 1961 verving, heeft de gemeente een belangrijke taak bij de bescherming en instandhouding van rijksmonumenten. Als voorwaarde om een eigen monumentenbeleid te mogen voeren moet iedere gemeente beschikken over een monumenten- of erfgoedverordening waarin tenminste de instelling van een gemeentelijke monumenten- of erfgoedcommissie wordt geregeld. De aanwijzingsbevoegdheid van rijksmonumenten blijft berusten bij de minister, evenals de aanwijzing van, van rijkswege beschermde, stads- en dorpsgezichten.

³⁹ Zie bijlage H.

De gemeente is sinds de wet van '88 bevoegd tot het verlenen van een vergunning tot wijziging, afbraak of verwijdering van een rijksmonument. De gemeente is het primaire aanspreekpunt voor de monumenteigenaar. Daarnaast dienen gemeenten eigenaren van rijksmonumenten voorlichting te geven, subsidie- en vergunningsaanvragen te behandelen en hen te ondersteunen bij restauratie en onderhoud van hun monument. Door deze taak krijgt de gemeente de mogelijkheid eigenaren te stimuleren het monumentale bezit te restaureren of goed te onderhouden.

Als uitvloeisel van de monumentenwet 1988 werden twee Algemene maatregelen van bestuur in het leven geroepen: het Besluit rijkssubsidiering onderhoud monumenten (Brom 1991) en het Besluit rijkssubsidiering restauratie monumenten (Brrm 1991).

De verdeling van subsidies voor gemeenten met minder dan 100 rijksmonumenten was voorbehouden aan de provincies, die daartoe jaarlijks een Provinciaal Restauratie Uitvoerings Programma (PRUP) dienden op te stellen.

Op 1 februari 2006 is het Besluit rijkssubsidiëring instandhouding monumenten (Brim) in werking getreden. Deze instandhoudingsregeling vervangt de Brrm 1997 en de Brom. Opzet van deze regeling is het stimuleren van de rijksmonumenteigenaar om planmatig en regelmatig onderhoud te plegen, waardoor restauratie op termijn overbodig wordt. Jaarlijks kunnen vanaf 1 april tot 1 september subsidieaanvragen bij het rijk worden ingediend. De verschillende categorieën rijksmonumenten kunnen gefaseerd instromen in deze nieuwe regeling:

- 2006; molens, kastelen, landhuizen e.d. en horeca-instellingen;
- 2007: agrarische gebouwen, gebouwen, woonhuizen, delen van gebouwen en woonhuizen, weg- en waterwerken;
- 2008: openbare gebouwen, verdedigingswerken, liefdadige instellingen, losse objecten;
- 2009: kerkelijke gebouwen, objecten en onderdelen met rijksmonumentnummers 45.950-530.0000;
- 2010: kerkelijke gebouwen, objecten en onderdelen met rijksmonumentnummers: 1-26.099;
- 2011: kerkelijke gebouwen, objecten en onderdelen met de rijksmonumentnummers 26.100-45.949.

Tevens is de Regeling rijkssubsidiering wegwerken restauratieachterstand (Rrwr) in het leven geroepen om de bestaande restauratieachterstand weg te werken. Deze regeling is uitsluitend bedoeld voor monumenten met een aanzienlijke achterstand.

Eigenaren van woonhuis- monumenten vallen niet meer onder de subsidieregeling van het Brim, maar onder de Brim-restauratiehypotheek. Zij kunnen gebruik maken van een laagrentende financiering via het Nationaal Restauratie Fonds. Eigenaren van overige typen monumenten kunnen hetzij een subsidie aanvragen, hetzij een restauratiehypotheek.

Op 1 september 2007 is de Monumentenwet aangepast ten behoeve van de Wet op de Archeologische Monumentenzorg. Hiermee is de implementatie van het Verdrag van Malta (Valletta) in de Monumentenwet vastgelegd.

Op 21 april 2008 is de nieuwe adviespraktijk voor rijksmonumenten in werking getreden.⁴⁰ Bij wijziging van de Monumentenwet per 1 januari 2009 is deze ontwikkeling in de wet vastgelegd. Doel van deze wijziging is de monumentenzorg verdergaand te decentraliseren.

Het is zaak de invulling van de wettelijke taak opnieuw te formuleren, mede gezien het nieuwe rijksbeleid op het gebied van monumentenzorg en archeologie.

Nog meer ligt de nadruk op de éénloketsfunctie en de taak van de lokale overheden bij instandhouding, beheer, kwaliteitsbewaking en integratie van waardevolle objecten en structuren in ruimtelijk beleid. De gemeente is de vergunningverlenende instantie.

De gemeente hoeft voor een monumentenvergunningsaanvraag geen advies meer te vragen aan de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, met uitzondering van de genoemde gevallen. De adviesplicht van de Rijksdienst is beperkt tot aanvragen voor:

- het afbreken van een beschermd monument of een deel daarvan voor zover van ingrijpende aard;
- het ingrijpend wijzigen van een beschermd monument of een gedeelte daarvan, voor zover de gevolgen voor de waarde van het beschermde monument vergelijkbaar zijn met de gevolgen van het geval, bedoeld bij het 1^e aandachtsbolletje.
- het reconstrueren van een beschermd monument of een belangrijk deel ervan, waarbij de staat van het monument wordt teruggebracht naar een eerdere staat of een veronderstelde eerdere staat van het monument, en
- het geven van een nieuwe bestemming aan een beschermd monument of een belangrijk deel ervan.

Voor de overige aanvragen heeft de gemeentelijke Erfgoedcommissie een belangrijke taak te vervullen. Deze Erfgoedcommissie adviseert het college bij de beoordeling van (ver-)bouwplannen aan monumenten en over de vergunningverlening. Zij is in die gevallen het enige adviesorgaan voor het college. Hiertoe heeft de minister aanvullende eisen aan de deskundige invulling van de Erfgoedcommissie gesteld. Het college van burgemeester en wethouders neemt het uiteindelijke besluit over een aanvraag monumentenvergunning.

Ook is de huidige adviesplicht van de provincie voor rijksmonumenten buiten de bebouwde kom omgezet in een adviesmogelijkheid.

Voor woonhuizen en niet-agrarische boerderijen geldt een nieuwe financieringsvorm. Het gaat hierbij om een laagrentende restauratiefondshypotheek voor particuliere eigenaren in het kader van het Brim. De grondslag voor deze hypotheek vormt de hoogte van de fiscaal

⁴⁰ Wijziging van de Monumentenwet 1988 in verband met onder meer beperking van de ministeriele adviesplicht bij aanvragen om een monumentenvergunning.

aftrekbare onderhoudskosten, vastgesteld door het Bureau Monumentenpanden van de Belastingdienst Amersfoort. De Belastingdienst hanteert het begrip "onderhoudskosten" voor zowel onderhoud als restauratie aan een monument, beide type werkzaamheden vallen fiscaal gezien onder het begrip "vastgestelde fiscale onderhoudskosten".⁴¹

Er is een nieuwe Erfgoedverordening gemeente Langedijk 2009 opgesteld en een Verordening op de Erfgoedcommissie Langedijk 2009. In de verordening zijn bepalingen opgenomen omtrent de aanwijzing van en vergunningverlening voor gemeentelijke monumenten. De gemeenteraad heeft in de gemeentebegroting 2009 een bedrag opgenomen ten behoeve van een inventarisatie van panden in het kader van de opstelling van een gemeentelijke monumentenlijst.

Erfgoedcommissie

De commissie wordt door de gemeenteraad op basis van een verordening ingesteld en de leden worden benoemd door burgemeester en wethouders. Taak van de commissie is het beoordelen van (ver-)bouw- en restauratieplannen en het adviseren over het cultuurhistorische beleid van de gemeente.

MOMO

In 2008 heeft de minister besloten tot een modernisering van de monumentenzorg (MOMO). Daartoe heeft een vijftal werkgroepen voorstellen gedaan die zijn uitgemond in de notitie van de minister: *Een lust, geen last. Visie op de modernisering van de monumentenzorg*⁴². In deze nota geeft de minister aan te willen komen tot een verdergaande decentralisatie, waarbij de gemeenten en de eigenaren van rijksmonumenten centraal komen te staan en de rol van de expert wordt teruggedrongen. Deze maatregel is er op gericht beide partijen optimaal te faciliteren met kennis en bevoegdheden. Daarnaast wil de minister van een objectgericht beleid naar een meer gebiedsgericht en ontwikkelingsgericht beleid.

Tot slot wil de minister een aanpassing van de Brim-regeling, waarbij verminderde regeldruk het uitgangspunt is. In het kader van het 6-jaarlijkse PIP (Periodiek instandhoudings Plan) zullen veel minder administratieve werkzaamheden hoeven te worden verricht. Dit is vastgelegd in het nieuwe Brim 2011.

Belangrijk is dat het Belvederebeleid met betrekking tot architectuur, monumentenzorg en ruimtelijke ordening in de toekomst wordt verankerd. Daarbij gaat het om een sterkere positie van de cultuurhistorie bij ruimtelijke afwegingen.

Aanbeveling

- Een Erfgoedverordening opstellen en actueel houden, waarin alle aspecten van het cultuurhistorisch beleid van de gemeente geïntegreerd worden. Daarbij kan het landelijk en provinciaal gevoerde Belvederebeleid als stimulans dienen.
- Een nader te bepalen aantal gemeentelijke monumenten opnemen in gemeentelijke monumentenlijst.

⁴¹ Zie info wet- en regelgeving Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, nr. 16 2006.

⁴² Den Haag, november 2008

De Erfgoedverordening met alle cultuurhistorische bepalingen is reeds opgesteld. In 2010 zal de voorbereiding starten voor de aanwijzing van gemeentelijke monumenten, indien de gemeenteraad positief besluit over deze aanbeveling.

3.6 Welstandsnota gemeente Langedijk

Het doel van het welstandsbeleid van de gemeente Langedijk is streven naar (behoud van de) kwaliteit van de publieke ruimte, op termijn leidend tot een integraal kwaliteitbeleid voor de dorpen en het buitengebied.

Door de Welstandsnota kan de gemeente een stimulerend, duidelijk en goed te handhaven welstandstoezicht inrichten en opdrachtgevers en ontwerpers in een vroeg stadium informeren over de criteria die bij de welstandsbeoordeling een rol spelen.

Op grond van artikel 12 van de Woningwet wordt een welstandbeoordeling uitgevoerd, die gericht is op het uiterlijk van woningen en de plaatsing van een bouwwerk. De beoordeling van gebouwen kan alleen worden gebaseerd op door de gemeente in de welstandsnota vastgestelde welstandscriteria.

Het welstandstoezicht wordt uitgevoerd door burgemeester en wethouders. Ook ligt hier de verantwoordelijkheid voor de afgifte van bouwvergunningen.

Een belangrijke rol in het proces van welstandstoezicht is weggelegd voor de welstandscommissie. Deze commissie geeft een onafhankelijk en deskundig advies over voorgenomen bouwplannen. Hierbij worden de criteria van de Welstandsnota gebruikt.

In de gemeente Langedijk is een belangrijke pijler het gebiedsgerichte welstandbeleid. Dit beleid wordt gebruikt bij kleine en middelgrote bouwplannen die zich voegen binnen de bestaande ruimtelijke structuur. Er wordt hierbij gekeken naar de waarderende karakteristieken in de omgeving. Het beleid is gebaseerd op de identiteit van Langedijk.

Als bijlage bij de Welstandsnota is een lijst met karakteristieke panden opgenomen, opgesteld door BugelHajema in 2004, onder andere gebaseerd op het Monumenten Inventarisatie Project (MIP), dat begin jaren '90 vorige eeuw door de provincie Noord-Holland is uitgevoerd. In de te vernieuwen bestemmingsplannen worden deze karakteristieke panden aangegeven op de bestemmingsplankaart. Bij verbouwingsplannen is dit een extra signaal voor de Welstandscommissie bij de opstelling van een advies. In het nieuwe bestemmingsplan Oudkarspel zijn de karakteristieke panden als eerste opgenomen.

3.7 Cultuurhistorische gebieden en gemeentelijke speerpunten

Bij het beheer van het gemeentelijk bodemarchief en de historisch-geografische waarden wordt geadviseerd voortaan prioriteit te geven aan die waarden die de gemeentelijke cultuurhistorische identiteit kunnen versterken. Deze speerpunten zijn:

- bewoningssporen, voornamelijk uit de Middeleeuwen;
- ontwikkeling van de nederzettingsgeschiedenis vanaf de Vroege Middeleeuwen.
- verkavelingspatronen en waterlooppatronen vanaf de Vroege Middeleeuwen.
- dijken en kades, in het bijzonder de Westfriese Omringdijk.
- vroege droogmakerijen.

De keuze van deze speerpunten sluit aan bij de beleidskeuzen die in het provinciale Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie voor het gebied waar de gemeente Langedijk in valt, worden genoemd.

In dit gebied wordt uitgegaan van het streven naar behoud (en eventueel accentueren) van het totale ensemble van het dijklichaam en aangrenzende zone behorende bij de Westfriese Omringdijk. Eveneens worden door de provincie als belangrijke cultuurhistorische aspecten van het landschap de vroege droogmakerijen (Kleimeer en Diepsmeer) en de restanten van de vaarverkaveling genoemd.

Uitgaande van bovengenoemde prioritering is ten behoeve van deze nota een inventarisatie verricht naar de voor het gemeentelijk beleid relevante terreinen, die (vermoedelijk) in cultuurhistorisch opzicht waardevol zijn. Afhankelijk van aard en intensiteit van de te verwachten waarden dient bij werkzaamheden vanaf een bepaalde omvang, de zogenaamde vrijstellingsnorm,⁴³ rekening te worden gehouden met cultuurhistorie. Voor archeologie is daarbij niet alleen de planomvang maar ook de diepte van de grondroerende werkzaamheden van belang.

In het beleid wordt, in een voortdurende balans tussen zekerheid en flexibiliteit, onderscheid gemaakt tussen de diverse gebiedsgerichte beoordelingskaders. In bijlage F over de cultuurhistorische gebiedsbeschrijvingen wordt dit nader uitgewerkt. Voor vergunningsvrije ingrepen geldt uiteraard wel de in de Monumentenwet vastgelegde meldingsplicht bij toevalsvondsten. Financieel lopen de initiatiefnemers bij het melden van vondsten geen risico, aangezien de schade vergoed kan worden door het rijk.

In de komende jaren zullen zich al werkende de contouren gaan ontwikkelen van een eigen gemeentelijk/regionaal onderzoeks- en behoudskader dat complementair is met de nationale en provinciale thema's en speerpunten.⁴⁴ Naarmate meer onderzoeksresultaten beschikbaar komen, wordt het onderzoekskader bijgesteld. Ten behoeve daarvan wordt geadviseerd de komende jaren een interpretatie en syntheseonderzoek van de tot dan toe verkregen resultaten te laten uitvoeren, bij voorkeur in regionaal verband.

⁴³ Vrijstellingsnorm: norm voor ruimtelijke ontwikkelingen die aangeeft tot welke oppervlakte en eventueel diepte geen rekening gehouden hoeft te worden met de (mogelijke) aanwezigheid van cultuurhistorische waarden.

⁴⁴ Voor de archeologie is op nationaal niveau de Nationale OnderzoeksAgenda Archeologie (NOA) richtinggevend.

5. Voorlichting, communicatie en toerisme

Het doel van het cultuurhistorisch beleid is primair gericht op het leggen van een relatie tussen het huidige Langedijk en de getuigenissen van haar geschiedenis zoals dat in de vorige hoofdstukken is beschreven. Deze getuigenissen zijn op vele vlakken in het gemeentelijk grondgebied terug te vinden.

Het laatste decennium is er landelijk een trend merkbaar waarbij bewoners van een wijk of plaats zich via hun geschiedenis willen identificeren met hun woonomgeving. In de structuur van de gemeente Langedijk kan een deskundige (historisch-geograaf en archeoloog) de sporen van die geschiedenis nog aflezen. De gemeente Langedijk streeft ernaar om bebouwing met cultuurhistorische waarde en historische infrastructuur samen met de (vervaagde) sporen in het landschap en de archeologische vondsten, zodanig te documenteren, beschermen, te versterken en, zo mogelijk, te exposeren dat ze voor de bewoners van de gemeente Langedijk meer herkenbaar worden. Aan de andere kant kunnen cultuurhistorische waarden gebruikt worden om aan toekomstige ruimtelijke ontwikkelingen een meerwaarde te bieden.

Om deze doelstellingen en intenties bij het publiek tot leven te brengen is communicatie een belangrijk instrument. Communicatie en interactie met de bewoners en bezoekers van de gemeente (het vertellen van het cultuurhistorische verhaal) kan plaatsvinden door het zichtbaar(der) maken van cultuurhistorische monumenten en het tentoonstellen van archeologische vondsten en kunstvoorwerpen uit de omgeving in Museum Broeker Veiling, 't Regthuis, in het gemeentehuis, in het oude Raadhuis van Sint Pancras of elders. Leden van de historische en archeologische verenigingen kunnen hierbij een rol spelen.

Een stimulerend archeologiebeleid

Om het beoogde archeologiebeleid te realiseren kan niet worden volstaan met de invulling van de Monumentenwet. Naast regulerend beleid is een stimulerend beleid nodig. De belangen van de grondeigenaar stroken lang niet altijd met die van behoud en beheer van een archeologisch waardevol terrein. Regelgeving alleen schiet dan tekort. Daarbij komt dat ook het provinciale bestuur het belang onderkent van aanvullende (stimulerende) maatregelen bij het behoud en beheer van archeologisch waardevolle terreinen.

Een stimulerend beleid is echter (veel) meer dan alleen het eventueel toekennen van een financiële compensatie aan een grondeigenaar. Het creëren van draagvlak bij bevolking, bezoeker en niet in de laatste plaats de grondeigenaar zelf is daarom erg belangrijk en wordt zeer sterk geadviseerd. Een stimulerend beleid is een continu proces waarbij de bewustwording en waardering van de cultuurhistorische waarden van de woonomgeving uitgangspunt is en waarvan onderstaande voorlichtings- en communicatiemaatregelen deel van uitmaken.

Voorlichting en communicatie

Mogelijkheden om bewoners en bezoekers van de gemeente meer te betrekken bij het verleden van Langedijk zijn:

- het opzetten van een website (en/of samenvoegen van verschillende al bestaande websites) waarop cultuurhistorie toegankelijk gemaakt wordt voor een breder publiek. Informatie over het verleden van Langedijk, monumenten, landschappelijke structuren en archeologische vondsten kan hier bereikbaar worden gemaakt. Ook scholen kunnen van deze informatie gebruik maken;
- lesmateriaal over het erfgoed van de gemeente, bijvoorbeeld voor scholen;
- media/nieuwsbrieven/persberichten over activiteiten en nieuwe ontwikkelingen;
- na een opgraving kan een tentoonstelling worden ingericht van de archeologische vondsten in bijvoorbeeld het Museum Broeker Veiling, het Regthuis, het gemeentehuis, het Raadhuis in Sint Pancras of elders;
- aandacht geven aan de geschiedenis van Langedijk. Gedacht kan worden aan het laten vervaardigen van een voor het publiek aantrekkelijk geschreven en vormgegeven publicatie over de geschiedenis van Langedijk. Hierbij kan de bibliotheek Langedijk worden betrokken;
- historische verenigingen/ stichtingen betrekken bij voorlichting over cultuurhistorie.

Toerisme

Cultuurhistorie en toerisme gaan steeds meer samen om het toeristisch aanbod te vergroten en kwalitatief te verbreden. Het erfgoed in de gemeente kan in samenhang met het landschappelijk schoon toeristen trekken, dit is tevens van belang voor de economische vitaliteit van het gebied. De cultuurtoerist kan een belangrijke doelgroep zijn voor de gemeente. Deze doelgroep bestaat vaak uit de oudere generatie die over tijd en financiële middelen beschikt om de cultuurhistorie van de gemeente op verschillende manieren te ontdekken. Toerisme kan tevens een belangrijke bijdrage leveren aan het behoud van cultuurhistorisch erfgoed in de gemeente. Dit kan onder andere door middel van een cultuurhistorische route en open monumentendag (zie hieronder).

Open Monumentendag

Open Monumentendag is een trefzeker instrument om de cultuurhistorie onder de aandacht te brengen van burgers en toeristen en daarmee het draagvlak te vergroten. De landelijke Stichting Open Monumentendag ondersteunt gemeenten en plaatselijke werkgroepen bij de organisatie.

Voorlichting via de website

Via de gemeentelijke website kan informatie worden verstrekt. Deze informatie kan nieuwe ontwikkelingen beschrijven maar kan ook themagerichte informatie geven. Zowel over de procedures van vergunningaanvragen als ook over bouwtechnische informatie of diverse thema's. Het wordt aanbevolen monumenteneigenaren te betrekken bij de invulling van de site en hen te laten vertellen over hun ervaringen met restauratie of onderhoud. Hierdoor

ontstaat er een regelmatige uitwisseling van kennis en gegevens tussen gemeente en monumenteigenaren en versterking van het contact.

Digitaal bestand

Om de kwaliteit van planontwikkelingen in de toekomst te garanderen zal de informatie die verzameld is tijdens de inventarisaties en de waardebepalingen aan een groot publiek beschikbaar moeten worden gesteld. Hiervoor is het noodzakelijk dat een goed toegankelijk gedigitaliseerd bestand wordt ontwikkeld, zodat alle cultuurhistorische waarden in kaartbeelden kunnen worden opgeroepen.

Behalve de geografische aanduiding, is op de bij deze beleidsnota behorende archeologische beleidskaart ook per waarde achtergrondinformatie op te vragen. Tevens worden de archeologiegebieden inzichtelijk gemaakt, waarin eveneens achtergrondinformatie is op te vragen.⁴⁵

Dit digitale bestand wordt in eerste instantie gebruikt voor de gemeentelijke planvorming en zal daarom beschikbaar zijn voor alle (relevante) personen, afdelingen en opdrachtnemers van de gemeente die betrokken zijn bij de ruimtelijke planvorming. Verder wordt geadviseerd de kaart raadpleegbaar te maken voor projectontwikkelaars, architecten en andere initiatiefnemers, zodat bekend is op basis van welke cultuurhistorische waarden plannen worden getoetst en vooraf de kaders duidelijk zijn.

Het digitale bestand behorend bij deze nota kan als basis dienen voor het ontwikkelen van een gedigitaliseerd documentatiebestand van het culturele erfgoed van Langedijk. Tevens kan het informatie geven voor betrokkenen bij interne beleidsprocessen, welstandsrichtlijnen, betrokkenen bij cultuurhistorie en andere belangstellenden.

Educatie

Er ligt een uitdaging om jongere generaties enthousiast te maken voor het culturele erfgoed. Al vanaf 1994 wordt in Nederland gebruik gemaakt van het culturele erfgoed binnen het onderwijs vanwege de schat aan informatie die het cultureel erfgoed biedt. Het gebruik ervan zowel op de basisscholen als het voortgezet onderwijs wordt vanuit de rijksoverheid steeds meer gestimuleerd. Erfgoededucatie wordt vooral gebruikt in omgevingsgericht onderwijs. Dit omgevingsgericht onderwijs is gericht op onderzoekend en ervaringsgericht leren. Om vanuit monumentenzorg in te kunnen haken op deze tendens is een aantal landelijke projecten ontwikkeld die in samenwerking met de schoolleiding plaatselijk kunnen worden toegepast. Hieronder worden voorbeeldprojecten genoemd die worden geïnitieerd door de Stichting Nationaal Contact Monumenten.

Aangeraden wordt dat de gemeente schoolbesturen informeert over de diverse onderwijsprojecten en hen wijst op de deskundige hulp die onder andere het Nationaal Contact Monumenten hierbij kan bieden. Ook de Bibliotheek Langedijk kan hierin een faciliterende en ondersteunende rol vervullen.

⁴⁵ Voor een beschrijving van de archeologiegebieden wordt verwezen naar Bijlage G. Tevens wordt hier de werking van de archeologiegebieden in het gemeentelijk beleid en de ruimtelijke ordening uitgelegd.

Scholen adopteren monumenten

Dit project werd in 1997 ontwikkeld door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed en het Nationaal Contact Monumenten. Het basisprincipe is dat scholen via 'adoptie' een langdurige band aangaan met een monument (of groep monumenten) in de nabije omgeving van de school. Dit monument wordt vervolgens ingezet als kapstok bij verschillende schoolvakken.

Verover je eigen monument

Ook dit project (geïnitieerd door de Rijksdienst, het Nationaal Contact Monumenten en het VSB-fonds) is specifiek gericht op het creëren van draagvlak bij jongeren en het betrekken van jongeren bij de zorg van het culturele erfgoed. In dit project worden jongeren in hun eigen taal en door leeftijdsgenoten aangesproken en leren ze monumenten te waarderen en ervan te genieten.

Kennisnet

Kennisnet is een soort intranet tussen scholen en andere instellingen op het gebied van onderwijszaken. Op dit intranet is ook informatie beschikbaar over cultuurhistorie. Leerlingen en docenten kunnen onder andere digitale informatie raadplegen van archieven, musea en instellingen op het gebied van cultuurhistorie.

De Monumentenkist

De Monumentenkist is een project voor leerlingen in de basisvorming van het voortgezet onderwijs. Het thema van de Monumentenkist is het dilemma van de hedendaagse monumentenzorg: behouden of ontwikkelen. De leerlingen wordt duidelijk gemaakt wat de dilemma's zijn waar monumentenzorg voor staat en hoe belangrijk het is om je te verdiepen in de geschiedenis van een monument, voordat je een weloverwogen besluit kunt nemen over de toekomst ervan. De leerlingen krijgen bestaande, actuele dilemma's voorgelegd en moeten een mening formuleren bijvoorbeeld of er wel of niet gerestaureerd moet worden, of er Oudhollandse of moderne bestrating in een beschermd dorpsgezicht zou moeten komen of wat de consequenties zijn als in een monument een café komt.

Historische verenigingen/ stichtingen kunnen worden betrokken bij educatieprojecten.

Aanbevelingen

- Communicatie en educatie op het gebied van cultureel erfgoed stimuleren en faciliteren;
- (Verder) ontwikkelen van een digitaal bestand cultuurhistorisch erfgoed, waarbij deze nota als uitgangspunt dient.

6.Planning en financiën

5.1 Algemeen

Cultureel Erfgoed Noord-Holland adviseert de gemeente Langedijk om de cultuurhistorische waarden te laten meewegen in haar ruimtelijke ordeningsbeleid. De verantwoordelijkheid hiervoor, mede in de vorm van het laten verrichten van bureau- en ander vooronderzoek ten behoeve van de opstelling van bestemmingsplannen en het beschrijven van cultuurhistorische waarden in de teksten daarvan, berust daardoor bij de gemeente en/of andere initiatiefnemers tot een ruimtelijke ontwikkeling.

Ook de andere aanbevelingen die tot doel hebben een adequaat cultuurhistorisch beleid te voeren zijn afhankelijk van financiën en personele middelen. Onderstaand volgt een opsomming van de type kosten verdeeld naar eenmalig en structureel (jaarlijks of eens in de paar jaar terugkerende kosten). De te verwachten kosten voor archeologiebeleid worden apart toegelicht.

Eenmalige uitgaven (indicatief):

- digitaal bestand (laten) ontwikkelen;
- het uitvoeren van een inventarisatie van panden die mogelijk in aanmerking komen voor plaatsing op de gemeentelijke monumentenlijst;
- archeologisch onderzoekskader opstellen;
- beter zichtbaar maken van archeologische vindplaatsen;
- ontwikkelen toeristische cultuurroute (verbinden oud en nieuw).

Geadviseerd wordt:

- een onderzoek te laten uitvoeren naar de fysieke toestand van te beschermen archeologische monumenten;
- een onderzoek te laten uitvoeren naar de fysieke toestand van te beschermen historisch-geografische monumenten;
- een onderzoek te laten uitvoeren naar de fysieke toestand van te beschermen historisch bouwkundige monumenten/ beeldbepalende panden.

Structurele uitgaven:

- ambtelijke formatie capaciteit;
- stimulering en versterking activiteiten Open Monumentendag;
- ondersteuning educatieve activiteiten;
- voorlichting- en communicatieactiviteiten in samenwerking met de Historische Vereniging Koedijk, de Historische Vereniging Sint Pancras, Historische Vereniging 't Oude Goed West-Friesland, de Stichting Langedijker Verleden, de Stichting C.O.O.G. en de Stichting Regionale Archeologie Geestmanambocht.

5.2 Archeologie

Aangezien de archeologie voor gemeenten een geheel nieuw beleidsveld is dat ook wettelijke verplichtingen met zich meebrengt, zullen hiervoor kosten gemaakt moeten worden. Onderstaande paragrafen geven een overzicht van de factoren waarmee rekening gehouden moet worden.

Voor historische geografie wordt geen budgettair advies gegeven. Juridisch zijn er op dit vlak geen verplichtingen en benodigde middelen zijn afhankelijk van de inzet en het ambitieniveau van de gemeente op het gebied van onderzoek, het ondersteunen van educatieprojecten en keuzen met betrekking tot het beschermen van historisch-geografische objecten en patronen.

Het veroorzakersprincipe

Een belangrijk nieuw element in de Monumentenwet 1988 met betrekking tot de archeologische monumentenzorg is de introductie van het veroorzakersprincipe. Initiatiefnemers tot bodemverstorende maatregelen - dat kunnen particuliere exploitanten zijn, de gemeente zelf of andere overheden - kunnen op grond van dit principe worden verplicht de kosten van het benodigde archeologisch (voor)onderzoek voor hun rekening te nemen. De gedachte hierachter is dat wie economisch (of anderszins) belang heeft bij de versterking van de bodem, financieel geprikkeld wordt om het bodemarchief zo verantwoord mogelijk mee te wegen in de voorgenomen ontwikkeling..

Excessieve kosten van archeologisch onderzoek

Bij strikte toepassing van het veroorzakersprincipe kan de realisatie van een project in gevaar komen door de hoogte van de archeologiekosten. Bij grote projecten zullen de kosten voor archeologie naar verhouding niet snel worden ervaren als excessief. Kleinschalige initiatieven, in zowel ruimtelijke als economische zin, zullen eerder leiden tot archeologiekosten die niet in verhouding staan tot de totale stichtingskosten. Voor een dergelijke situatie is in de Monumentenwet (art. 42) vastgelegd dat de gemeente de archeologiekosten van de veroorzaker gedeeltelijk zal compenseren (nadeelcompensatie), indien het niet redelijk is dat de kosten volledig ten laste komen van de veroorzaker. De gemeente beschikt over de beleidsvrijheid zelf te bepalen wat voor de betreffende veroorzaker een redelijke bijdrage is. Het rijk geeft hiervoor geen richtlijnen. Het is noodzakelijk dat de gemeente een regeling vaststelt omtrent de bijdrage die de gemeente in zulke gevallen aan de kosten van archeologisch onderzoek levert.

Om de excessieve kosten te kunnen vaststellen, zal niet alleen moeten worden bepaald wat de drempelwaarde is voor de bijdrage die de bodemverstoorder levert, maar ook hoe wordt omgegaan met bodemverstoorders die hun kosten kunnen doorberekenen, zoals commerciële projectontwikkelaars (in tegenstelling tot particulieren).

Gezien het ontbreken van voldoende gegevens op dit moment en de daaruit voortvloeiende onduidelijkheid over de toekomstige ontwikkelingen, wordt

voorgesteld om voor een periode van 2 jaar een interim-regeling vast te stellen, waarna een evaluatie volgt. Deze regeling houdt het volgende in:

- bodemverstoorders met commercieel oogmerk dienen in principe alle kosten voor noodzakelijk archeologisch onderzoek te betalen. Per geval kan worden bezien of er naar het oordeel van de gemeente sprake is van excessieve kosten (maatwerk);
- bodemverstoorders zonder commercieel oogmerk zullen de kosten voor archeologisch onderzoek dienen te dragen tot een maximum van 5% van de totale stichtingskosten. Daarboven zullen de kosten voor archeologisch onderzoek voor rekening van de gemeente komen.

NB: Zoals gezegd geeft het rijk geen richtlijnen. Een aantal gemeenten hanteert een veel hoger percentage, met een maximum van 25% van de totale stichtingskosten.

Omdat er nog geen verwachting is ten aanzien van de frequentie en de hoogte van eventuele excessieve kosten, wordt aangeraden de post 'excessieve kosten archeologisch onderzoek' op te nemen in de risicoparaagraaf van de gemeentelijke begroting.

Grondexploitatie

In de "Grondexploitatiewet", die in de nWro is opgenomen, worden kosten van archeologisch onderzoek op de zogenaamde 'kostensoortenlijst' gezet. Dit betekent dat deze kosten kunnen worden meegenomen in de exploitatie en dat kostenverhaal op ontwikkelaars mogelijk is. Deze kosten drukken dan op het bestemmingsplan- of projectgebied en worden volgens een bepaalde methodiek omgeslagen en in rekening gebracht. Genoemde wet is bedoeld als 'stok achter de deur'. Dit houdt in dat publiekrechtelijk kostenverhaal alleen nodig is als niet anderszins (via overeenkomst) is veilig gesteld dat kostenverhaal zal plaatsvinden.

Kosten voor archeologisch onderzoek ten gevolge van bodemverstoringen, waarbij de gemeente de (mede)initiatiefnemer is, komen ten laste van het betreffende project. Advies is deze op te nemen in de betreffende projectbegrotingen.

In het geval de gemeente grond uitgeeft ten behoeve van ruimtelijke ontwikkeling zijn er twee mogelijke opties:

- de gemeente levert de grond vrij van (archeologische) restricties aan. In dit geval is de gemeente verantwoordelijk voor het (laten) uitvoeren van eventueel noodzakelijk archeologisch onderzoek. De kosten worden verdisconteerd in de exploitatiekosten en meegenomen in de exploitatieovereenkomst. Nadeel van deze aanpak is dat in principe alle archeologische waarden moeten worden gedocumenteerd en verwijderd, wat indruist tegen de doelstelling van behoud in situ. Daarbij is het 'opruimen' van alle archeologische resten wellicht niet altijd noodzakelijk;
- de gemeente levert de grond met eventuele archeologische en andersoortige restricties. In dat geval is de initiatiefnemer verantwoordelijk voor de uitvoering van het archeologisch onderzoek en de kosten daarvan. Voordeel van deze aanpak is dat maatwerk mogelijk is: er is duidelijkheid over aard en omvang van de verstoring van

de bodem waardoor meer kan worden ingezet op behoud van waarden in de bodem. Hierdoor kunnen archeologische onderzoekskosten tot een minimum beperkt blijven.

Op dit moment ontbreekt nog de informatie om de verhouding kosten-baten van beide methoden nader in beeld te brengen. Voorlopig wordt geadviseerd per geval een afweging te maken waarbij factoren als oppervlakte van het vrij te geven gebied en (verwachte) aanwezigheid van archeologische waarden een belangrijke rol spelen, aangezien deze factoren van grote invloed zijn op in elk geval de kostenkant van de afweging.

Gemeentelijk archeologiebudget

De kosten voor het gemeentelijk archeologiebeleid kunnen wellicht niet volledig worden gedekt door bestaande gemeentelijke begrotingsposten of opname van archeologiekosten in gemeentelijke projectbegrotingen. Daarom kan worden overwogen een gemeentelijk archeologiebudget in te stellen. Uit dit budget kunnen, voor zover er niet op andere wijze in kan worden voorzien, de diverse archeologiekosten worden gedekt. Op de eerste plaats kan het budget jaarlijks worden gevuld met gelden uit het gemeentefonds. In dit fonds doet de rijksoverheid jaarlijks stortingen ter vergoeding van de gemeentelijke uitvoeringslasten als gevolg van de wijzigingen in de Monumentenwet 1988 (bestuurlastenvergoeding en bijdrage excessieve kosten). Daarnaast kan worden overwogen om een deel van de legesheffing (op bouw-, sloop-, aanleg- en milieuvergunningen) aan het budget toe te voegen.

In vergelijking met bouwkundige monumenten is het bedrag op de rijksbegroting voor archeologische monumentenzorg slechts gering. Bovendien kan door gemeenten geen beroep meer worden gedaan op Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, aangezien deze als beleidslijn voor het archeologiebudget reeds het uitgangspunt hanteert, dat de veroorzaker dient te betalen.

Het benodigde budget voor de uitvoering van archeologische monumentenzorgtaken zal volgens Cultureel Erfgoed Noord-Holland tenminste voldoende moeten zijn voor de dekking van onderstaande kostenposten:

- periodiek actualiseren van de beleidskaart;
- begeleiden van de ruimtelijke ordeningsprocessen waarbij archeologie aan de orde is: bij vernieuwing van bestemmingsplannen en bij uitgifte van vergunningen met archeologische voorschriften.

Het bestrijden van excessieve kosten van archeologisch onderzoek door derden kan in de risicoparagraaf van de begroting worden opgenomen. Over enkele jaren kan worden geëvalueerd met welke frequentie en voor welk bedrag een beroep wordt gedaan door initiatiefnemers op de gemeente, zodat mogelijk het gemiddelde van dat bedrag in het budget kan worden gereserveerd.

Facultatieve uitgaven ten behoeve van publiekgerichte, archeologische activiteiten die in het budget kunnen worden opgenomen zijn:

- regionaal overleg met historische verenigingen en amateurarcheologen en daaruit voortvloeiend het eventueel vergoeden van de inzet van vrijwilligers bij opgravingen;
- aanvullende archeologische en bouwhistorische inventarisaties, indien gewenst;

- publieksboekjes en nadere uitwerking van enkele relevante onderzoeken;
- ontwikkelen van educatieve mogelijkheden;
- interpretatie- en syntheseonderzoek ter bijstelling van het onderzoekskader.

Projectkosten bij gemeentelijke inrichtingsprojecten

In het kader van gemeentelijke inrichtingsprojecten kan het nodig zijn het archeologisch onderzoekstraject te doorlopen. De kosten voor archeologisch (voor-)onderzoek dienen dan ook van meet af aan te worden meegenomen in de begroting van het betreffende project of besluit. Van de kosten van archeologisch onderzoek is geen eenduidige indicatie te geven omdat zij afhankelijk zijn van vele factoren. Zo is op voorhand niet duidelijk in hoeverre het onderzoekstraject moet worden doorlopen. Wel is duidelijk dat verkennend en karterend vooronderzoek relatief het goedkoopst is, waardestellend onderzoek duurder en een opgraving het duurst.

Tenminste moet met onderstaande kostenposten in de projectbegroting rekening worden gehouden:

- bureauonderzoek;
- schrijven of toetsen Programma's van Eisen;
- advisering/directievoering (onder meer bij het laten toetsen van archeologische rapportages);
- inventariserend veldonderzoek (verkennend, karterend en waarderend);
- opgraving (inclusief rapportage en deponering van vondsten);
- behoud in de bodem door planaanpassingen.

Aanbevelingen

- Excessieve kosten opnemen als post in de risicoparagraaf van de gemeentelijke begroting.
- Regeling vaststellen voor drempel excessieve kosten.
- Budget archeologie vaststellen.

7. Conclusies

De afgelopen jaren is het denken over de inpassing van cultuurhistorische waarden in ruimtelijke processen in een stroomversnelling geraakt. De Wet op de Archeologische Monumentenzorg legt een verzwaarde taak voor de zorg voor het culturele erfgoed bij de gemeentelijke overheden. Deze taak is gebaseerd op de Belvederegedachte, ofwel behoud door ontwikkeling, zodat integraal gemeentelijk beleid nodig is, waarbij de cultuurhistorie als volwaardig aspect betrokken wordt bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen.

De historische tegenstelling tussen cultureel erfgoed en ruimtelijke ontwikkelingen kan opgeheven worden door het cultureel erfgoed als inspiratiebron en meerwaarde voor nieuwe ontwikkelingen te erkennen. Het benutten van de bestaande cultuurhistorische waarden draagt namelijk in belangrijke mate bij aan het behoud en de versterking van de identiteit van Langedijk. Het is dan ook wenselijk dit gedachtegoed op een verantwoorde wijze in te passen in lokale ruimtelijke processen door ze nader te inventariseren, te documenteren en te visualiseren, en waar nodig aanvullende instrumenten te ontwikkelen om deze waarden bescherming te bieden of anderszins mee te werken aan de instandhouding, of in ieder geval de historische betekenis ervan.

Ter versterking van het historische bewustzijn is de bestaande cultuurhistorie van Langedijk in deze nota kort beschreven en de informatie kan vervolgens op digitale wijze toegankelijk worden gemaakt voor de inwoners van de gemeente en andere belangstellenden. Er zijn veel cultuurhistorisch waardevolle locaties die voor Langedijk belangrijk zijn. Niet alleen omdat zij veelal nog goed herkenbare cultuurhistorische waarden herbergen, zoals bijvoorbeeld de kerkterreinen, maar ook omdat het hier gaat om locaties met een duidelijke historische betekenis voor de gemeente. Daarbij kan worden gedacht aan historisch-geografische elementen en structuren zoals de dijken, maar ook de archeologische waarden, zoals de talrijke (vroeg-)middeleeuwse vindplaatsen en de restanten die verwijzen naar het Langedijk zoals dit in de vroeger tijden in gebruik genomen is.

In het eerste hoofdstuk "Aanbeveling" zijn de aanbevelingen samengevat die Cultureel Erfgoed Noord-Holland heeft gedaan in deze beleidsnota. Sommige aanbevelingen zullen wellicht direct worden overgenomen, andere aanbevelingen worden pas later uitgevoerd.

Bijlage A – Effecten en belangen van cultureel erfgoed

(Uit: Nota Belvedere)

Identiteit

Cultuurhistorische kwaliteiten verschaffen de bewoners van een gebied een gevoel van eigenheid en herkenbaarheid bij hun ruimtelijke omgeving. Die omgeving is immers niet zomaar een willekeurige verzameling van uitwisselbare elementen maar heeft zijn eigen specifieke betekenis, met historie en met persoonlijke associaties. Zo kan het identiteitsverlies dat vaak ontstaat bij ruimtelijke ontwikkelingen, gedeeltelijk worden gecompenseerd door voor de toekomstige leefomgeving inspiratie te ontleen en vorm te geven aan de continue, doorgaande lijnen in de geschiedenis. Aandacht voor de identiteit die het culturele erfgoed verschaft, sluit dus logisch aan op ruimtelijke vraagstukken waarbij het verleden kan fungeren als referentie.

Informatiebron en inspiratiebron

Cultuurhistorie is een kennisbron voor geschiedenisonderwijs en voorlichting. Educatie versterkt het historisch besef. Voor bewoners en toeristen vormt het cultureel erfgoed een beeldverhaal, de spiegel van de bewoningsgeschiedenis. Het in stand houden van cultuurhistorische waarden waarborgt de overdracht van informatie over de loop van onze geschiedenis. Cultuurhistorie ontstaat elke dag, maar het is zaak informatie van vroeger te bewaren en bewust te gebruiken voor vernieuwing, op zo'n manier dat cultuurhistorische informatie inspiratie levert aan ontwerpers. Zij biedt het uitgangspunt voor het tot stand brengen van ruimtelijke kwaliteit.

Economische en esthetische waarde

Cultureel erfgoed is inmiddels erkend als een belangrijke economische factor. Cultuurhistorische kwaliteit leidt al snel tot een hogere marktwaarde en biedt grote mogelijkheden voor recreatie en toerisme. De belangstelling voor cultuur en cultuurhistorie is de afgelopen vijftientig jaar sterk gestegen. Mede onder invloed van het stijgende opleidingsniveau en de bevolkingsopbouw wordt een verdere groei voorzien. Het verleden geeft een toegevoegde belevingswaarde aan historische steden, dorpen, landschappen, maar ook aan nieuwbouwwijken waar de daar aanwezige cultuurhistorische waarden hun plek krijgen. Ook esthetische overwegingen zijn een motief om cultureel erfgoed in stand te houden. Schoonheid bestaat in vele varianten en velen genieten ervan. Dat geldt niet alleen voor de esthetische waarde van afzonderlijke objecten maar ook voor de samenhang en diversiteit van het totale scala aan karakteristieke architectuur, stedenbouw en landschappen.

Ecologisch belang

Cultuurhistorische elementen en patronen in het landschap hebben eveneens ecologische waarde en dragen bij aan het behoud van de biodiversiteit: het restant van het 'eilandenrijk', tuinen en begraafplaatsen. Het beheer moet hierop worden afgestemd. Het aanwezige culturele erfgoed dient dus grootschalige belangen, vooral op belevings-, economisch en recreatief vlak. Deze belangen kunnen worden ontwikkeld, versterkt of behouden:

Ontwikkeling door het 'product' cultuurhistorie als vertrekpunt te nemen bij ruimtelijke vernieuwing door die te laten passen in de historische context.

Versterken door historische architectuur in te bedden in bijvoorbeeld een passend ingerichte openbare ruimte.

Behouden door het wettelijke kader dat de Monumentenwet biedt. Echter niet alleen die elementen waar het predicaat 'bescherming' aan is opgehangen, zijn van cultuurhistorische waarde. Ook de (historische) context waarin zij staan heeft betekenis.

Het is niet gewenst om alles te behouden, maar het is wel gewenst dat er een cultuuromslag wordt bewerkstelligd in het denken over de bestaande situatie in de ruimtelijke omgeving.

Vertrekpunt van alle ruimtelijke initiatieven zou moeten zijn: de bestaande situatie.

Bijlage B – Rijks- en provinciaal beleid en instrumenten voor cultuurhistorie in het algemeen

Rijksbeleid

Nota Belvedere

In 1999 is door de ministeries van OC&W, LNV, VROM en V&W, gezamenlijk de nota Belvedere uitgebracht. Het kabinet wilde met deze nota de cultuurhistorische waarden zwaarder laten wegen bij de inrichting van ons land. De nota wordt inmiddels door vier departementen als uitgangspunt genomen voor andere landelijke beleidsnota's, inrichtingsplannen en wetgeving. Door cultuurhistorische waarden optimaal te integreren in ruimtelijke plannen ontstaat een meerwaarde van de omgeving en een versterking van de identiteit: 'behoud door ontwikkeling'.

Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG)

In het Investeringsbudget Landelijk Gebied worden de versnipperde regelingen die er zijn voor het landelijk gebied gebundeld. Zo hoopt het rijk dat zoveel mogelijk rijksdoelen voor het landelijk gebied in samenhang tot uitvoering komen. Ook landschap maakt onderdeel uit van het ILG. Cultuurhistorie wordt onder de term landschap begrepen.

Er zijn zeven categorieën waarin subsidieaanvragen kunnen worden ingediend, te weten herstel watersystemen, diversificatie landbouw, verbeteren landschap, verbeteren milieukwaliteit, terugdringen verstoring, proceskosten gekoppeld aan uitvoeringsactiviteiten en gebiedsbrede planvorming, uitvoering en monitoring.

Deze subsidie kan in de gemeente Langedijk ook benut kunnen worden om de doorvaarbaarheid, waterberging en dergelijke te verbeteren voor agrarische, cultuurhistorische en toeristische doeleinden.

Monumentenwet 1988

De Monumentenwet 1988 is voor het laatst gewijzigd en ingevoerd op 1 juli 2007. Deze wet regelt de bescherming van onroerende monumenten en beschermde stads- en dorpsgezichten. In deze wet wordt onder een monument verstaan: alle vervaardigde zaken die ouder zijn dan 50 jaar en die van algemeen belang zijn wegens hun schoonheid, hun betekenis voor de wetenschap of hun cultuurhistorische waarde. De wet geldt alleen voor onroerende zaken. Monumenten worden aangewezen door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed als rijksmonument. Deze rijksmonumenten worden ook ingeschreven in het Monumentenregister. Monumenten kunnen ook worden aangewezen op grond van een provinciale of gemeentelijke verordening. Deze monumenten zijn dan niet van rijkswege beschermd, maar mogen niet worden veranderd of aangetast zonder vergunningen.

De Monumentenwet vormt ook de basis voor verschillende subsidieregelingen voor het onderhoud en de restauratie van monumenten en historische buitenplaatsen. Ook zijn er enkele beleidsregels vastgesteld met betrekking tot de uitvoering van de Monumentenwet.

Provinciaal beleid

Het provinciale beleid op het gebied van cultuurhistorie speelt zich af in twee sectoren, enerzijds in de sector cultuur en anderzijds in de sector ruimtelijke inrichting. Het beleid is gericht op het behouden van die elementen die waardevol zijn en tegelijkertijd op het credo behoud door ontwikkeling, waarbij nieuwe ontwikkelingen samen met cultuurhistorie bijdragen aan een kwalitatief hoogwaardige leefomgeving.

Het verlenen van subsidies voor de instandhouding van provinciale monumenten behoort tot het cultuurbehoud. In de cultuurnota Cultuur op de Kaart wordt extra aandacht besteed aan het behoud van molens en dijken, specifiek de Westfriese Omringdijk. Ten slotte wordt door het inzetten op culturele planologie de verbinding gezocht tussen ruimtelijke inrichting en de cultuurhistorie.

Provinciaal Ruimtelijk Ordeningsbeleid – het Streekplan

Op grond van artikel 2.2 van de Wet op de Ruimtelijke Ordening kunnen Provinciale Staten voor één of meer gedeelten van de provincie een streekplan vaststellen. Begin 2003 is het Streekplan Noord-Holland Zuid en begin 2005 het Streekplan Noord-Holland Noord vastgesteld. Hierin worden de toekomstige ontwikkelingen in het gebied op hoofdlijnen aangegeven tot ongeveer 2030. Het streekplan is het toetsingskader voor het college van Gedeputeerde Staten bij goedkeuring van bestemmingsplannen. De gemeente Langedijk valt in het streekplan Noord-Holland Noord.

Beeldkwaliteitplan

Het Beeldkwaliteitplan is een provinciaal beleidsinstrument dat in het Streekplan Noord-Holland Noord en de cultuurnota Cultuur op de Kaart is opgenomen. Hierin dient expliciet aandacht te worden besteed aan de relatie tussen nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen en de bestaande karakteristieken van een gebied, waaronder de cultuurhistorie. Culturele planologie is een speerpunt binnen de provincie, hierbij wordt een koppeling gemaakt met het beeldkwaliteitplan als instrument. Beeldkwaliteitplannen richten zich met name op de tastbare materiële waarden en zijn breed toepasbaar. Culturele planologie richt zich meer op de immateriële waarden vanuit cultuur en cultuurhistorie en biedt daardoor mogelijkheden tot verdieping bij ruimtelijke opgaven.

Bij nieuwe ontwikkelingen in het buitengebied wordt het Beeldkwaliteitplan verplicht gesteld, terwijl het bij ontwikkelingen binnen de rode contouren wenselijk wordt geacht. Aanbevolen wordt om een strategisch Beeldkwaliteitplan op te stellen voor de gehele gemeente op basis waarvan beleidskeuzes voor de ruimtelijke ordening kunnen worden gemaakt. Bij het opstellen van een Beeldkwaliteitplan voor ontwikkelingen in het buitengebied kan dan bij het strategische Beeldkwaliteitplan worden aangehaakt.

Cultuurnota 2009-2012

Het provinciaal cultuurbeleid is voor deze cultuurperiode vastgesteld en is op 17 november 2008 voorgelegd aan Provinciale Staten. Op 11 maart 2008 hebben Gedeputeerde Staten een kadernota vastgesteld. Deze cultuurnota heeft de benaming "Cultuur op de Kaart" en is de opvolger van de nota "Cultuur Verbindt" 2005-2008. De thema's in de nieuwe cultuurnota zijn:

- Levend verleden, met als doel het behoud en het promoten van Noord-Hollands erfgoed;
- Genieten en meedoen, doelstelling is meer bezoekers en bewoners actief en passief laten deelnemen aan cultuur;
- Mooi Noord-Holland, met als doel het versterken van de ruimtelijke kwaliteit in Noord-Holland door de inzet van culturele en cultuurhistorische waarden.

Deze drie thema's worden uitgewerkt in zes uitvoeringsprogramma's waarin de operationele doelen besproken worden.

Cultuurhistorische Waardenkaart en Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie

De Cultuurhistorische Waardenkaart (CHW-kaart) van de provincie Noord-Holland levert relevante gegevens over belangrijke cultuurhistorische waarden op provinciale schaal. Deze kaart is in 2000-2002 in samenwerking met gemeenten, Water- en Hoogheemraadschappen, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, het Nationaal Contact Monumenten en de Vereniging van Noord-Hollandse Gemeenten opgesteld. De digitale kaart bevat informatie over de cultuurhistorische elementen en structuren, hun waardering en de beleidsmatige consequenties van de waarden. Voor elk van de drie cultuurhistorische disciplines historische (steden)bouwkunde, historische geografie en archeologie is een indicatieve kaartlaag samengesteld.

Hoewel deze Cultuurhistorische Waardenkaart zeker niet volledig is, omdat hij geen gemeentelijke cultuurhistorische waarden bevat en slechts de bekende en gewaardeerde archeologische vindplaatsen weergeeft, geldt deze toch als een inspiratiebron voor een integraal ruimtelijk kwaliteitsbeleid (streekplan of bestemmingsplan). Door de signalerende functie gaat van de kaart tevens een beschermende werking uit. De CHW-kaart is geen beleidskaart, maar bij nieuwe ontwikkelingen moet wel rekening worden gehouden met de aangegeven waarden door ze optimaal te integreren in toekomstig ruimtelijk beleid.

De provincie is betrokken bij het vooroverleg in het kader van artikel 3.1.1 nWro en MER's over de CHW-kaart. Inmiddels zijn de gegevens uit de CHW-kaart opgenomen in de Provinciale Leidraad Ruimtelijk Beleid (zie bijlage C). De CHW-kaart kent een beperking omdat deze nog niet verder is bijgewerkt/geactualiseerd.

In vervolg op de Cultuurhistorische Waardenkaart heeft de provincie in 2002 de Cultuurhistorische Regioprofielen Noord-Holland opgesteld. Dit profiel is de ontbrekende schakel tussen enerzijds de in februari 2001 door Provinciale Staten vastgestelde Cultuurnota, waarin de hoofdlijnen van beleid staan verwoord, en anderzijds de Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Holland, een inventarisatie/catalogus van bestaande cultuurhistorische waarden. Vervolgens zijn de Cultuurhistorisch Regioprofielen door de

Provincie samengevoegd met de Landschapkatern tot het Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie.

In het Beleidskader wordt per regio aangegeven hoe de beleidsuitgangspunten op het gebied van landschap en cultuurhistorie worden geconcretiseerd, aan welke beleidsaccenten/prioriteiten gedacht wordt en hoe op integrale wijze aansluiting gezocht wordt met andere beleidsterreinen. Voor de gemeente Langedijk, als onderdeel van de regio West-Friesland worden door de provincie als belangrijke cultuurhistorische aspecten van het landschap de West-Friese Omringdijk, de vroege droogmakerijen (Kleimeer en Diepsmeer) en de restanten van de vaarverkaveling genoemd. Ten aanzien van de strategie behouden zijn voor de gemeente Langedijk van belang de West-Friese Omringdijk en de resterende vaarverkaveling. De strategie versterken wordt door de provincie eveneens van toepassing geacht op de West-Friese Omringdijk, specifiek in het kader van natuurontwikkeling. Ook het onderscheid tussen het zeeleigebied en de inliggende kleine droogmakerijen is een element dat voor versterking in aanmerking komt. Tot slot ziet de provincie graag dat ontwikkelingen in het HAL-gebied (Heerhugowaard, Alkmaar en Langedijk) worden gedragen vanuit de lintdorpen waarbij een nieuwe identiteit aan het gebied wordt toegevoegd.

Provinciale Monumentenverordening

De provincie heeft de laatste decennia de nadruk gelegd op objectbescherming door deze op de provinciale monumentenlijst te plaatsen. Deze lijst bevat momenteel ongeveer 620 objecten die een herkenbare rol hebben vervuld in de ontstaansgeschiedenis van de provincie. De provincie Noord-Holland kent één beschermd dorpsgezicht, namelijk het dorpslint Barsingerhorn. Ook beschermt de provincie een aantal grotere structuren op grond van de provinciale monumentenverordening: de Stelling van Amsterdam, de Westfriese Omringdijk, de Wierdijk, en de Noorder- IJ- en Zeedijken. Ook industriële monumenten worden door de provincie beschermd, zoals fabriekscomplexen.

Monumenten en andere elementen van cultuurhistorische waarde moeten in het bestemmingplan tot uitdrukking komen. Dit kan zijn als afzonderlijke bestemming of als element binnen een meer omvattende bestemming.

Bijlage C – Rijks- en provinciaal beleid voor archeologie

Omdat het bodemarchief gezamenlijk erfgoed is, is het ook een gezamenlijke verantwoordelijkheid om het te behouden. Zo wordt voorkomen dat Nederland in toenemende mate een landschap zonder verleden wordt.

Rijksbeleid

Wet op de Archeologische Monumentenzorg

Archeologie is onderdeel van de cultuurhistorie. In die zin is de archeologie ook meegenomen in de nota Belvedere die het rijk in 1999 uitbracht. De Wet op de Archeologische Monumentenzorg is een wijzigingswet door middel waarvan de implementatie van het Verdrag van Valletta⁴⁶ in de Monumentenwet is vastgelegd.

Een belangrijk uitgangspunt van de gewijzigde Monumentenwet is het beschermen van archeologische waarden in de bodem zelf (in situ). Het belang van een archeologische opgraving en wetenschappelijk onderzoek is hieraan ondergeschikt. Waar mogelijk moet bij beoogde ruimtelijke ontwikkelingen worden gezocht naar alternatieve locaties of naar aanpassingen in het ontwerp. Dit vereist op gemeentelijk niveau een nauwe afstemming tussen de beleidsterreinen cultuur(historie), milieu en ruimtelijke ordening. Van initiatiefnemers tot ruimtelijke ontwikkelingen wordt verlangd dat zij in een tijdig stadium aangeven hoe met eventuele bodemversturende ingrepen wordt omgegaan. Bij MER-plichtige projecten geldt een onderzoeksplicht.

Een tweede uitgangspunt is, dat de veroorzaker van een niet-vermijdbare verstoring van het archeologisch erfgoed procedureel en financieel verplicht is een opgraving te laten verrichten. Deze opgraving, die op wetenschappelijk verantwoorde wijze moet worden verricht, omvat ook het beschrijven van de resultaten en het deponeren van de vondsten in een Depot voor Bodemvondsten. De kosten die hiermee gepaard gaan dienen te worden beschouwd als normaal ondernemersrisico en zullen niet op de (rijks)overheid afgewenteld kunnen worden (veroorzakersprincipe).

De financiële gevolgen kunnen onder omstandigheden echter onevenredig zijn. In dit (bijzondere) geval bestaat voor het bestuursorgaan dat de verplichting heeft opgelegd, aanleiding om de initiatiefnemer financieel tegemoet te komen. Het kan echter ook voorkomen dat de kosten van een opgraving niet alleen onevenredig zijn voor de

⁴⁶ In 1992 heeft Nederland op Malta het Verdrag van Valletta mede ondertekend. Doel van deze conventie was om de zorg voor het archeologisch erfgoed te verbeteren en om archeologen vroeger bij planvorming te betrekken.

initiatiefnemer, maar ook voor het bestuursorgaan dat de opgraving als noodzakelijk heeft beoordeeld en als verplichting heeft opgelegd. In die situatie kan er aanleiding zijn voor het rijk om lagere overheden financieel tegemoet te komen door het verstrekken van een specifieke uitkering.

Eén van de gevolgen van de invoering van het veroorzakersprincipe is dat initiatiefnemers – als opdrachtgever en financier van archeologisch (voor)onderzoek – de mogelijkheid moet worden geboden een archeologische uitvoerder te kiezen met de beste verhouding tussen prijs en kwaliteit. Behalve de traditionele instanties (Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, instellingen voor wetenschappelijk onderwijs en gemeenten met een eigen archeologische dienst) kunnen nu ook toegelaten particuliere bedrijven de markt betreden. Zij dienen zich te houden aan de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie. Toelating wordt verleend in geval van aantoonbare geschiktheid.

Provinciaal beleid

Rol van de provincie bij uitvoering van de Monumentenwet

Geheel in de lijn met de Monumentenwet dient de archeologische monumentenzorg deel uit te maken van de integrale afwegingen met betrekking tot het gebruik van de ruimte. Onderkenning van de (mogelijke) aanwezigheid van archeologische monumenten in de fase van de ruimtelijke planvorming is de meest efficiënte wijze om archeologische waarden te kunnen ontzien. Mede hierom wordt van de provincie verwacht dat zij strenger gaat toezien op de integratie van het archeologische proces in ruimtelijke ordeningsprocedures. Het eigen gebiedsgerichte cultuurhistorisch beleid vormt daarbij een belangrijk uitgangspunt. Daarnaast kan de provincie overgaan tot het aanwijzen van archeologische attentiegebieden. Het gaat hierbij om gebieden die archeologisch waardevol zijn of naar verwachting archeologisch waardevol kunnen zijn.

Daarnaast vervult de provincie een wettelijke taak bij het archiveren en bewaren van archeologische vondsten uit opgravingen in het provinciale depot voor bodemvondsten. Op basis van de monumentenwet art. 51 beheert de provincie een depot waar de vondsten en documentatie van archeologische onderzoeken in de provincie worden opgeslagen.

Bij het verlenen van ontgrondingsvergunningen is de provincie in de meeste gevallen de bevoegde overheid, die gemeenten de verplichting kan opleggen tot het onderzoeken van archeologische waarden. Eveneens is de provincie vaak de bevoegde overheid bij MER-plichtige projecten en kan mede bepalen welke archeologische inpassingsmaatregelen genomen dienen te worden. Voor al deze zaken is het van belang dat tussen de gemeenten en de provincie, op vergelijkbare wijze als voor milieuaspecten als bodem, geluid en water, een regulier overleg tot stand wordt gebracht.

Provinciaal archeologisch beleid

Het archeologisch beleid van het provinciaal bestuur van Noord-Holland is vastgelegd in het *Cultuurconvenant* tussen het rijk en de provincie Noord-Holland, de *Provinciale Cultuurnota Cultuur op de kaart 2009-2012*, het *Beleidskader Landschap en Cultuurhistorie*, de *Gedragslijn Compensatie* en het *Streekplan Noord-Holland-Noord*. Het beleid is enerzijds

gebaseerd op wettelijke verplichtingen, anderzijds op autonoom cultuurhistorisch provinciaal beleid. Het beleid richt zich op het leesbaar houden van de niet compleet beschreven ontwikkelingsgeschiedenis van het westen van Nederland. Daarbij dient de samenleving te profiteren van het archeologisch erfgoed, onder meer door het beter herkenbaar en toegankelijk maken en het toepassen als inspiratiebron. Het doel wordt bereikt via "behoud door ontwikkeling", in de praktijk betekent dit doorgaans vooral "behoud door versterking". Dit houdt in dat bepaalde objecten of patronen in een gebied weer beter leesbaar worden gemaakt, waarbij geplande activiteiten in een bepaald plangebied vaak het aanknopingspunt vormen.

Zowel in de eigen ruimtelijke plannen als in de door de provincie te toetsen plannen van derden wordt het behoud in de bodem van archeologische waarden als afwegingscriterium meegenomen. Indien behoud in de bodem niet mogelijk is, dient door onderzoek de archeologische informatie te worden veilig gesteld.

Van de op de archeologische kaartlaag van de Cultuurhistorische Waardenkaart aangegeven terreinen staat vast dat ze bescherming verdienen vanuit cultuurhistorisch oogpunt. In de ruimtelijke afweging dient de gemeenteraad met deze terreinen rekening te houden. Deze kaart is echter geen beleidskaart en hij is per definitie onvolledig, omdat bij het samenstellen van de kaart het niet mogelijk bleek om ten behoeve daarvan aanvullend onderzoek te doen naar aanwezige nog onbekende archeologische vindplaatsen.

Problematisch is dat de naderhand bekend geworden vindplaatsen geen plaats hebben gekregen op de Cultuurhistorische Waardenkaart. Dit betekent dat de kaart niet zonder meer als basis voor beleidskaarten gebruikt kan worden, aanvullende gegevens zijn, voor wat betreft de archeologie, bijna altijd beschikbaar in ARCHIS, de archeologische database van de Rijksdienst. De provincie heeft plannen om de Cultuurhistorische Waardenkaart te vernieuwen, maar op welke wijze deze vernieuwing gaat plaatsvinden is nog niet geheel duidelijk.

In het beleidskader Landschap en Cultuurhistorie staat in teksten en op kaarten aangegeven waarmee op het gebied van landschap en cultuurhistorie rekening is te houden bij nieuwe ontwikkelingen en wat aangrijpingspunten kunnen zijn voor meer kwaliteit bij de planvorming. De provincie staat een ontwikkelingsgerichte benadering voor (behoud door ontwikkeling), met behoud van kwaliteit en het ontwikkelen van nieuwe kwaliteit. De ontwikkelingen moeten zodanig worden uitgewerkt dat de geschiedenis van het landschap leesbaar blijft. Het beleidskader is enerzijds een vertrekpunt voor partijen die betrokken zijn bij ruimtelijke ontwikkelingen, zoals gemeenten, ontwikkelaars en ontwerpers. Anderzijds is het ook voor de provincie het kader waaraan plannen worden getoetst. De nota biedt handvatten voor het opstellen van beeldkwaliteitplannen, bestemmingsplannen en projectbesluiten en vormt daarnaast met het streekplan het toetsingskader voor beeldkwaliteitplannen en bestemmingsplannen.

In 2007 is de 'Gedragslijn voor compensatie bij verlies van natuurlijke en landschappelijke waarden' vernieuwd. Hierin is vastgelegd dat de provincie zal overgaan tot compensatie bij substantiële aantasting ten gevolge van ruimtelijke claims van natuur-, landschaps- en

recreatiewaarden, bodembeschermingsgebieden (aardkundige monumenten) en objecten met grote cultuurhistorische waarden, waaronder archeologische objecten, voor zover de beschermenswaardigheid daarvan is aangeduid in het streekplan, een EG richtlijn, dan wel voortvloeit uit rechtstreeks werkende internationaalrechtelijke regelgeving. Daarbij wordt primair naar fysieke compensatie gestreefd, en voor zover dat niet mogelijk is naar financiële compensatie. De gedragslijn is van toepassing op zowel eigen provinciale projecten en het ontwerpen van streekplannen, als op besluiten van derden waaraan de provincie medewerking verleend.

In het Streekplan Noord-Holland Noord zijn de toekomstige ontwikkelingen in de regio op hoofdlijnen aangegeven tot ongeveer 2030. Het streekplan is het toetsingskader voor het college van Gedeputeerde Staten bij goedkeuring van bestemmingsplannen. In het streekplan is met betrekking tot cultuurhistorie en archeologie vastgelegd dat deze in een vroeg stadium van planvorming worden geïnventariseerd, bij het ontwerp worden gebruikt en bij de vaststelling worden meegewogen. Vanuit het oogpunt van kwaliteit maken cultuurhistorie en archeologie deel uit van het Beeldkwaliteitplan dat verplicht is voor specifieke ontwikkelingsgebieden. Voorafgaand aan de planvorming en bij de planvorming zelf kunnen de mogelijkheden voor culturele planologie worden overwogen. Ook in het streekplan wordt gewezen op het streven naar behoud van archeologisch waardevolle terreinen.

Bijlage D – Partners bij de uitvoering van cultuurhistorisch beleid

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, onderdeel van het ministerie van OCW, is het centrale punt op rijksniveau voor kennis en onderzoek op het gebied van monumentenzorg, archeologie en cultuurlandschap. De Rijksdienst is namens de minister van OCW verantwoordelijk voor de uitvoering van de Monumentenwet 1988 en de subsidieregelingen. Daar waar monumentale, archeologische of cultuurlandschappelijke waarden van nationaal of internationaal belang in het geding zijn, neemt de dienst het voortouw in behoud, (wettelijke) bescherming, onderhoud en onderzoek van het erfgoed.

Naast de uitvoering van deze belangrijke taak is de Rijksdienst belast met:

- subsidies toekennen voor restauratie en onderhoud van monumenten;
- wetenschappelijk onderzoek doen op het gebied van monumentenzorg;
- advies geven op technisch, stedenbouwkundig, cultuurhistorisch en juridisch gebied;
- ondersteunen en adviseren van gemeenten, provincies en particuliere organisaties;
- onderhouden van de database ARCHIS;
- plaatsing en vergunningverlening voor archeologische rijksmonumenten;
- beheer van archeologische rijksmonumenten;
- het geven van voorlichting.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed

Smallepad 5

3811 MG Amersfoort

Postbus 1600

3800 BP Amersfoort

Telefoon: 033-4217421

Website: www.cultureelerfgoed.nl

info@cultureelerfgoed.nl

Infodesk: telefoon: 033-4217456

Voor archeologie onder water:

Oostvaardersdijk 01-04

8244 PA Lelystad

Telefoon: 0320-269700

Provincie Noord-Holland

De sector Cultuur en Cultuurhistorie van de provincie Noord-Holland maakt beleid op basis van het motto 'behoud door ontwikkeling'. Het streven is er op gericht cultuurhistorie afwegingsfactor en inspiratiebron te laten zijn voor ruimtelijke ontwikkeling. Het accent ligt daarbij op gebiedsgericht beleid met aandacht voor structuren en objecten. Daarnaast heeft het bureau de zorg voor ca. 620 provinciale monumenten (vergunningverlening en subsidiëring).

Provincie Noord-Holland
Sector Cultuur en Cultuurhistorie
Postbus 3007, 2001 DA Haarlem
Tel: 023-5143143
Fax: 023-5144040
Website: www.noord-holland.nl
e-mail: info@noord-holland.nl

Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland

De Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland is op 1 juli 2007 ontstaan uit een fusie tussen de stichtingen Steunpunt Cultureel Erfgoed Noord-Holland, Museaal en Historisch Perspectief en Stelling van Amsterdam. Deze stichting ondersteunt instellingen en overheden om het cultureel erfgoed van de provincie te behouden en toegankelijk te maken. Met de aanwezige deskundigheid ontwikkelt de stichting actief producten en activiteiten die de samenhang en zichtbaarheid van het erfgoed vergroten. Zo kan iedereen erfgoed ontdekken en beleven, nu en in de toekomst.

Voor de gemeente zijn de activiteiten op het gebied van monumentenzorg, archeologie en cultuurhistorie in de ruimtelijke inrichting van belang. Hierin is de stichting een belangrijke intermediair tussen rijk en provincie enerzijds en gemeenten anderzijds. De helpdesk staat open voor een ieder die vragen heeft op het gebied van cultuurhistorie. Daarnaast zet de stichting zich in om door middel van concrete projecten de gemeente te ondersteunen om een eigen cultuurhistorisch beleid te vormen en cultuurhistorie in de andere beleidsvelden mee te nemen.

Tevens zet de stichting zich in op het gebied van erfgoededucatie, voor het ondersteunen van een goed beheer van erfgoed en het beleefbaar en toegankelijk maken ervan.

Stichting Cultureel Erfgoed Noord-Holland
Stationsplein 112
2011 LN Haarlem
Tel: 023-553 14 98
Fax: 023-531 84 36
Website: www.cultureelerfgoednh.nl
e-mail: info@cultureelerfgoednh.nl

Bond Heemschut

De Bond Heemschut zet zich in voor het behoud van cultuurmonumenten. Heemschut doet dat al sinds 1911 en heeft dan ook vele reddingen op haar naam staan. De vereniging komt in actie bij verwaarlozing of dreigende sloop van monumenten. Of als een historisch stadsgezicht aangetast dreigt te worden door disharmoniërende nieuwbouw.

Bond Heemschut

Nieuwezijds Kolk 28, 1012 PV Amsterdam

Tel: 020-6225292

Fax: 020-6240571

Website: www.heemschut.nl

e-mail: info@heemschut.nl

Archeologische Werkgroep Nederland

De AWN heeft een aantal landelijke werkgroepen en 24 afdelingen, elk met een eigen bestuur. In Langedijk is de afdeling Kop van Noord-Holland actief.

Bureau AWN

Herengracht 474, 1017 CA Amsterdam

Telefoon: 020-4276240

Fax: 020-4227910

Historische Vereniging Koedijk

Kanaaldijk 282

1831 BH Koedijk

Email: hvkoedijk@gmail.com

Historische Vereniging Sint Pancras

T.a.v. J. Steltenpool

Sperwer 18

1834 XP Sint Pancras

Telefoon: 072-564 2586

Historische Vereniging 't Oude Goed West-Friesland

Forsythialaan 18

1834 EL Sint Pancras

Telefoon: 072-5646788

Email: s.b.hof@quicknet.nl

Stichting Langedijker Verleden

Secr. R. van Zuylen

Email: info@langedijkerverleden.nl

Stichting Regionale Archeologie Gheestmanambocht (RAG)

Secr. Mevr. M. Zwetsloot
Kanaalkade 23
1749 CN Schoorldam
Telefoon: 072-5095253
Email: m.zwetsloot@quicknet.nl

Stichting Coördinatie Onderzoek Oud Geestmerambacht (COOG)

extern-secr. G. Kalverdijk
Van Merlenlaan 10
1852 CG Heiloo
Telefoon: 072-5330679
Email: g.kalverdijk@planet.nl

Musea

Museum Zo was 't
Dubbelebuurt 15a
1721 CL Broek op Langedijk
Telefoon: 0226-341963
Email: info@museumzowast.nl

Regionaal natuurmuseum Westflinge
Kerkplein 2
1834 ZG Sint Pancras
Email: info@westflinge.nl

Museum Broeker Veiling
Museumweg 2
1721 BW Broek op Langedijk
Telefoon: 0226-313807
Fax: 0226-318304
Email: info@broekerveiling.nl

Oudheidkamer Regthuis
Dorpsstraat 861
1724 NP Oudkarspel
Telefoon: 0226-314923

Bijlage E – Lijst van cultuurhistorische waarden

In Langedijk doet zich de situatie voor dat in een aantal gevallen de archeologische waarden onlosmakelijk verbonden zijn met de historisch-geografische elementen en structuren. De samenhang tussen beide wordt duidelijk in de codering die de archeologische waarden en de historisch-geografische elementen en structuren hebben gekregen: indien een terrein zowel in archeologisch als ook historisch-geografisch opzicht van belang is dan wordt dit terrein in beide lijsten genoemd en komen de nummers met elkaar overeen.

Lijst van archeologische waarden

Terreinen die ook op de archeologische kaartlaag van de Cultuurhistorische Waardenkaart van Noord-Holland voorkomen:

LANG01A Historische kern Oudkarspel, Noord-Scharwoude, Zuid-Scharwoude en Broek op Langedijk

De aaneengesloten historische kern van Langedijk, bestaande uit Broek, Noord- en Zuid-Scharwoude en Oudkarspel is op de archeologische kaartlaag van de CHW-kaart van de provincie aangegeven als terrein van hoge archeologische waarde. De 4 oorspronkelijk gescheiden dorpskernen zijn in elk geval vóór het einde van de 11^e eeuw ontstaan en in de loop van de Late Middeleeuwen aaneengegroeid tot een aaneengesloten lintbebouwing. Aan het begin van de 15^e eeuw hebben de vier kernen gezamenlijk voor een korte periode stadsrechten gehad.

In de historische kern zijn verschillende archeologische waarnemingen Middeleeuwen en Nieuwe Tijd aanwezig (kunnen) zijn.

Archeologisch van hoge waarde (AMK 14792)

LANG02A Historische kern Sint Pancras

Op de archeologische kaartlaag van de CHW-kaart van de provincie staat ook deze kern aangegeven als terrein van hoge archeologische waarde. Sint Pancras is ontstaan ter plaatse van het oude domeinhof Vroonen, dat wordt genoemd in een lijst van goederen die de kerk van Utrecht bezat vóór ca. 860. In de late 13^e eeuw werd het dorp Vroonen verwoest in de strijd van de West-Friezen tegen de graaf van Holland. Vanaf het begin van de 15^e eeuw wordt de geest weer bewoond. Gezien de ligging van de historische kern op de strandwal kunnen naast sporen uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd ook sporen uit de Prehistorie (vanaf het late neolithicum) en de Romeinse Tijd aanwezig zijn. Er zijn reeds diverse archeologische waarnemingen bekend binnen de begrenzing van de historische kern.

Archeologisch van hoge waarde (AMK 13938)

- LANG03A** Historische kern Koedijk
 Koedijk is gesticht aan het einde van de 13^e eeuw om de inwoners van het verwoeste Vroonen te huisvesten. Het dorp is een karakteristiek dijkdorp met lintbebouwing.
 Archeologisch van hoge waarde (voortzetting van AMK 13878)
- LANG04A** Kerkterrein Oudkarspel
 Dochterkerk van de kerk van Schoorl. Verwacht wordt dat in de ondergrond resten van begravingen maar mogelijk ook van (houten) voorgangers van het huidige kerkgebouw aanwezig zijn.
 Archeologisch van hoge waarde (AMK 1741)
- LANG05A** Kerkterrein Zuid-Scharwoude
 Dochterkerk van de kerk van Schoorl. Verwacht wordt dat in de ondergrond resten van begravingen maar mogelijk ook van (houten) voorgangers van het huidige kerkgebouw aanwezig zijn. Een deel van het terrein is in 1984 opgegraven, maar verwacht wordt dat er meer archeologisch resten in de bodem aanwezig zijn.
 Archeologisch van hoge waarde (AMK 4238)
- LANG06A** Kerkterrein Noord-Scharwoude
 Dochterkerk van de kerk van Schoorl. Verwacht wordt dat in de ondergrond resten van begravingen maar mogelijk ook van (houten) voorgangers van het huidige kerkgebouw aanwezig zijn.
 Archeologisch van hoge waarde (AMK 4239)
- LANG07A** Kerkterrein Broek op Langedijk
 Kerkterrein daterend van de 11^e / 12^e eeuw. Verwacht wordt dat in de ondergrond resten van begravingen maar mogelijk ook van (houten) voorgangers van het huidige kerkgebouw aanwezig zijn.
 Archeologisch van hoge waarde (AMK 4240)
- LANG08A** Westfriese Omringdijk
 De West-Friese Omringdijk bestond reeds in de eerste helft van de 13^e eeuw. De dijk is ontstaan uit de samenvoeging van diverse oudere dijken en kades die al uit de 12^e eeuw kunnen stammen. Op sommige plaatsen is de dijk later verlegd, meestal landinwaarts vanwege de onhoudbaarheid van de dijk tegen het oprukkende zeewater.
 In de dijk zullen de resten van diverse fasen van ophoging van de dijk terug te vinden zijn. De West-Friese Omringdijk is aangewezen als provinciaal monument.
 Archeologisch van hoge waarde (AMK 10822)

Terreinen die niet op de archeologische kaartlaag van de Cultuurhistorische Waardenkaart van Noord-Holland voorkomen:

- LANG09A** Voormalig Vroner kerkhof
 Voormalig kerkhof van Vroonen dat in gebruik was in de periode tussen ca. de 9^e eeuw en eind 13^e eeuw. Gezien de ligging van de historische kern op de strandwal kunnen naast sporen uit de Middeleeuwen ook sporen uit de Prehistorie (vanaf het late neolithicum) en de Romeinse Tijd aanwezig zijn. Sporen uit de Romeinse Tijd zijn reeds aangetoond bij archeologisch onderzoek van het kerkhof.
 Archeologisch van hoge waarde
- LANG10A** Kerkterrein Sint Pancras
 Terrein waar de kerk gewijd aan Sint Pancratius werd gebouwd in de 15^e eeuw met het bijbehorende kerkhof. Verwacht wordt dat in de ondergrond resten van begravingen aanwezig zijn. Funderingen kunnen aanwijzingen opleveren over bijvoorbeeld bouwmethoden. Gezien de ligging op de strandwal kunnen naast sporen uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd ook sporen uit de Prehistorie (vanaf het late neolithicum) en de Romeinse Tijd aanwezig zijn.
 Archeologisch van hoge waarde
- LANG11A** Strandwal Sint Pancras
 Op het noordelijk deel van de strandwal van Sint Pancras en op de zuidoostelijk flank ervan kunnen sporen van bewoning uit de Prehistorie (met name de IJzertijd) en de Romeinse Tijd verwacht worden.
 Archeologisch van hoge waarde
- LANG12A** Strandwal Sint Pancras, verstoord
 Een groot deel van de strandwal waarop Sint Pancras ligt, is dicht bebouwd met recente bebouwing en delen ervan zijn in het verleden afgegraven. Mogelijk kunnen hier nog sporen van bewoning uit de Prehistorie (met name de IJzertijd) en de Romeinse Tijd verwacht worden.
 Archeologisch van middelhoge waarde.
- LANG13A** Zijtwinde
 Om het zuidelijke gebied van de Geestmerambacht te beschermen tegen het water dat voornamelijk uit noordelijke richting het land binnendrong via de Rekere werd een dijk aangelegd van Koedijk tot Oudkarspel. Deze dijk wordt de Zijdwind of Zijtwinde genoemd en was een bannedijk die tijdens de ontginningsfase rond 1200 is aangelegd. De Zijdwind had een waterkerende functie totdat de Rekere werd ingedamd.
Bij archeologisch onderzoek zijn geen sporen van de dijk aangetroffen, omdat

de onderzoekssleuven te zuidelijk waren aangelegd, naar aanleiding van booronderzoekresultaten.

Archeologisch van hoge waarde

- LANG14A** Gebied ten zuiden van Kleimeer
In dit gebied komt een donkerbruine tot zwarte humeuze of veenachtige kleilaag voor waarin sporen uit Romeinse Tijd of Vroege Middeleeuwen aanwezig kunnen zijn.
Archeologisch van middelhoge waarde
- LANG15A** Gebied ten oosten van N245
In dit gebied komt een donkerbruine tot zwarte humeuze of veenachtige kleilaag voor waarin sporen uit Romeinse Tijd of Vroege Middeleeuwen aanwezig kunnen zijn.
Archeologisch van middelhoge waarde
- LANG16A** Buitengebied
In het buitengebied van de gemeente Langedijk kunnen sporen van ontginning en landgebruik voorkomen vanaf de Middeleeuwen.
Archeologisch van waarde
- LANG17A** Geestmerambacht, deelgebied Kleimeer Noord (nog onder klein voorbehoud)
In dit gebied heeft recentelijk archeologisch onderzoek plaatsgevonden naar aanleiding van de ontwikkelingen in het recreatiegebied Geestmerambacht. Bij het onderzoek zijn geen archeologische resten aangetroffen. In afwachting van het definitieve rapport wordt dit archeologiegebied niet aangemerkt voor opname op de beleidskaart.
Geen archeologische waarde
- LANG18A** Geestmerambacht, deelgebied De Druppels
In het kader van de ontwikkelingen in het recreatiegebied Geestmerambacht zijn in het zuidoostelijk deel enkele archeologische vindplaatsen aangetroffen uit de Late IJzertijd/Romeinse Tijd en de Middeleeuwen. Deze vindplaatsen (behoudens de twee vindplaatsen LANG41A en LANG42A) zijn opgegraven. De rest van het terrein blijkt reeds volledig verstoord.
Geen archeologische restwaarde
- LANG19A** Vronermeer
Woningbouwgebied waar archeologisch onderzoek reeds heeft uitgewezen dat geen archeologische vindplaatsen aanwezig zijn.
Geen archeologische waarde

- LANG20A** Molen A
Een van de elf bemalingsmolens van het Geestmerambacht. Gebouwd in 1663.
Van hoge archeologische waarde
- LANG21A** Molen D
Een van de elf bemalingsmolens van het Geestmerambacht. Gebouwd vóór 1663. De molen brandde af in 1867 en werd een jaar later herbouwd.
Van hoge archeologische waarde
- LANG22A** Molen B
Een van de elf bemalingsmolens van het Geestmerambacht. Gebouwd vóór 1663. In 1930 werd de molen gesloopt.
Van archeologische waarde
- LANG23A** Molen C
Een van de elf bemalingsmolens van het Geestmerambacht. Gebouwd vóór 1663. De molen brandde af in 1877.
Van archeologische waarde
- LANG24A** Molen G
Een van de elf bemalingsmolens van het Geestmerambacht. Gebouwd vóór 1663. De Molen G, ook wel Kotmolen of Het Hart, was afkomstig van de eerste droogmakerij van de Bergemeer. De molen was waarschijnlijk de grootste wipmolen van Noord-Holland en was de laatste van de bemalingsmolens van het Geestmerambacht die verdween: de molen brandde af in 1934.
Van archeologische waarde
- LANG25A** Molen H
Een van de elf bemalingsmolens van het Geestmerambacht. Gebouwd vóór 1663. De molen werd in 1930 afgebroken.
Van archeologische waarde
- LANG26A** Molen I
Een van de elf bemalingsmolens van het Geestmerambacht. Gebouwd vóór 1663. De molen werd in 1902 afgebroken.
Van archeologische waarde
- LANG27A** Molen K
Een van de elf bemalingsmolens van het Geestmerambacht. Gebouwd vóór 1663. De molen staat ook bekend onder de naam Trompersmolen en brandde af in 1879.
Van archeologische waarde

- LANG28A** Molen L
Een van de elf bemalingsmolens van het Geestmerambacht. Gebouwd vóór 1663. De molen staat ook wel bekend onder de naam Serwielder molen. De molen is in 1910 gesloopt.
Van archeologische waarde
- LANG29A** Zuidermolen/Swarte molen/Nieuwe molen
Gebouwd is 1594 voor de droogmaking en bemaling van de Diepsmeer. De molen werd ook wel Swarte molen genoemd vanwege de geteerde planken. In 1750 brandde de molen af, waarna op dezelfde locatie de Nieuwe molen werd gebouwd. Waarschijnlijk is de molen rond 1857 vervijzeld. De molen is rond 1907 verdwenen.
Van archeologische waarde
- LANG30A** Poldermolen Dergmeer VERVALLEN (hoort bij LANG31A)
Poldermolen gebouwd rond 1542 voor de droogmaking en bemaling van de Dergmeer. De molen verdween in 1864 toen de bemaling van de polder werd overgenomen door de molen van de Kerkmeer. Deze molen hoort bij LANG31A en is daarom niet opgenomen op de kaart.
Van archeologische waarde
- LANG31A** Poldermolen / Kerk- en Dergmeergemaal
Poldermolen gebouwd rond 1546 voor de droogmaking en bemaling van de Kerkmeer. In 1864 werd de molen ook verantwoordelijk voor de bemaling van de Dergmeer. Vóór 1895 werd de molen vervijzeld. De molen brandde in 1914 af. Op de plaats van de molen (LANG31A) staat nu nog het gemaal uit 1916. Van de verbrande molen is de vijzel bewaard gebleven.
Van archeologische waarde
- LANG32A** Poldermolen Westbeverkoog
Molen voor de bemaling van de nieuwe polder Westbeverkoog, gebouwd in 1871. De molen werd in 1926 gesloopt
Van archeologische waarde
- LANG33A** Het Ooievaarsnest
Korenmolen te Oudkarspel. Zeskantige bovenkruier, bouwdatum onbekend. De molen brandde in 1913 af.
Van archeologische waarde
- LANG34A** De Kievit/De Vier Gebroeders
Zaagmolen te Oudkarspel. Deze molen werd in 1805 vanuit Alkmaar verplaatst. Omdat de molen in slechte staat verkeerde, werd de molen in of voor 1831 vernieuwd. In de periode 1915-1920 werd de molen onttakeld, in 1922 brandde het restant af.

Van archeologische waarde

- LANG35A** Eerste Langedijker korenmolen
De molen werd gebouwd vóór 1343. De molen werd vóór 1699 verplaatst; de reden daarvoor is niet geheel duidelijk. Mogelijk raakte de molen bij de belegering van Alkmaar beschadigd. Onbekend wanneer deze is verdwenen.
Van archeologische waarde
- LANG36A** Tweede en derde Langedijker korenmolen
Tweede locatie van de Langedijker Korenmolen, hier enige tijd vóór 1699 gebouwd. In 1739 werd de molen verkocht en afgebroken. De molen werd op dezelfde locatie herbouwd in ronde vorm van gele Friese steen met rieten kap. Van dit type molens zijn er niet zoveel in Noord-Holland geweest, waarschijnlijk omdat de grond niet genoeg draagkracht had voor zulke zware molens. De molen werd in 1919 gesloopt.
Van archeologische waarde
- LANG37A** Gortmolen
Rond 1680 gebouwd. De molen werd in 1732 verkocht. Het is onbekend wanneer de molen is verdwenen.
Van archeologische waarde
- LANG38A** De Geestbloem
Korenmolen op de Vronergeest, gebouwd in 1884. De molen werd in 1904 gesloopt.
Van archeologische waarde
- LANG39A** De David
Korenmolen die in 1904 vanuit Zaandam werd overgebracht naar Sint Pancras. De molen was oorspronkelijk in 1742 gebouwd. Onbekend wanneer deze is verdwenen.
Van archeologische waarde
- LANG40A** Oude molen D (afgebrand)
Over deze verdwenen molen is geen beschrijving of datering bekend. De locatie is gebaseerd op het Minuutplan van Broek op Langedijk uit de periode 1811-1832. Deze molen van het Geestmerambacht lag op hetzelfde moleneiland als LANG21A.
- LANG41A** Middeleeuwse paalkuilen en greppels Geestmerambacht De Druppels
Deze vindplaats is tijdens vooronderzoek door middel van proefsleuven aan het licht gekomen en bestaat uit een aantal grote (rechthoekige) paalkuilen en greppels uit de Middeleeuwen of Nieuwe tijd.

De vindplaats krijgt een permanente bescherming en markering in de ruimte.

LANG42A Inheems Romeinse huisplaats Geestmerambacht De Druppels
Deze vindplaats is tijdens vooronderzoek door middel van proefsleuven aan het licht gekomen en bestaat uit een verbrande structuur, mogelijk een huisplaats. Over een terrein van ongeveer 5 bij 6,5 m zijn 10-12 cm dikke (brand-)lagen met daarin zeer veel verbrande leem en aardewerk aangetroffen. Er zijn verder geen duidelijke (paal-) sporen aangetroffen die wijzen op een huis/gebouw.

De vindplaats krijgt een permanente bescherming en markering in de ruimte.

LANG43A Gedempte Veert
In het verleden zijn bij de Gedempte Veert archeologische resten aangetroffen die onder meer betrekking hebben op de historische kern van Sint Pancras. Er is echter ook een oude akkerlaag gevonden die waarschijnlijk uit de Romeinse tijd dateert. Deze laag werd aangetroffen tijdens rioolwerkzaamheden ter hoogte van de Kruissloot. Mogelijk bevat deze gedempte watergang nog meer archeologische resten.

LANG44A Oude Kerkhof (bij Kerk- en Dergmeercomplex)
Stichting COOG trof in het Oud Archief Oudkarspel een document uit 1629 aan, waarin staat 'gelegen op het Oude Kerckhof, waarop deels het molenhuys getimmert is'. De akkers hebben lange tijd de naam Oude Kerkhof gedragen. Mogelijk kan hier een kapel of vroege kerk van Oudkarspel aangetroffen worden.⁴⁷

Lijst van historisch-geografische elementen en structuren

Terreinen die ook op de historisch-geografische kaartlaag van de Cultuurhistorische Waardenkaart van Noord-Holland voorkomen:

LANG1G Boezemwater Ambachtsdijk
Kenmerkend voor West-Friesland zijn de kleinere droogmakerijen. Rondom deze droogmakerijen werden in de meeste gevallen een ringvaart en een ringdijk aangelegd. Soms werden de droogmakerijen samengevoegd tot grotere polders, en werden de oude ringdijken geslecht, of hadden nog slechts als weg een functie. De samenhang tussen de ringdijk (meestal met weg) en de ringvaart is waardevol. Deze dijk vormde -en vormt- tevens een bestuurlijke grens (vroeger tussen twee ambachten, nu tussen twee

⁴⁷ COOG, 205,.

gemeenten). Dergelijke ringvaarten en ringdijken zijn niet zeldzaam in Noord-Holland.

Datering in of voor 1635.

Historisch-geografisch van hoge waarde

LANG2G

Wegenpatroon Woudmeer

Kenmerkend voor de landschapsgenese van West-Friesland zijn de vele landaanwinningen. Deze polders zijn zeer rationeel ingericht. De wegen vormen hierin een zeer herkenbaar element. De waarde van de rechte polderwegen ligt met name in de hoge ruimtelijke en genetische samenhang tussen verkaveling, wegen, wonen langs de wegen en het rationele afwateringspatroon.

Datering 16de eeuw.

Historisch-geografisch van hoge waarde

LANG3G

Lineaire nederzetting langs de dijk Broek op Langedijk

De aanwezigheid van lineaire nederzettingen langs dijken is zeer kenmerkend voor de bewoningsgeschiedenis van West-Friesland. Lineaire nederzettingen langs dijken zijn niet zeldzaam in zowel Noord-Holland als Nederland.

Datering Vroege Middeleeuwen.

Historisch-geografisch van waarde

LANG4G

Lineaire nederzetting langs de dijk Scharwoude

De aanwezigheid van lineaire nederzettingen langs dijken is zeer kenmerkend voor de bewoningsgeschiedenis van West-Friesland. Lineaire nederzettingen langs dijken zijn niet zeldzaam in zowel Noord-Holland als Nederland.

Datering Vroege Middeleeuwen.

Historisch-geografisch van waarde

LANG5G

Lineaire nederzetting langs de dijk Oudkarspel

De aanwezigheid van lineaire nederzettingen langs dijken is zeer kenmerkend voor de bewoningsgeschiedenis van West-Friesland. Lineaire nederzettingen langs dijken zijn niet zeldzaam in zowel Noord-Holland als Nederland.

Datering Vroege Middeleeuwen.

Historisch-geografisch van waarde

LANG6G

Gezamenlijke ringvaart Slootwaardpolder, Schaapskuilmeerpolder, Bleekmeerpolder, Koogpolders, Speketerpolder (waaronder Bommervaart, Ringvaart)

Kenmerkend voor West-Friesland zijn de merendeels kleinere droogmakerijen. Rondom deze droogmakerijen werden in de meeste gevallen een ringvaart en een ringdijk aangelegd. Soms werden de droogmakerijen samengevoegd tot grotere polders, en werden de oude ringdijken geslecht, of hadden nog slechts als weg een functie. De samenhang tussen de ringdijk

(meestal met weg) en de ringvaart is waardevol. Dergelijke ringvaarten en ringdijken zijn niet zeldzaam in Noord-Holland.

Datering Waarschijnlijk tussen 1590 en 1632.

Historisch-geografisch van hoge waarde

LANG7G

Vaarpolders Broek op Langedijk

Kenmerkend voor West-Friesland waren de vaarpolders met hun kavels die waren omgeven door brede sloten. Veel van deze inrichting is echter door herinrichting in de 20^e eeuw verdwenen, maar bij Broek op Langedijk is nog een klein stukje zichtbaar in het Oosterdelgebied. De samenhang met klei en verveningsporen is aanwezig. Doordat er op veel kavels inmiddels bebouwing is verschenen en de omgeving sterk is gewijzigd, is het gebied niet meer gaaf. Dergelijke vaarpolders komen elders in Noord-Holland niet veel voor.

Datering Middeleeuwen/Nieuwe Tijd.

Historisch-geografisch van hoge waarde

LANG8G

Geestnederzetting Sint Pancras

Geestnederzettingen zijn enigszins kenmerkend voor de bewoningsgeschiedenis van de standwallen. Dergelijke gave geestnederzettingen zijn vrij zeldzaam in Noord-Holland en Nederland.

Datering Late Middeleeuwen.

Historisch-geografisch van zeer hoge waarde

LANG10G

Kade langs ringvaart van de Heerhugowaard

Kenmerkend voor West-Friesland zijn de droogmakerijen. Rondom deze droogmakerijen werden in de meeste gevallen een ringvaart en een ringdijk aangelegd. Rondom de ringvaart van de Heerhugowaard is ook nog een kade aangelegd. Deze kade had tot taak het omliggende oude veenland te beschermen tegen het water van de ringvaart. Delen van de kade komen waarschijnlijk voort uit kaden die voorheen het land tegen het water van de Heerhugowaard moesten beschermen. De kade is nog goed herkenbaar. De samenhang met de ringvaart en dijk van de Heerhugowaard is waardevol. Dergelijke kaden zijn niet zeldzaam in Noord-Holland.

Datering 1629.

Historisch-geografisch van waarde

LANG11G

Wetering ten oosten van Sint Pancras

Deze wetering ten oosten van Sint Pancras heeft de naam Wijde Heining. Het is een oude grenssloot die thans de wijk Oostwal begrenst.

Dergelijke weteringen komen er veel voor in het lage deel van Noord-Holland.

Datering onbekend.

Historisch-geografisch van waarde

LANG12G Wijde Vaart
 Dergelijke weteringen zijn zeer kenmerkend voor Noord-Holland. De wetering is een deel van de oostelijke ringvaart van de Vroonermeer, een droogmakerij ten zuidwesten van Sint-Pancras. Tussen de wetering en het verkavelingspatroon bestond een sterke ruimtelijke en genetische samenhang. Deze samenhang is door herinrichting geheel verdwenen. Dergelijke weteringen komen er veel voor in het lage deel van Noord-Holland.
 Datering onbekend.
 Historisch-geografisch van waarde

Terreinen die niet op de historisch-geografische kaartlaag van de Cultuurhistorische Waardenkaart van Noord-Holland voorkomen:

LANG13G Wiel 't Waartje
 In 1630 niet-ingepolderd restant van de Grote of Heerhugowaard. De strekdam in het meer is eigendom van de Heer van Harenkarspel. Het is begroeid met dicht struweel. De dam is aangelegd om de scheepvaart op het Kanaal Omval-Kolhorn tegen golfslag te beschermen. In 't Waartje zijn nog enkele eilanden te zien van de vroegere vaarpolder. Vroegere aanvaarroute van schepen naar Oosterdelgebied.
 Datering onbekend.
 Historisch-geografisch van waarde

LANG14G Verkaveling evenwijdig aan Spoorstraat
 Op deze locatie zijn oude ontginningspatronen nog duidelijk te zien. De ontginning vond plaats haaks op de bewoningsas.
 Datering onbekend.
 Historisch-geografisch van waarde

LANG15G Verkaveling westzijde van Noord-Scharwoude
 Oude ontginningspatronen zijn hier nog zichtbaar in het landschap, ontginning vond plaats haaks op de sloten. Dwarssloten in het gebied zijn nog aanwezig.
 Datering onbekend.
 Historisch-geografisch van waarde

LANG16G Verkaveling tussen Zuid-Scharwoude, Langedijk en de N245 en N504
 Oude ontginningspatronen zijn hier bewaard gebleven, ontginning vond plaats haaks op sloten. Dwarssloten in het gebied zijn nog zichtbaar.
 Datering onbekend.
 Historisch-geografisch van waarde

- LANG17G** Bruggesloot in Langedijk
Oude dwarssloot in het gebied, nog herkenbaar in het landschap.
Datering onbekend.
Historisch-geografisch van waarde
- LANG18G** De Langedijk
Deze dijk is landschappelijk van grote waarde. Ontstaan als verbinding tussen Vroone(n) en Oudkarspel. Onbekend is met welke functie. Langs de dijk zijn lintdorpen ontstaan en bijbehorende verkavelingspatronen.
Ongeveer 1000 jaar oud
Historisch-geografisch van hoge waarde
- LANG19G** Twuyverweg
Deze weg is de oude verbindingsweg tussen Sint Pancras en Langedijk en vormt een verlengde van de Langedijk.
Historisch-geografisch van waarde
- LANG20G** Dijkstalweg
Ook deze weg is een verlengde dijk van de Langedijk.
Historisch-geografisch van waarde
- LANG21G** Kleimeerpolder
Oudste verkavelingspatroon binnen de Geestmerambacht. Het verkavelingspatroon (rationele verkaveling) is na drooglegging van de polder bijna niet veranderd of aangetast en laat de geschiedenis van de polder goed zien.
Historisch-geografisch van waarde
- LANG22G** Spanjaardsdam
In 1573 werd Alkmaar door de Spanjaarden belegerd. In een grote ring om de stad lagen Spaanse kampementen en werden bomen omgehakt om een vrij schootsveld te hebben. Ook in Sint Pancras waren duizenden huurlingen gelegerd. Op 8 oktober 1573 werd het beleg plotseling opgeheven en vertrokken de Spanjaarden. De Spanjaardsdam, die vanaf de Twuyverweg naar het noorden loopt, heeft z'n naam aan dit beleg te danken.
Historisch-geografisch van waarde
- LANG23G** Spanjaardsbosje
De oude greppelstructuur van de akker is deels nog herkenbaar in het bosje.
Historisch-geografisch van waarde
- LANG24G** Otterplaat
Dit is een uitstulping van de Twuyverweg, waar otters op een kleibank dicht bij het stroomgat in de dijk visten. De Otterplaat en de nabij gelegen brug

met doorvaart zijn een herinnering aan de otters die door bejaging zijn uitgestorven.

Historisch-geografisch van waarde

- LANG25G** Zijtwinde
Deze vier kilometer lange dwarsdijk liep van het noorden van Koedijk naar het zuiden van de Diepsmeer. De dijk is aangelegd omstreeks het begin van de 13^e eeuw om het dorp Vroonen te beschermen tegen de Rekere.
- LANG26G⁴⁸** Buitendijks land ten noordoosten van Sint Pancras
Dit buitendijks land is van cultuurhistorische waarde en ligt nabij de Twuyvermolen ten oosten van de Dijkstalweg en Twuyverweg. Het gebied heette in de middeleeuwen Uijtworp.
- LANG27G** Oostwalsloot
Deze sloot liep langs de huidige Destrélaan van de Ahornlaan naar de spoorweg.
- LANG28G** Zomersloot
Deze Zomersloot, die ooit veel langer was, liep van het oude Vroonen naar de Diepsmeer. Het bevindt zich nog aan de noordzijde van het historisch bekende en deels gehandhaafde Daalmeerpad, juist ten westen van de Vronermeerweg.
- LANG29G** Barndewiel
Het Barn(d)ewiel is een meertje dat door een dijkdoorbraak is ontstaan. Barnen betekent kolken.
- LANG30G** Vrouwenlandje
Dit landje is een groot schiereiland dat in een polderlegger uit de 16^e eeuw vermeld wordt als eigendam van het Vrouwenoutaer (altaar) van de Kerk van Oudkarspel. Tot in de 20^e eeuw werden hier door ziekte gestorven dieren begraven. Nu is het een parkje in het Barndewiel.

Lijst van historisch bouwkundige elementen en structuren

Rijksmonumenten

- LANG7M** Rooms Katholieke Kerk Sint Jan de Doper in Noord-Scharwoude (Dorpsstraat 516)

⁴⁸ De toelichting op de gebieden LANG26G tot en met LANG30G zijn gebaseerd op informatie van Stichting RAG.

Ontworpen door architect P.J. Bekkers in neogotische stijl, werd voltooid in 1906. De kerk heeft bij omwonenden de bijnaam "kathedraal van het noorden". In de kerk is de oorspronkelijke staat nog goed te zien. Het priesterkoor is uitgebreid, dit is een van de weinige veranderingen aan het kerkgebouw. De kerk is een kruisbasiliek.

Bouwkundig van hoge waarde

LANG11M Nederlands Hervormde Kerk (Allemanskerk) in Oudkarspel (Dorpsstraat 878)
De kerk van Oudkarspel heette in de 11^e eeuw de Aldenkercha. Later in de Middeleeuwen kwam de kerk van Oudkarspel bekend te staan als de St. Maartenskerk, gewijd aan de heilige Martinus, bisschop van Tours. Dit is tevens de officiële naam, maar hij is in de volksmond bekend als de Allemanskerk, omdat met hulp van alleman de kerk na de brand van 1969 weer uit de as herrezen is. Het eerste gebouw (de kapel) was waarschijnlijk van hout. Het allereerste stenen gebouw was grotendeels opgetrokken uit tufdrijfsteen en had een vierkante toren met spits. De huidige toren is deels nog uit die tijd (12^e eeuw). Dat is onder andere te zien aan de ronde romaanse bogen van ramen en portaal van de kerk. Het schip werd vernieuwd in de 14e eeuw en het koor werd rond 1500 bijgebouwd. Dit is goed aan de gotische ramen te zien met hun spitse bogen. Het huidige gebouw laat deze bouwgeschiedenis goed zien.
Bouwkundig van hoge waarde

LANG12M Nederlands Hervormde Kerk in Broek op Langedijk (Dorpsstraat 72)
De kerk is één van de oudste gebouwen van Langedijk. In het jaar 1100 werd hier een kapel gebouwd, waarin de Rooms-Katholieke godsdienst werd beleden. De kapel was gewijd aan H. Pontianus, bisschop te Rome. De tegenwoordige kerk is in 1745 en later meermalen verbouwd. Van 1994 tot 1996 is het kerkgebouw grondig gerestaureerd en ingrijpend opgeknapt. Toch is het interieur hetzelfde gebleven. De kleuren zijn wel wat veranderd.
Bouwkundig van hoge waarde

LANG13M Nederlands Hervormde Kerk (Witte Kerkje) in Sint Pancras (Kerkplein 1)
De kerk is bewaard gebleven doordat de beeldenstorm hieraan voorbij is gegaan. Het kerkje is wit en heeft een torentje dat spits vanuit het midden van het dak naar boven rijst. De eerste vermelding op schrift dateert uit 1487.
Bouwkundig van hoge waarde

LANG15M Nederlands Hervormde Kerk in Zuid-Scharwoude, ook wel Koogerkerk genoemd (Koog 30)
De oudste kerk was van hout of tufsteen gemaakt. Eind 12^e eeuw werd daaraan een driezijdig koor toegevoegd, waarbij veel kloostermoppen zijn gebruikt. In de 15^e eeuw kwam er een nieuwe, bakstenen zaalkerk met een

zware toren aan de westkant. In 1819 werd de kerk volledig herbouwd op dezelfde funderingen, en in 1905 werd het torentje op de nokgevel afgebroken. Daarvoor in de plaats werd de huidige inpandige toren neergezet.

Bouwkundig van hoge waarde

LANG8M

Broekerveiling terrein (Museumweg 2) in Broek op Langedijk

Dit terrein wordt al vanaf 1887 gebruikt voor de handel van groenten en fruit. Het gebied is bijzonder doordat het een van de weinige doorvaarveilingen is en daarbij de best bewaarde. Het huidige afmijnlokaal stamt uit 1912 en werd ontworpen door W. Dirkmaat Jz. en Joh. Groot. Het gehele gebouw is gebouwd op palen boven het water.

Bouwkundig van hoge waarde

LANG9M

't Regthuis in Oudkarspel (Dorpsstraat 861/863)

Het Regthuis kent een lange historie, in 1618 werd er op deze plaats al een Regthuis gebouwd. Dat werd in 1714 vervangen door een nieuw gebouw. In 1799 werd het verwoest doordat Oudkarspel in de vuurlinie lag in de strijd van de Engelsen en Russen tegen de Franse bezetting. In 1808 werd vervolgens het Regthuis weer opgebouwd. Er werd tevens materiaal van het kasteel gebruikt voor de wederopbouw. 't Regthuis is het op een na oudste gebouw van Langedijk en is bestemd als rijksmonument.

Bouwkundig van hoge waarde

LANG1M

Molen D/Oosterdel in Broek op Langedijk

De molen is van het type grondzeiler en werd gebouwd in 1868. Deze molen bemaalde vroeger met tien andere molens de Geestmerambacht. De landschappelijke functie van de molen is groot. De omgeving is de ringvaart van Heerhugowaard en een weids poldergebied.

Bouwkundig van waarde

LANG2M

Molen A/Twuyvermolen in Sint Pancras

De molen is van het type grondzeiler en werd gebouwd in 1663. Deze molen bemaalde vroeger met tien andere molens de Geestmerambacht. De landschappelijke functie van de molen is groot. De omgeving is de ringvaart van Heerhugowaard en een weids poldergebied.

Bouwkundig van waarde

LANG17M

Conservenfabriek in Noord-Scharwoude (Voorburggracht 301)

Een van de meest gave voorbeelden van een conservenfabriek is het fabriekspand van de firma Burcht-conserven aan de Voorburggracht in Noord-Scharwoude. Het fabriekspand in Hollandse neorenaissancestijl werd in 1878 gebouwd voor de Noord-Hollandsche Conservenfabriek. Later werd het

bedrijf overgenomen door de firma Burcht-conserven. In 1998 werd het bedrijf gesloten en kwam het fabriekscomplex leeg te staan.
Bouwkundig van hoge waarde

Provinciale monumenten

- LANG18M** Gedeelte Westfriese Omringdijk in Koedijk
Dit gedeelte van de Westfriese Omringdijk was een buitenwaterkerende dijk en werd de Westfriese Zeedijk genoemd. Buitenwaterkerende dijken zijn zeer kenmerkend voor West-Friesland en deze dijken zijn zeer bepalend geweest voor de landschapsontwikkeling van West-Friesland (en grote delen van Noord-Holland). Deze dijk beschermde het achterliggende land tegen overstromingen, zodat bewoning en agrarische exploitatie mogelijk bleef. Deze dijkring is grotendeels zeer goed herkenbaar. Dijkringen komen in Noord-Holland vaker voor. Ten behoeve van het verkeer over land is op deze dijk een weg aangelegd.
Bouwkundig van hoge waarde
- LANG3M** Koolschuren in Broek op Langedijk: Dorpsstraat 160,162,164,166
Provinciaal monument, groep van vier voormalige koolschuren gelegen aan de sloot achter de Dorpsstraat met de noklijnen haaks op de sloot. De door smalle stegen van elkaar gescheiden schuren zijn gesitueerd in het verlengde van vier vrijstaande woonhuizen aan de oostzijde van de Dorpsstraat. De middelste twee schuren vormen bouwkundig een geheel met de voorliggende huizen; de twee buitenste schuren zijn door een kleine aanbouw met de woonhuizen verbonden. De schuur achter Dorpsstraat 160 staat vlak aan de sloot, de overige drie op grotere afstand.
Datering 1900-1920
Bouwkundig van hoge waarde
- LANG5M** Voetbrug in Broek op Langedijk
Provinciaal monument. Over de sloot ten oosten achter de Dorpsstraat gelegen voetbrug die de verbinding vormt tussen het voetpad naast Dorpsstraat 168 en het aan de oostzijde van de sloot lopende Oxhoofdpad. De brug heeft een relatief grote doorvaarthoogte waardoor de hoog opgetaste koolschuiten op weg van en naar de aan de sloot gelegen koolschuren ongehinderd konden passeren. De voetbrug is omstreeks 1980 (brugdek en onderbouw) en in 1995 (brugleuning) vernieuwd met behoud van de oorspronkelijke vorm.
Datering onbekend
Bouwkundig van hoge waarde

Bijlage F – Cultuurhistorische gebiedsbeschrijvingen: een instrument voor beleid

Toelichting

In deze bijlage zijn de cultuurhistorische waarden beschreven die volgens Cultureel Erfgoed Noord-Holland opgenomen moeten worden in het beleid van de gemeente. Deze cultuurhistorische waarden zijn soms al monumenten of zijn het beschermen waard vanwege de hoge archeologische, historisch geografische of monumentale waarde.

Archeologie

Langedijk is in het bezit van gebieden waarbinnen bijzondere archeologische waarden aangetoond zijn. Bij nieuwe ontwikkelingen is in de gebieden waar archeologisch waardevolle zaken in de ondergrond aanwezig zijn verkennend archeologisch prospectieonderzoek vereist. Cultureel Erfgoed Noord-Holland adviseert de gemeente dan ook hiervoor een beleid te voeren dat in eerste instantie gericht is op behoud van waardevolle elementen en structuren.

Bij het overige grondgebied van de gemeente wordt geadviseerd een beleid te voeren waarbij de omvang van de bodemverstoring activiteit bepalend is. Dit betekent dat slechts bij werkzaamheden die een bepaalde maat te boven gaan rekening hoeft te worden gehouden met archeologische waarden. Daarbij wordt een indeling gehanteerd in verschillende categorieën "Archeologisch waardevol gebied", elk met eigen criteria van vrijstelling. Beneden de in de criteria genoemde omvang hoeft met archeologische waarden geen rekening te worden gehouden. Binnen de gemeente Langedijk zijn in dit advies twee volledig archeologievrije gebieden vastgesteld. Deze gebieden zijn op basis van archeologisch onderzoek, zoals de opgraving van een deel van het recreatiegebied Geestmerambacht De Druppels, vrijgegeven. Twee vindplaatsen binnen De Druppels worden overigens op de plaats van aantreffen behouden en beschermd. De verwachting is dat voortschrijdend inzicht in de toekomst tot het instellen van meer van dergelijke gebieden leidt.

Het gemeentebestuur geeft door middel van regimes aan welk niveau van archeologiebeleid in een bepaald gebied als 'redelijk' kan worden beschouwd. De regimes komen tot stand op basis van de bekende archeologische waarden, de kennis van de geschiedenis en de eventuele recente bodemverstoringen. Gezamenlijk leiden deze gegevens tot een verwachting met betrekking tot het aantreffen van archeologische sporen in de bodem. Deze verwachting is op basis van ervaring omgezet in regimes met de bijbehorende criteria. Indien een bouwplan kleiner is dan de voor het gebied aangegeven criteria, is geen afweging van het archeologisch belang noodzakelijk.

Categorie	Rekening houden met archeologie vanaf planomvang van:
Eerste	Bij alle grondroerende werkzaamheden
Tweede	Bij plannen van 50 m2 en groter en grondroerende werkzaamheden dieper dan 40 cm beneden maaiveld
Derde	Bij plannen van 500 m2 en groter en grondroerende werkzaamheden dieper dan 40 cm beneden maaiveld
Vierde	Bij plannen van 2500 m2 en groter en grondroerende werkzaamheden dieper dan 40 cm beneden maaiveld
Vijfde	Bij plannen van 10.000 m2 en groter en grondroerende werkzaamheden dieper dan 40 cm beneden maaiveld

De regimes in dit advies variëren van zeer streng tot vrij los. De regimes van de eerste en tweede categorie worden toegepast op terreinen die zijn geregistreerd op de Archeologische Monumentenkaart (AMK). Op deze plaatsen is de aanwezigheid van belangwekkende archeologische waarden reeds aangetoond. Het strengste regime, dat van de eerste categorie, is voorgesteld voor de kerkterreinen in de gemeente. De sporen van menselijke begravingen die hier aanwezig (kunnen) zijn vragen om een zorgvuldige behandeling.

Ook voor de Westfriese Omringdijk geldt een strikt regime, gezien de status van provinciaal monument.

De overige terreinen die op de AMK staan vermeld, de historische dorpskernen, leveren eveneens een bijdrage aan de bewoningsgeschiedenis van het gebied en derhalve dient ook hier gestreefd te worden naar behoud. Gezien de minder zeldzame aard van de overblijfselen en de relatief grotere omvang geldt hier een regime van de tweede categorie. Op een aantal plaatsen die niet op de AMK staan aangegeven maar waarvan op basis van bodemkaart en historische, topografische kaarten wel bekend is dat er specifieke structuren verwacht kunnen worden (zoals een deel van de strandwal van Sint Pancras, de Zijtwinde en molenplaatsen), wordt ook een regime van de tweede categorie ingesteld.

Eveneens op basis van historisch kaartmateriaal en bodemopbouw zijn rond de strandwal van Sint Pancras bewoningsresten te verwachten. Omdat de exacte aard en dichtheid van de mogelijk aanwezige sporen niet bekend is, is gekozen voor de derde categorie.

Archeologieregimes van de vierde en vijfde categorie worden geadviseerd voor de rest van het gemeentelijk grondgebied. Sporen van bewoning en ontginning zijn wel te verwachten maar niet in grote dichtheid. Bovendien geldt voor een groot deel van het buitengebied dat ruilverkaveling veel schade aan het bodemarchief kan hebben aangericht waardoor de nog aanwezige resten vermoedelijk van geringe kwaliteit zijn.

Voor het Vronermeer een deelgebied De Druppels in recreatiegebied Geestmerambacht geldt, dat deze gebieden op basis van archeologisch onderzoek zijn vrijgegeven. In beide gebieden vinden ontwikkelingen plaats, respectievelijk woningbouw en uitbreiding van het recreatiegebied Geestmerambacht. In De Druppels heeft een opgraving van een aantal vindplaatsen plaatsgevonden.

Eerder werden tijdens het vooronderzoek twee vindplaatsen binnen De Druppels gevonden die niet bedreigd worden door de inrichtingsplannen die er voor het gebied zijn. Daarom worden deze vindplaatsen in de bodem behouden en beschermd. Op de plaats van deze vindplaatsen zal een permanente markering komen om deze herkenbaar te maken.

In het Vronermeer bleek bij archeologisch onderzoek dat er zich geen vindplaatsen in het gebied bevinden. Om die reden is ook dat gebied vrijgegeven. Dat betekent dus dat ruimtelijke ontwikkelingen met bodemingrepen daar zonder verder onderzoek mogen worden gerealiseerd.

Cultureel Erfgoed Noord-Holland adviseert de gemeente Langedijk in gevallen waarbij rekening dient te worden gehouden met archeologische waarden steeds, eventueel na vooroverleg met een archeologisch deskundige, eerst een archeologisch bureauonderzoek te (laten) verrichten, op basis waarvan eventuele vervolgstappen worden genomen. Afweging van de aanwezige archeologische belangen tegen andersoortige belangen kan immers slechts na archeologisch vooronderzoek plaatsvinden.

Een overzicht van de diverse te ondernemen stappen bij concrete planvorming wordt gegeven in hoofdstuk 3.4 van dit advies.

Historische geografie

De historisch-geografische elementen en patronen in de gemeente Langedijk bepalen gezamenlijk de herkenbaarheid van een groot deel van de geschiedenis van het gemeentelijk grondgebied. De historisch-geografische elementen omvatten de kleinschalige zaken, waarvan veelal aan de hand van duidelijke richtlijnen aangeduid kan worden op welke wijze deze elementen in het landschap bewaard kunnen blijven.

Voor de historisch-geografisch waardevolle patronen zijn dergelijke eenduidige richtlijnen moeilijker te geven. Veelal gaat het hierbij om de verkavelingspatronen van de buitengebieden van gemeenten. Het is duidelijk dat het geheel vastleggen van alle percelen onwenselijk is. Dit betekent een dusdanige belemmering van de agrarische mogelijkheden, dat daarmee in de loop van de komende tijd het landschap niet meer agrarisch gebruikt zou kunnen worden. Ook dat doet geen recht aan het landschap, omdat daarmee een verruiging van het landschap zal optreden en er andere beheermaatregelen gezocht moeten worden.

Om deze waardevolle patronen toch te handhaven dient per polder te worden vastgelegd hoe de kavelstructuur op dit moment is en op welke wijze deze verwijst naar de historische situatie. In het bestek van dit advies is het niet mogelijk dit op kavelniveau te onderzoeken. Onderstaande gebiedsbeschrijvingen hebben geresulteerd in de bij dit advies behorende kaart. Bij voorkeur wordt een dergelijk onderzoek per polder uitgevoerd, zodat duidelijk wordt per polder welke kavelsloten gedempt kunnen worden en welke open moeten blijven. Als eerste aanzet voor een dergelijk onderzoek kan de beschrijving uit dit advies worden gebruikt, waarbij is aangegeven welke karakteristieken de verkaveling heeft.

Historische kern van Oudkarspel, Noord-Scharwoude, Zuid-Scharwoude, Broek op Langedijk, Sint Pancras en Koedijk (LANG01A en LANG3G, LANG4G, LANG5G; LANG 02A, LANG43A en LANG8G; LANG03A)

Beschrijving

Historische kernen binnen de gemeente Langedijk. Datering Late Middeleeuwen - Nieuwe Tijd.

De historische kern van Sint Pancras (voormalig Vroonen) ligt op de strandwal waar ook de sporen van de bewoning uit de Prehistorie (met name de IJzertijd) en Romeinse Tijd aanwezig kunnen zijn.

Archeologie

Waardebepaling

Verschillende archeologische waarnemingen en opgravingen hebben aangetoond, dat binnen de historische kernen in de gemeente Langedijk op veel plaatsen belangrijke archeologische waarden bevatten, behalve daar waar de bodem in de 20^e eeuw is verstoord. Deze waarden leveren informatie over de ruimtelijke ontwikkeling van de kernen in het verleden, over het dagelijks leven van de bewoners en hun werkzaamheden evenals over de ontwikkeling van individuele gebouwen. De te verwachten archeologische sporen bevinden zich vaak reeds binnen enkele decimeters onder de oppervlakte en bestaan concreet uit fundamenten van huizen, ophogingen, (afval)kuilen, waterputten, beerputten, paalsporen van huizen, slootvullingen, gebruiksvoorwerpen en gereedschappen.

Te Sint Pancras kunnen eveneens archeologische sporen van bewoning in de Prehistorie en Romeinse Tijd verwacht worden.

Regime

In de historische kernen van Langedijk is een bijzonder regime van kracht vanwege de verwachte en aangetoonde aanwezigheid van belangwekkende archeologische bodemsporen en voorwerpen op een relatief klein oppervlakte. Het regime wordt gerealiseerd door aanpassing van het bestemmingsplan, waarbij de historische kern als waardevol gebied van de tweede categorie wordt aangegeven. Indien in een te slopen pand bouwhistorische waarden aanwezig blijken, dienen deze waarden door een bouwhistoricus te worden gedocumenteerd, opdat deze informatie over de ontwikkelingsgeschiedenis van het dorp niet verloren gaat.

Voor sloopwerkzaamheden wordt als voorwaarde bij de een sloopvergunning gesteld dat de sloop van ondergrondse bouwdelen plaatsvindt onder archeologische begeleiding.

Cultureel Erfgoed Noord-Holland adviseert voor sloop- of bouwlocaties en braakliggende terreinen een metaaldetectorverbod in te stellen.

Voor de deelgebieden binnen de historische kernen (kerkterreinen) zijn afzonderlijke gebiedsbeschrijvingen opgesteld.

Criteria

Bij grondroerende werkzaamheden in plannen met een oppervlakte van 50 m² of groter en die dieper reiken dan 40 cm beneden het maaiveld, dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische waarden.

Historische geografie

Oudkarspel, Broek op Langedijk en Noord- en Zuid-Scharwoude zijn lineaire nederzettingen ontstaan in de Vroege Middeleeuwen. De aanwezigheid van deze nederzettingen is kenmerkend voor de geschiedenis van West-Friesland. De herkenbaarheid van de lineaire structuur is verminderd door de uitbreiding van de dorpen en verdichting van de bewoning langs de dijk.

Sint Pancras is eerder ontstaan dan de overige dorpen in de gemeente. Het is een geestnederzetting, wat betekent dat de nederzetting op de strandwal gelegen is die van Sint Pancras naar Uitgeest loopt. De vorm van de nederzetting is een krans, deze vorm hangt nauw samen met de vorm van de geest waar de oudste landbouwgronden lagen. De herkenbaarheid van de oorspronkelijke nederzetting is hoog, ondanks de dorpsuitbreidingen. Ook is het open karakter van de geest nog goed zichtbaar. Deze geest heeft een ovale vorm en is nog zeer gaaf, dit is zeldzaam in Nederland.

Kerkterreinen

(LANG04A t/m LANG07A, LANG09A en LANG10A, LANG44A)

Beschrijving

In elk van de historische kernen binnen de gemeente bevindt zich een kerkterrein met (voormalig) kerkhof. Het bestaan van deze kerken wordt vanaf het midden van de 11^e eeuw bevestigd in schriftelijke bronnen.

Te Sint Pancras zijn twee kerkterreinen aanwezig. In het zuidelijk deel ligt het voormalig kerkterrein (kerkhof) van Vroonen, dat na de verwoesting in 1297 werd verlaten. Toen de locatie weer bewoond werd onder de naam Sint Pancras is de kerk met het kerkhof aan de uiterste noordzijde van de strandwal geplaatst.

LANG44A is een kerkterrein dat al eeuwen Oude Kerckhof heet, zo blijkt onder meer uit een document uit 1629. Mogelijk moet hier een kapel of vroege kerk van Oudkarspel gezocht worden.⁴⁹

Archeologie**Waardebepaling**

In de ondergrond zijn fundamente te verwachten van oudere voorlopers van de kerkgebouwen, menselijke resten en sporen van grafrituelen. Niet alleen zijn bakstenen en tufstenen funderingen te verwachten, maar ook resten en sporen van de daaraan voorafgaande fase van houtbouw.

⁴⁹ COOG, 205

Regime

Ter plaatse van de kerkterreinen en kerkhoven is een bijzonder regime van kracht vanwege de aanwezigheid van waardevolle archeologische bodemsporen en begravingen op een relatief klein oppervlakte.

Het regime wordt gerealiseerd door aanpassing van het bestemmingsplan, waarbij het terrein als waardevol gebied van de eerste categorie wordt aangegeven.

Cultureel Erfgoed Noord-Holland adviseert voor deze terreinen tevens een metaaldetectorverbod in te stellen.

Criteria

Bij alle niet reguliere grondroerende werkzaamheden in de bodem van de kerkterreinen moet rekening gehouden worden met de aanwezigheid van archeologische waarden, ook bij grondroerende werkzaamheden tijdens restauratiewerk. Het begraven wordt op de begraafplaatsen die nog in gebruik zijn tot de reguliere werkzaamheden gerekend.

Bouwkundige Monumenten

De bestaande kerkgebouwen op deze terreinen zijn beschermd als rijksmonument. Voor werkzaamheden aan de kerkgebouwen dient de vergunningaanvraag te worden behandeld door de gemeente. Hierbij zal de aanvraag tevens worden beoordeeld op de effecten voor het bodemarchief. Indien de beoogde restauratiewerkzaamheden de bodem zullen verstoren worden archeologische voorwaarden gesteld.

West-Friese Omringdijk, Provinciaal Cultuurhistorisch Monument (LANG08A)

Beschrijving

Laatmiddeleeuws zichtbaar dijklichaam. Ontstaan uit de samenvoeging van diverse oudere dijken en kades die al uit de 12^e eeuw kunnen stammen. De West-Friese Omringdijk is aangewezen als provinciaal monument.

Archeologie

Waardebepaling

Op basis van de geschiedenis van West-Friesland en van de West-Friese Omringdijk in het bijzonder, kan (plaatselijk) in de dijk een 12^e eeuwse kern verwacht worden.. Een doorsnede van een dijk kan informatie opleveren over de verschillende fasen van ophoging van de dijk en de materialen waarmee dat werd gedaan. Dit maakt de dijk een belangrijke bron van informatie over de waterkeringstechnologie uit vroegere perioden.

Regime

De West-Friese Omringdijk is door de provincie als provinciaal archeologisch monument aangewezen en daarmee ingevolge de Provinciale Monumentenverordening beschermd, op

het bestemmingsplan wordt het als zodanig aangeduid. Aanvraag voor vergunningverlening dienen te lopen via de provincie Noord-Holland te Haarlem.

Cultureel Erfgoed Noord-Holland adviseert voor het terrein een metaaldetectorverbod in te stellen.

Criteria

Voor elke bodemingreep dient een vergunningaanvraag te worden gedaan bij de gedeputeerde.

Historische geografie

De West-Friese Omringdijk is in historisch-geografisch opzicht zeer waardevol. De ligging van de dijk in het landschap en de scheiding die de dijk vormt tussen de kleinschalige verkaveling rond Schagen en de grootschaliger verkaveling van de Zijpe en Anna Paulownapolder zijn van groot belang. Ook de duidelijke zichtbaarheid van de dijk vergroot de historisch-geografische waarde ervan. Het feit dat de West-Friese Omringdijk een belangrijke rol gespeeld heeft in de landschapsontwikkeling van West-Friesland vanaf de 13^e eeuw is eveneens van belang voor de waarde van de dijk.

Bij wijzigingen aan de dijk en rondom de dijk, voor zover deze van invloed zijn op de zichtbaarheid van de dijk (en de archeologische waarde (zie hierboven)), dient een vergunning te worden aangevraagd bij de gedeputeerde. De West-Friese Omringdijk heeft een van oorsprong waterkerende functie. Daarom moet bij ingrepen in en om de dijk een vergunning worden aangevraagd bij het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier.

Strandwal Sint Pancras (LANG11A)

Beschrijving

Gebied grenzend aan de historische kern van Sint Pancras, gekenmerkt door de aanwezigheid van de strandwal. Hier zijn mogelijk sporen aanwezig van prehistorische bewoning en bewoning uit de Romeinse Tijd, maar ook uit Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.

Archeologie

Waardebepaling

Gebaseerd op de tot dusver verzamelde gegevens kunnen in dit gebied sporen van bewoning en agrarisch gebruik worden verwacht, die dateren uit de vroege en Late Middeleeuwen, maar mogelijk ook uit de Prehistorie en Romeinse Tijd. Deze resten kunnen concreet bestaan uit bijvoorbeeld ophogingen, (afval)kuilen, waterputten, paalsporen, slootvullingen en gebruiksvoorwerpen.

Regime

Voor dit gebied wordt een bijzonder regime gevoerd vanwege de vermoedelijke aanwezigheid van waardevolle archeologische bodemsporen en voorwerpen.

Het regime wordt gerealiseerd door aanpassing van het bestemmingsplan, waarbij het terrein als waardevol gebied van de tweede categorie wordt aangegeven.

Criteria

Bij grondroerende werkzaamheden in plannen met een oppervlakte van 50 m² of groter en een diepte van 40 cm of dieper dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische waarden.

Historische geografie

Ongeveer 5000 jaar geleden is deze strandwal ontstaan nadat de zee zich in westelijke richting terugtrok. Dit is de oudste strandwal in Noord-Holland. Deze strandwal bestaat uit zand, terwijl de omgeving bestaat uit klei en veen. Deze strandwal loopt vanuit Kennemerland in de richting van Alkmaar en Oudorp en vervolgens verder in noordelijke richting. Landschappelijk is de strandwal zichtbaar als een verhoging in het landschap met een andere structuur dan het omringende landschap. Vroeger lagen op de strandwal de geestgronden, nu is de strandwal ook bebouwd.

Strandwal Sint Pancras , deels verstoord (LANG12A)

Beschrijving

Gebied grenzend aan de historische kern van Sint Pancras, gekenmerkt door de aanwezigheid van de strandwal. Hier zijn mogelijk sporen aanwezig van prehistorische bewoning en bewoning uit de Romeinse Tijd, maar ook uit Middeleeuwen en Nieuwe Tijd.

Archeologie

Waardebepaling

Gebaseerd op de tot dusver verzamelde gegevens kunnen in dit gebied sporen van bewoning en agrarisch gebruik worden verwacht, die dateren uit de vroege en Late Middeleeuwen, maar mogelijk ook uit de Prehistorie en Romeinse Tijd. Deze resten kunnen concreet bestaan uit bijvoorbeeld ophogingen, (afval)kuilen, waterputten, paalsporen, slootvullingen en gebruiksvoorwerpen. Door afgravingen in het verleden en een dichte, recente bebouwing is de kans op het aantreffen van goed geconserveerde archeologische sporen op deze locatie minder dan op de overige delen van de strandwal.

Regime

Voor dit gebied wordt een bijzonder regime gevoerd vanwege de vermoedelijke aanwezigheid van waardevolle archeologische bodemsporen en voorwerpen.

Het regime wordt gerealiseerd door aanpassing van het bestemmingsplan, waarbij het terrein als waardevol gebied van de vierde categorie wordt aangegeven.

Criteria

Bij grondroerende werkzaamheden in plannen met een oppervlakte van 500 m² of groter en een diepte van 40 cm of dieper dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische waarden.

Historische geografie

Voor de historische geografie geldt hier hetzelfde als voor gebied LANG11A.

Zijtwinde (LANG13A)

Beschrijving

Om het zuidelijke gebied van de Geestmerambacht te beschermen tegen het water dat voornamelijk uit noordelijke richting het land binnendrong via de Rekere werd een dijk aangelegd van Koedijk tot Oudkarspel. Deze dijk wordt de Zijdewind of Zijtwinde genoemd. De Zijtwinde heeft de functie als waterkering gehad totdat de Rekere werd ingedamd. De dijk is niet meer als zodanig zichtbaar in het landschap en heeft alleen nog archeologische waarde.

Archeologie

Waardebepaling

De dijk is in de loop van de tijd waarschijnlijk op diverse manieren verstevigd, verzaagd en verhoogd. Een doorsnede van een dijk kan informatie opleveren over de verschillende fasen van ophoging van de dijk en de materialen waarmee dat werd gedaan. Dit maakt de dijk een belangrijke bron van informatie over de waterkeringstechnologie uit vroegere perioden.

Bij recent archeologisch proefsleuvenonderzoek werd gehoopt een doorsnede van de dijk te maken om informatie te verzamelen over de verschillende ophogingsfasen van de dijk en de materialen waarmee dat werd gedaan. Omdat de sleuven op basis van het bureauonderzoek te zuidelijk aangelegd bleken te zijn, zijn echter geen sporen van de dijk aangetroffen. Op de beleidskaart staat de vermoedelijke locatie aangegeven.

Regime

Voor de genoemde dijk is een bijzonder regime van kracht vanwege de verwachte en aangetoonde aanwezigheid van archeologische bodemsporen.

Het regime wordt gerealiseerd door aanpassing van het bestemmingsplan, waarbij het terrein als waardevol gebied van de tweede categorie wordt aangegeven.

Criteria

Bij grondroerende werkzaamheden in plannen met een oppervlakte van 50 m² of groter en een diepte van 40 cm of dieper dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische waarden.

Historische geografie

De Zijtwinde (of Sidewinde) was historisch geografisch van belang, omdat deze dijk sinds de Middeleeuwen een functie heeft als waterkering. Deze dijk beschermde Vronen tegen de Rekere en wordt ook wel de Vronlegeister Afsluitdijk genoemd. Van oorsprong is de Zijtwinde een dwarsdijk van ongeveer 4 kilometer lengte.

Gebied ten Zuiden van Kleimeer en gebied ten oosten van N245 (LANG14A, LANG15A)**Beschrijving**

Gebieden van bouwland en grasland waar in de ondergrond een donkerbruine tot zwarte humeuze of veenachtige laag voorkomt waarin archeologisch sporen van Romeinse Tijd en/of Vroege Middeleeuwen kunnen voorkomen.

Archeologie**Waardebepaling**

Dit deel van de gemeente kan archeologische waarden bevatten, maar de aard en precieze ligging daarvan is (deels) nog onbekend. Op grond van de tot dusver bekende waarnemingen is de verwachte sporendichtheid hier relatief laag.

Indien in dit gebied nog archeologische resten aanwezig zijn kunnen deze bestaan uit sporen van bewoning en agrarisch gebruik, die dateren uit de Vroege Middeleeuwen, maar mogelijk ook uit de Romeinse Tijd. Deze resten kunnen concreet bestaan uit bijvoorbeeld ophogingen, (afval)kuilen, waterputten, paalsporen slootvullingen en gebruiksvoorwerpen.

Regime

Voor dit gebied wordt een archeologiebeleid gevoerd waar bij planontwikkeling boven een zekere omvang prospectief en zonodig waardestellend onderzoek plaats moet vinden, zodat een gedegen besluit kan worden genomen over de te nemen vervolgstappen.

Het regime wordt gerealiseerd door aanpassing van het bestemmingsplan, waarbij het terrein als waardevol gebied van de vierde categorie wordt aangegeven.

Criteria

Bij grondroerende werkzaamheden in plannen met een oppervlakte van 2500 m² of groter en een diepte van 40 cm of dieper dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische waarden.

Buitengebied (LANG16A)**Beschrijving**

Gebieden van bouwland en grasland, alsmede recente uitbreidingen van de oude kernen, voormalig veenontginningsgebied.

Archeologie**Waardebepaling**

Dit deel van de gemeente kan archeologische waarden bevatten, maar de aard en precieze ligging daarvan is (deels) nog onbekend. Op grond van het vrijwel verdwijnen van het hier ooit aanwezige veen is de verwachte sporendichtheid hier laag.

Indien in dit gebied nog archeologische resten aanwezig zijn kunnen deze bestaan uit sporen van bewoning en agrarisch gebruik, die dateren uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Deze resten kunnen concreet bestaan uit bijvoorbeeld ophogingen, (afval)kuilen, slootvullingen en gebruiksvoorwerpen.

Regime

Voor dit gebied wordt een archeologiebeleid gevoerd waar bij planontwikkeling boven een zekere omvang prospectief en zonodig waardestellend onderzoek plaats moet vinden, zodat een gedegen besluit kan worden genomen over de te nemen vervolgstappen.

Het regime wordt gerealiseerd door aanpassing van het bestemmingsplan, waarbij het terrein als waardevol gebied van de vijfde categorie wordt aangegeven.

Criteria

Bij grondroerende werkzaamheden in plannen met een oppervlakte van 10.000 m² of groter en een diepte van 40 cm of dieper dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische waarden.

Geestmerambacht**Beschrijving**

Gebied tot nu toe in gebruik als graslanden. In dit gebied vindt archeologisch onderzoek plaats in het kader van de ontwikkelingen in recreatiegebied Geestmerambacht.

Archeologie**Waardebepaling**

Dit deel van de gemeente kan archeologische waarden bevatten, maar de aard en precieze ligging daarvan is (deels) nog onbekend. Op grond van het vrijwel verdwijnen van het hier ooit aanwezige veen is de verwachte sporendichtheid hier laag.

Indien in dit gebied nog archeologische resten aanwezig zijn kunnen deze bestaan uit sporen van bewoning en agrarisch gebruik, die dateren uit de Middeleeuwen en Nieuwe Tijd. Deze resten kunnen concreet bestaan uit bijvoorbeeld ophogingen, (afval)kuilen, slootvullingen en gebruiksvoorwerpen. Archeologisch onderzoek in het kader van de ontwikkelingen in recreatiegebied Geestmerambacht heeft aangetoond dat in een groot deel van het gebied geen archeologische waarden aanwezig zijn.

Regime

Voor dit gebied wordt een archeologiebeleid gevoerd waar bij planontwikkeling boven een zekere omvang prospectief en zonodig waardestellend onderzoek plaats moet vinden, zodat een gedegen besluit kan worden genomen over de te nemen vervolgstappen.

Het regime wordt gerealiseerd door aanpassing van het bestemmingsplan, waarbij het terrein als waardevol gebied van de vijfde categorie wordt aangegeven.

[Na het volledig voltooien van het onderzoek kan het gebied mogelijk vrij worden gegeven]

Criteria

Bij grondroerende werkzaamheden in plannen met een oppervlakte van 10.000 m² of groter en een diepte van 40 cm of dieper dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische waarden.

Geestmerambacht, deelgebied De Druppels en deelgebied Kleimeer Noord, Vronermeer (LANG17A t/m LANG19A, LANG41A en LANG42A)

Beschrijving

In deze gebieden vinden grootschalige ontwikkelingen plaats. In De Druppels en Kleimeer Noord in het kader van de ontwikkelingen in recreatiegebied Geestmerambacht, in het gebied Vronermeer in het kader van woningbouw.

Archeologie

Waardebepaling

In deze gebieden heeft archeologisch onderzoek uitgewezen dat geen archeologische waarden aanwezig zijn of dat de bodem geheel is verstoord. In een klein deelgebied van De Druppels is wel een aantal vindplaatsen aangetroffen. Deze vindplaatsen zijn eind 2009 begin 2010 het kader van de geplande ontwikkelingen voor vergroting van recreatiegebied Geestmerambacht definitief opgegraven, met uitzondering van twee vindplaatsen, welke in situ bewaard zullen blijven

Regime

LANG17A t/m LANG19A

Geen

LANG41A en LANG42A

Beide vindplaatsen krijgen een permanente bescherming door deze in situ te behouden. Ingrepen in de bodem worden niet zonder meer toegestaan.

Criteria

LANG17A t/m LANG19A

Geen

LANG41A en LANG42A

Bij alle grondroerende werkzaamheden in de bodem moeten de aanwezige archeologische waarden opgegraven worden.

Molens (LANG20A en LANG1M, LANG21A en LANG2M)

Beschrijving

Op de Oosterdijk hebben voor de bemaling van het Geestmerambacht 11 molens gestaan. Deze molens zijn allen na 1534 gebouwd, toen de windbemaling werd ingevoerd. Vanaf de 19e zijn ze langzamerhand weer verdwenen door brand en sloop. Alleen Molen A te Sint Pancras en Molen D te Broek op Langedijk zijn nog bewaard gebleven. Molen A werd in 1663 als laatste van de 11 molens gebouwd. Molen D dateert van voor die tijd (exacte bouwdatum onbekend); deze molen brandde in 1867 af en werd een jaar later herbouwd.

Archeologie

Waardebepaling

Mogelijk zijn in de ondergrond resten van de fundering van de molens terug te vinden, evenals erfbegrenzingsen, bijgebouwtjes etc., ook resten van de waterlopen zijn te verwachten.

Regime

Op de plaatsen waar molens hebben gestaan, is een bijzonder regime van kracht vanwege de verwachte aanwezigheid van archeologische bodemsporen en voorwerpen.

Het regime wordt gerealiseerd door aanpassing van het bestemmingsplan, waarbij het terrein als waardevol gebied van de tweede categorie wordt aangegeven.

Criteria

Bij grondroerende werkzaamheden in plannen met een omvang van 50 m² of groter, die dieper reiken dan 40 cm beneden het maaiveld, dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische waarden.

Bouwkundige Monumenten

De bestaande molens op deze terreinen zijn beschermd als rijksmonument. Voor werkzaamheden aan de molens dient de vergunningaanvraag te worden behandeld door de gemeente. Hierbij zal de aanvraag tevens worden beoordeeld op de effecten voor het bodemarchief. Indien de beoogde restauratiewerkzaamheden de bodem zullen verstoren worden archeologische voorwaarden gesteld.

Molenplaatsen (LANG22A t/m LANG40A)

Beschrijving

Poldermolens van het Geestmerambacht

Op de Oosterdijk hebben voor de bemaling van het Geestmerambacht 11 molens gestaan. Deze molens zijn allen na 1534 gebouwd, toen de windbemaling werd ingevoerd. Vanaf de 19e zijn ze langzamerhand weer verdwenen door brand en sloop. Negen van deze molens zijn inmiddels verdwenen, van zeven daarvan is bekend waar ze hebben gestaan.

Overige poldermolens

Binnen de gemeente Langedijk is een groot aantal meren en meertjes drooggemaakt. Deze droogmakingen vonden plaats door middel van windmolens. Geen van deze molens bestaat nog, de locaties zijn echter wel bekend. Het gaat om de Zuidermolen van de Diepsmeer, de poldermolen van de Dergmeer en de poldermolen van de Kerkmeer. Al deze molens zijn in de 16^e eeuw gebouwd, ze verdwenen vanaf 1864.

De poldermolen van de Westbeverkoog werd pas in 1871 gebouwd, toen deze polder werd afgescheiden van de polder van het Geestmerambacht.

Industriemolens

Naast molens voor de bemaling van de polder kende Langedijk ook de molens voor het malen van koren, grutten en het zagen van hout. De Langedijker korenmolen en de Broeker korenmolen werden al in de eerste helft van de 14^e eeuw gebouwd. Echter, niet alle korenmolens zijn zo oud, de Geestbloem te Sint Pancras werd pas aan het einde van de 19^e eeuw gebouwd.

Archeologie

Waardebepaling

Mogelijk zijn in de ondergrond resten van de fundering van de molens terug te vinden, evenals erfbegrenzingslijnen, bijgebouwtjes etc., bij de poldermolens zijn ook resten van de waterlopen te verwachten.

Op of nabij diverse locaties waar molens hebben gestaan heeft in de tweede helft van de 20^e eeuw nieuwbouw plaatsgevonden. De archeologische restanten van de molens kunnen daardoor zijn verstoord of geheel verdwenen. Wanneer door middel van onderzoek of door documentatie kan worden aangetoond dat geen restanten van de molen meer in de bodem aanwezig (kunnen) zijn, vervalt het archeologieregime voor de betreffende locatie.

Alleen de molens waarvan een exacte locatie bekend is, zijn voorzien van een archeologieregime. Dit betekent dat de Broeker korenmolen, De Eenhoorn, de Koe, molen E en molen F niet in de lijst zijn opgenomen.

[Indien gewenst kan op basis van historisch kaartmateriaal wel een locatie bij benadering worden gegeven]

Regime

Op de plaatsen waar molens hebben gestaan, is een bijzonder regime van kracht vanwege de verwachte aanwezigheid van archeologische bodemsporen en voorwerpen.

Het regime wordt gerealiseerd door aanpassing van het bestemmingsplan, waarbij het terrein als waardevol gebied van de tweede categorie wordt aangegeven.

Criteria

Bij grondroerende werkzaamheden in plannen met een omvang van 50 m² of groter, die dieper reiken dan 40 cm beneden het maaiveld, dient rekening te worden gehouden met de aanwezigheid van archeologische waarden.

NB. **LANG30A** Poldermolen Dergmeer hoort bij LANG31A en is daarom niet opgenomen op de beleidskaart.

Waterlopen en kades

(LANG1G, LANG6G, LANG7G, LANG10G, LANG11G, LANG12G, LANG13GLANG17G)

Beschrijving

Water speelt een belangrijke rol in de gemeente Langedijk. Dit is al eeuwenlang zo. In West-Friesland zijn vooral kleine droogmakerijen te vinden die omringd werden door een water om op te lozen. Dit zijn boezemwateren of ringvaarten, met daarnaast vaak een kade.

Een bijzonder element in de gemeente Langedijk is de vaarpolder bij Broek op Langedijk. Dit deel is het enige nog bewaarde deel van de vroegere inrichting. Een klein voorbeeld van de vaarpolder is nog te vinden bij 't Waartje, wat een wiel van een vroegere dijkdoorbraak is.

Historische geografie**Waardebepaling**

De samenhang in het gebied tussen ringvaarten, boezemwateren en de ringdijken is waardevol. In Noord-Holland zijn deze niet zeer zeldzaam, maar deze zijn wel kenmerkend voor de gemeente Langedijk. In de gemeente is op verschillende plaatsen, zoals bij de Ambachtsdijk, deze samenhang nog duidelijk te zien.

De vaarpolders zijn de enige nog in Noord-Holland voorkomende. Dit maakt dat deze van hoge waarde zijn. De vaarpolders zijn niet meer geheel gaaf door opkomende bebouwing en wijzigingen in de omgeving.

Aandachtspunt

De samenhang dient bij ontwikkelingen rond bovenstaande historisch geografische gebieden meegenomen te worden in de planvorming. De waarde zit voornamelijk in de ruimtelijke samenhang en zal aangetast worden bij ontwikkelingen aan een (deel) van de elementen.

Bij ontwikkelingen rond en in de vaarpolders dient rekening gehouden te worden met het unieke voorkomen van deze vaarpolders. De eilanden dienen open gehouden te worden en ook de zichtlijnen van de wateren tussen de eilanden dienen vrij gehouden te worden.

Wegenpatronen (LANG2G, LANG19G, LANG20G)

Beschrijving

Er zijn twee soorten wegen in de gemeente Langedijk te vinden. Dit zijn wegen door de nieuw aangewonnen gebieden zoals droogleggingen en wegen over dijken. Deze laatste wegen zijn vaak ouder en liggen door de dorpen van waaruit de ontginningen en droogleggingen zijn begonnen.

De dijkwegen zijn vaak oude verbindingswegen tussen de dorpen in de gemeente.

Historische geografie

Waardebepaling

De waarde van de wegen door de polder is dat deze recht zijn en een hoge ruimtelijke en genetische samenhang vertonen tussen de verkaveling, wonen langs de wegen en het waterpatroon in de polder.

De waarde van de dijkwegen is dat zij de oude patronen laten zien in relatie met de ontginningen in het gebied.

Aandachtspunt

Het wegenpatroon in de gemeente is kenmerkend voor twee perioden in de geschiedenis van de gemeente. De periode van voor de ontginningen is te zien aan de Twuyverweg en de Dijkstalweg. De Woudmeerpolder geeft het beeld van de drooglegging van deze polder.

Verkavelingspatronen (LANG14G, LANG15G, LANG16G, LANG21G)

Beschrijving

De ontginning van het gebied vond plaats haaks op de bewoningsas en haaks op de dwarssloten. Dwarssloten zijn in het gebied nog aanwezig. De ontginningspatronen zijn nog zichtbaar en laat een rationele verkaveling zien.

Historische geografie

Waardebepaling

De verkavelingspatronen zijn nog zichtbaar. Vooral in de Kleimeerpolder, het oudste verkavelingspatroon van de Geestmerambacht, is de verkaveling nog gaaf. Deze is na de drooglegging vrijwel niet veranderd of aangetast.

Aandachtspunt

In de Kleimeerpolder dient rekening gehouden te worden met de ruimtelijke structuur bij ontwikkelingen. Het ontginningspatroon is een van de weinige die nog gaaf is en daardoor van waarde.

Dijken

(LANG18G, LANG22G, LANG25G)

Beschrijving

Dijken zijn landschappelijk van grote waarde door de kenmerkendheid in de omgeving. In de gemeente Langedijk is de Langedijk te vinden die ontstaan is als verbinding tussen Oudkarspel en Vroone(n). De dijk heeft een ouderdom van ongeveer 1000 jaar.

Historische geografie

Waardebepaling

De voornaamste waarde van de dijk is de landschappelijke waarde. Maar ook de maatschappelijke waarde van de dijk was groot. Door een verbinding te zijn tussen verschillende gebieden en plaatsen verbond de dijk mensen en maakte de dijk handel mogelijk.

Aandachtspunt

Bij ontwikkelingen rond en op de dijk dient rekening gehouden te worden met de landschappelijke waarde. Dit kan door de dijk als element te betrekken in ruimtelijke planvorming en door de zichtlijnen op de dijk en vanaf de dijk te behouden.

Samenvattend overzicht van archeologieregimes en archeologiecriteria

De regimes zijn:

Archeologisch Rijksmonument
 Provinciaal (archeologisch) Monument
 Gemeentelijk (archeologisch) Monument

De bijbehorende criteria zijn:

ministeriële monumentenvergunning
 provinciale monumentenvergunning
 gemeentelijke monumentenvergunning

Archeologisch waardevol gebied:

eerste categorie	meer dan 0 m ²
tweede categorie	meer dan 50 m ² en 40 cm diepte
derde categorie	meer dan 500 m ² en 40 cm diepte
vierde categorie	meer dan 2.500 m ² en 40 cm diepte
vijfde categorie	meer dan 10.000 m ² en 40 cm diepte

Provinciaal Monument

LANG08A Westfriese Omringdijk

Archeologisch waardevol gebied van de eerste categorie alle bodemroering

LANG04A	Kerkterrein Oudkarspel
LANG05A	Kerkterrein Zuid-Scharwoude
LANG06A	Kerkterrein Noord-Scharwoude
LANG07A	Kerkterrein Broek op Langedijk
LANG09A	Voormalig Vroner kerkhof
LANG10A	Kerkterrein Sint Pancras
LANG41A	Middeleeuwse paalkuilen en greppels Geestmerambacht De Druppels
LANG42A	Inheems Romeinse huisplaats Geestmerambacht De Druppels

Archeologisch waardevol gebied van de tweede categorie plan groter dan 50 m2 en dieper dan 40 cm

LANG01A	Historische kern Oudkarspel, Noord-Scharwoude, Zuid-Scharwoude en Broek op Langedijk
LANG02A	Historische kern Sint Pancras
LANG03A	Historische kern Koedijk
LANG11A	Strandwal Sint Pancras
LANG13A	Zijtwinde
LANG20A	Molen A
LANG21A	Molen D
LANG22A	Molen B
LANG23A	Molen C
LANG24A	Molen G
LANG25A	Molen H
LANG26A	Molen I
LANG27A	Molen K

LANG28A	Molen L
LANG29A	Zuidermolen/Swarte molen/Nieuwe molen
LANG30A	Poldermolen Dergmeer VERVALLEN, OPGENOMEN IN LANG31A
LANG31A	Poldermolen /Kerk- en Dergmeergemaal
LANG32A	Poldermolen Westbeverkoog
LANG33A	Het Ooievaarsnest
LANG34A	De Kievit/De Vier Gebroeders
LANG35A	Eerste Langedijker korenmolen
LANG36A	Tweede en derde Langedijker korenmolen
LANG37A	Gortmolen
LANG38A	De Geestbloem
LANG39A	De David
LANG40A	Oude molen D (afgebrand)
LANG41A	Middeleeuwse paalkuilen en greppels Geestmerambacht De Druppels
LANG42A	Inheems Romeinse huisplaats Geestmerambacht De Druppels
LANG43A	Gedempte Veert
LANG44A	Oude Kerkhof

**Archeologisch waardevol gebied van de derde categorie
plan groter dan 500 m2 en dieper dan 40 cm**

LANG12A	Strandwal Sint Pancras, deels verstoord
---------	---

**Archeologisch waardevol gebied van de vierde categorie
plan groter dan 2.500 m2 en dieper dan 40 cm**

LANG14A	Gebied ten zuiden van Kleimeer
LANG15A	Gebied ten oosten van N245

**Archeologisch waardevol gebied van de vijfde categorie
plan groter dan 10.000 m2 en dieper dan 40 cm**

LANG16A	Buitengebied
---------	--------------

Geen regime

LANG17A	Geestmerambacht, deelgebied Kleimeer Noord
LANG18A	Geestmerambacht, deelgebied De Druppels
LANG19A	Vronermeer

Daarnaast wordt voor een aantal terreinen een metaaldetectorverbod geadviseerd.

LANG08A	Westfriese Omringdijk
LANG04A	Kerkterrein Oudkarspel
LANG05A	Kerkterrein Zuid-Scharwoude
LANG06A	Kerkterrein Noord-Scharwoude
LANG07A	Kerkterrein Broek op Langedijk
LANG09A	Voormalig Vroner kerkhof
LANG10A	Kerkterrein Sint Pancras

Bijlage G – Archeologische Monumentencyclus

Archeologisch vooronderzoek

De eerste stap in het archeologisch onderzoekstraject is doorgaans een archeologisch bureauonderzoek. Op basis van literatuuronderzoek (boeken, ARCHIS, historische kaarten etc.) wordt de gespecificeerde archeologische verwachting voor het betreffende plangebied opgesteld en kan worden aangegeven in welke mate de (mogelijk) aanwezige waarden door de planrealisatie schade zullen lijden. Op grond daarvan wordt in het rapport een advies voor eventuele vervolgstappen geformuleerd: verder archeologisch onderzoek of géén verder archeologisch onderzoek.

Het vervolgonderzoek zal in eerste instantie vrijwel altijd bestaan uit een inventariserend veldonderzoek. Het doel hiervan is het aanvullen en toetsen van de gespecificeerde verwachting uit het bureauonderzoek. In de verkennende fase worden kansrijke archeologische zones in het plangebied geselecteerd voor de volgende fase. In de praktijk wordt de verkennende fase regelmatig gecombineerd met een bureauonderzoek of wordt zelfs helemaal overgeslagen. Tijdens de kartering wordt het terrein systematisch onderzocht op de aanwezigheid van archeologische restanten. Uit de verkennende en karterende fase kan blijken dat ter plaatse van het plangebied geen archeologische waarden aanwezig zijn. In dat geval besluit de gemeente dat de ruimtelijke plannen vanuit archeologisch oogpunt zonder enige restrictie doorgang kunnen vinden.

Indien tijdens het inventariserend veldonderzoek een archeologische vindplaats wordt aangetroffen, dan richt de laatste fase van het inventariserend veldonderzoek zich op de waardering van de betreffende vindplaats. De waardering van een vindplaats leidt tot een selectieadvies. Het selectieadvies is een archeologisch inhoudelijk advies over de behoudenswaardigheid van een vindplaats. Op basis van het selectieadvies neemt de gemeente een selectiebesluit.

Selectiebesluit

In het selectiebesluit wordt door de gemeente gemotiveerd aangegeven wat er met de aangetroffen archeologische waarden in het plangebied dient te gebeuren. Daarbij wordt in eerste instantie gestreefd naar behoud in de bodem van een behoudenswaardige vindplaats. Eventueel noodzakelijke beheersmaatregelen voor het optimale behoud ervan wordt bij dit streven in overweging genomen en zonodig in de planontwikkeling en -uitwerking meegenomen. Dat kan door bijvoorbeeld de bouwplannen zodanig aan te passen, dat de archeologische vindplaats niet wordt aangetast. Indien behoud in de bodem (behoud *in situ*) naar het oordeel van de gemeente niet mogelijk is, zorgt zij ervoor dat het archeologisch vooronderzoek wordt voortgezet in de vorm van een opgraving. Het doel van opgraven is het documenteren van gegevens en het veiligstellen van materiaal van vindplaatsen om daarmee

informatie te behouden die van belang is voor kennisvorming over het verleden (behoud *ex situ*).

Een selectiebesluit kan echter ook negatief uitvallen, hetgeen betekent dat de vindplaats naar het oordeel van de gemeente niet behoudenswaardig is. Daarbij wordt besloten dat de aanwezige archeologische waarden ongedocumenteerd verloren mogen gaan.

Programma van Eisen

Een waarderend inventariserend vooronderzoek (proefsleuvenonderzoek) of opgraving behoort volgens de Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA) te worden uitgevoerd op basis van een Programma van Eisen (PvE). In het PvE worden de voorwaarden en eisen ten aanzien van de inhoudelijke vraagstelling (*wat* er moet worden onderzocht) en de praktische uitvoering (*hoe* het moet worden onderzocht) geformuleerd. Het PvE dient opgesteld te worden door een daartoe bekwaam seniorarcheoloog. Ook de rol van de bevoegde overheid wordt in het PvE beschreven. Onder andere wordt opgenomen dat de bevoegde overheid moet instemmen met het evaluatieverslag en het eindrapport van het veldonderzoek. Een PvE moet worden goedgekeurd door de bevoegde overheid.

Plan van Aanpak

Er zijn twee soorten "Plan van Aanpak" (PvA). Het eerste is een PvA voor het archeologisch veldonderzoek waarvoor geen PvE vereist, dat wil zeggen voor inventariserend veldonderzoek in de verkennende of kartende fase. Het Plan van Aanpak (PvA) is een concrete planning van het veldwerk en een beschrijving van de wijze waarop het onderzoek wordt uitgevoerd. Het PvA bevat een beredeneerde keuze van toe te passen methodiek(en).

Voor onderzoeken waarvoor een PvE verplicht is wordt ook een PvA gemaakt, de tweede soort. Dit PvA wordt in het veld gebruikt als handleiding voor het onderzoek en is voornamelijk een uitwerking van de praktische uitvoering van het onderzoek. Het PvA wordt opgesteld door de uitvoerder van de veldonderzoek. De KNA stelt niet de eis dat het PvA door de bevoegde overheid moet worden goedgekeurd.

Cultureel Erfgoed Noord-Holland adviseert de gemeente bij archeologisch onderzoek op basis van enkel een PvA in plangebieden groter dan 1 ha voorafgaand aan het onderzoek het PvA te (laten) beoordelen.

Bijlage H – Begripsbepalingen

Archeologie: historische wetenschap die zich ten doel stelt inzicht te verwerven in alle facetten van menselijke samenlevingen uit het verleden door middel van het systematisch opsporen en interpreteren van materiële overblijfselen die in of boven de grond bewaard zijn gebleven.

Archeologisch erfgoed: alle overblijfselen, voorwerpen en andere sporen van de mens uit het verleden, in en op de bodem waarvan het behoud en de bestudering relevante archeologische kennis oplevert. Hiertoe behoren in principe resten van bouwwerken, gebouwencomplexen, aangelegde terreinen, roerende zaken, monumenten van andere aard, alsmede hun context, zowel op het land als onder water.

ARCHIS: landelijk archeologisch informatiesysteem dat wordt beheerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Beeldkwaliteitplan: onderdeel van de ruimtelijke onderbouwing van een bestemmingsplan of projectprocedure waarin expliciet aandacht wordt besteed aan de relatie tussen een nieuwe ruimtelijke ontwikkeling en bestaande karakteristieken van een gebied.

Begeleiding: de registratie van vondst- en spoorgegevens van een vindplaats, zonder dat daarbij sprake is van het aanleggen van sleuven of putten, uitgevoerd tijdens bodemverstorende activiteiten die om niet-archeologische redenen plaatsvinden en waar gegronde redenen zijn om aan te nemen dat archeologische waarden aanwezig zouden kunnen zijn; tijdens deze werkzaamheden mogen de grondsporen niet worden uitgegraven, want dan is er sprake van een opgraving.

Bevoegde overheid: de overheid die besluiten neemt over de selectie van behoudenswaardige monumenten, die Programma's van Eisen voor archeologische werkzaamheden laat opstellen en goedkeurt en die rapportages beoordeelt; vanwege de samenhang tussen archeologie en ruimtelijke ordening is dat meestal de gemeente.

Bodemarchief: dat deel van het archeologisch erfgoed dat zich beneden het maaiveld bevindt.

Bureauonderzoek: het verwerven van informatie, aan de hand van bestaande bronnen, over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, omvattende de aard en de omvang, de datering, gaafheid en conservering en de relatieve kwaliteit daarvan.

Cultuurhistorie: onderzoekt de menselijke samenleving uit het verleden aan de hand van fysieke verschijnselen in het landschap (historisch bouwkundige waarden, historisch geografische waarden, archeologische waarden).

Cultuurhistorische basisstructuur: thematische samenhang binnen een (groter) geografisch begrensde gebied.

Cultuurhistorische verkenning: een instrument dat in een vroeg stadium van planvorming het cultuurhistorische belang van het plangebied belicht in relatie tot toekomstige ontwikkelingen.

Cultuurhistorische Waardenkaart: kaart van de provincie Noord-Holland waarop de waardevolle archeologische, historisch geografische en historisch (steden)bouwkundige elementen zijn aangeduid. Deze kaart is geen beleidskaart maar signaleert en informeert en is bedoeld als bron van inspiratie in de ruimtelijke ontwikkeling. De kaart is per definitie incompleet.

Directievoering: aansturen van wegens planontwikkeling noodzakelijk archeologisch veldwerk, waarbij de kaders van tijd, geld en archeologische kwaliteit worden bewaakt.

Historische geografie: historische wetenschap die de wijze bestudeert waarop het cultuurlandschap in de loop van de tijd is ontstaan en zich heeft ontwikkeld, via analyse van de hiervoor kenmerkende bestanddelen in hun ruimtelijke samenhang.

Historische (steden)bouwkunde: betreft twee onderdelen: architectuurgeschiedenis en bouwhistorie.

Inventariserend veldonderzoek (IVO): door middel van waarnemingen in het veld verwerven van (extra) informatie over bekende of verwachte archeologische waarden binnen een onderzoeksgebied, als aanvulling op en toetsing van de archeologische verwachting gebaseerd op het bureauonderzoek.

Kwaliteitsnorm Nederlandse Archeologie (KNA): in de archeologische beroepsgroep geldende normen en kwaliteitseisen voor uitvoeringswerkzaamheden, zoals door het College voor de Archeologische Kwaliteit vastgelegd in een handboek.

Opgraven/Opgraving: de ontsluiting van een vindplaats met als doel de informatie te verzamelen en vast te leggen die nodig is voor het beantwoorden van de in het Programma van Eisen verwoorde onderzoeksvragen en het behalen van de onderzoeksdoelstellingen.

Proefonderzoek: opgraving van beperkte omvang op een of meerdere locaties binnen een vindplaats in de vorm van proefputten of proefsleuven om nadere gegevens te verzamelen over aard, omvang, diepteligging en dergelijke van de grondsporen, waarbij de grondsporen zo veel mogelijk intact worden gelaten.

Programma van Eisen (PvE): door een blijkens het beroepsregister daartoe gekwalificeerd archeoloog op basis van het selectiebesluit opgestelde kennisgeving van het bevoegde overheid aan de initiatiefnemer, waarin probleem- en doelstelling van de te verrichten werkzaamheden van de vindplaats worden gegeven alsmede formulering van de daaruit af te leiden eisen met betrekking tot het uit te voeren werk.

Selectiebesluit: een gemotiveerd besluit van de bevoegde overheid tot het al dan niet behouden van een bepaalde archeologische waarde, gebaseerd op een selectieadvies en leidend tot het al dan niet, of onder voorwaarden, verlenen van een vergunning.

(Veld)werkbegeleiding: zie begeleiding

Archeologische tijdschaal

Periode	Datering
Nieuwe Tijd	1500 – heden
Late Middeleeuwen	1050 – 1500 na Chr.
Vroege Middeleeuwen	450 – 1050 na Chr.
Romeinse Tijd	12 voor Chr. – 450 na Chr.
IJzertijd	800 – 12 voor Chr.
Bronstijd	2000 – 800 voor Chr.
Neolithicum	5300 – 2000 voor Chr.
Mesolithicum	8800 – 4900 voor Chr.
Paleolithicum	300000 – 8800 voor Chr.

Bijlage I – Bronnenlijst

Literatuur

- Beek, J, Stichting COOG, s.a.: *Oudkarspel: meer dan 4 eeuwen water- en veldnamen*, GENEABOEK, Sint Pancras
- Boekel, G., J. Keizer, 2008: *Broek op Langedijk: meer dan 4 eeuwen water- en veldnamen, met de oudste doorvaarveiling* Stichting COOG, GENEABOEK, Sint Pancras
- Cock, Dr. J.K. de, 1965: Bijdrage tot de historische geografie van Kennemerland in de Middeleeuwen op fysisch-geografische grondslag, pag. 218
- De Klin, nr. 12, 1997, Vereniging Oud Sint Pancras
- De Klin, nr. 8, 1993, Vereniging Oud Sint Pancras
- De Klin, nr. 7, 1992, Vereniging Oud Sint Pancras
- De Klin, nr. 6, 1991, Vereniging Oud Sint Pancras
- De Klin, nr. 3, 1988, Vereniging Oud Sint Pancras
- Fijma, mevr. Drs. P., 2006: *Archeologisch onderzoek Twuyvermeer*, Grontmij Archeologische Rapporten 253, Assen
- Geus, J.P., 1973: *Het Vronlegeister Ambacht, een der oudste bedijkingen van Holland*, in Alkmaars Jaarboekje 1973 en Coogblick 6/2, 7/1 en 7/2
- Geus, J.P., 1996: Koedijk: meer dan 4 eeuwen water- en veldnamen, De Akelei, Koedijk
- Komen. H., 2002: Droge voeten op vrije grond: De geschiedenis van West-Friensland en Kennemerland in vogelvlucht, Multicom, Heerhugowaard
- Komen, H., 2006: Kapellen aan de dijk: Ontstaan en ontwikkeling van de Langedijker kapellen en hun gemeenschap, Artprint Visuele Communicatie, Heerhugowaard
- Korthals Altes, H.J., Mier, P. en Vercraeye, H., 2004: Erfgoed en toerisme, een spannend akkoord: Verkennend onderzoek in opdracht van Projectbureau Belvedere, Projectbureau Belvedere, Amsterdam
- Kraakman, A., Moesker, J., 2005: *Langedijk 925 jaar boven water*, MulticoM, Heerhugowaard
- Kuiper, M., 1980: *Een kijkje in de geschiedenis van Langedijk*, West-Friesland B.V., Hoorn
- Langedijk, Dr. D., 1969: *De geschiedenis van de Langedijk*, Gesto, Bergen NH
- Otto, J., IJff, J., 1986: Geestmerambacht, "een land, gelegen aan de rand van de hel...", Elma, Noord-Scharwoude
- Otto, P., Bak, P., 2002: *Over de dijk: Een beeldimpressie van Langedijk 1900-1970*, Elma Edities B.V., Noord Scharwoude
- Pronk, drs. E.C., 2006: Plangebied Dorpsstraat 857 te Oudkarspel, gemeente Langedijk; archeologisch vooronderzoek: een bureauonderzoek met veldtoets, RAAP archeologisch adviesbureau BV, Amsterdam
- Poldergeest, nr. 6, jaargang 4, april 2008, Stichting regionale archeologie "Gheestmanambocht"
- Roest, dhr. Drs. J. van der en Soetens, mevr. Drs. L., 2006: Programma van Eisen, IVO proefsleuven Geestmerambacht deelgebied "De Druppels", Grontmij, Assen

- Schamp, drs. C.R.C. en Boer, ir. G.H. de, 2007: Onderzoeklocatie Kruissloot te Sint Pancras, gemeente Langedijk; een archeologische begeleiding van de aanleg van een riolering, RAAP archeologisch adviesbureau BV, Amsterdam
- Schermer, A. en Westra, J., onbekend: Beschrijving van vondsten en waarnemingen tijdens de herkaveling van de Geestmerambacht gedurende de jaren 1956 tot 1966, in Westfriesland, Oud en Nieuw, Hoorn
- Stichting COOG, 2003: Warmenhuizen: meer dan 4 eeuwen water- en veldnamen
- Goelema, W.E., 1990: Groot-Geestmerambacht, een waterschapkroniek
- Stichting Negen eeuwen ontwikkeling Langedijk, : *Tussen Buitenland en Luizeknip, negen eeuwen ontwikkeling Langedijk*, Stichting Negen eeuwen ontwikkeling Langedijk.
- Tol, Verhagen, Borsboom en Verbruggen 2006: *Leidraad inventariserend veldonderzoek*. SIKB.
- Vries, B. de, 2010: *Een West-Friese Affaire, malers in de Kerk- en Dergmeer*. Uitg. Oudkarspel
- Westfries Genootschap, 2008: *West-Friesland Oud & Nieuw 75ste jaarboek*, Uitgeverij Peter Sasburg, Midwoud.
- Zeeman, K., 1993: *Langedijker Streekhistorie*, Elma Edities B.V., Noord-Scharwoude

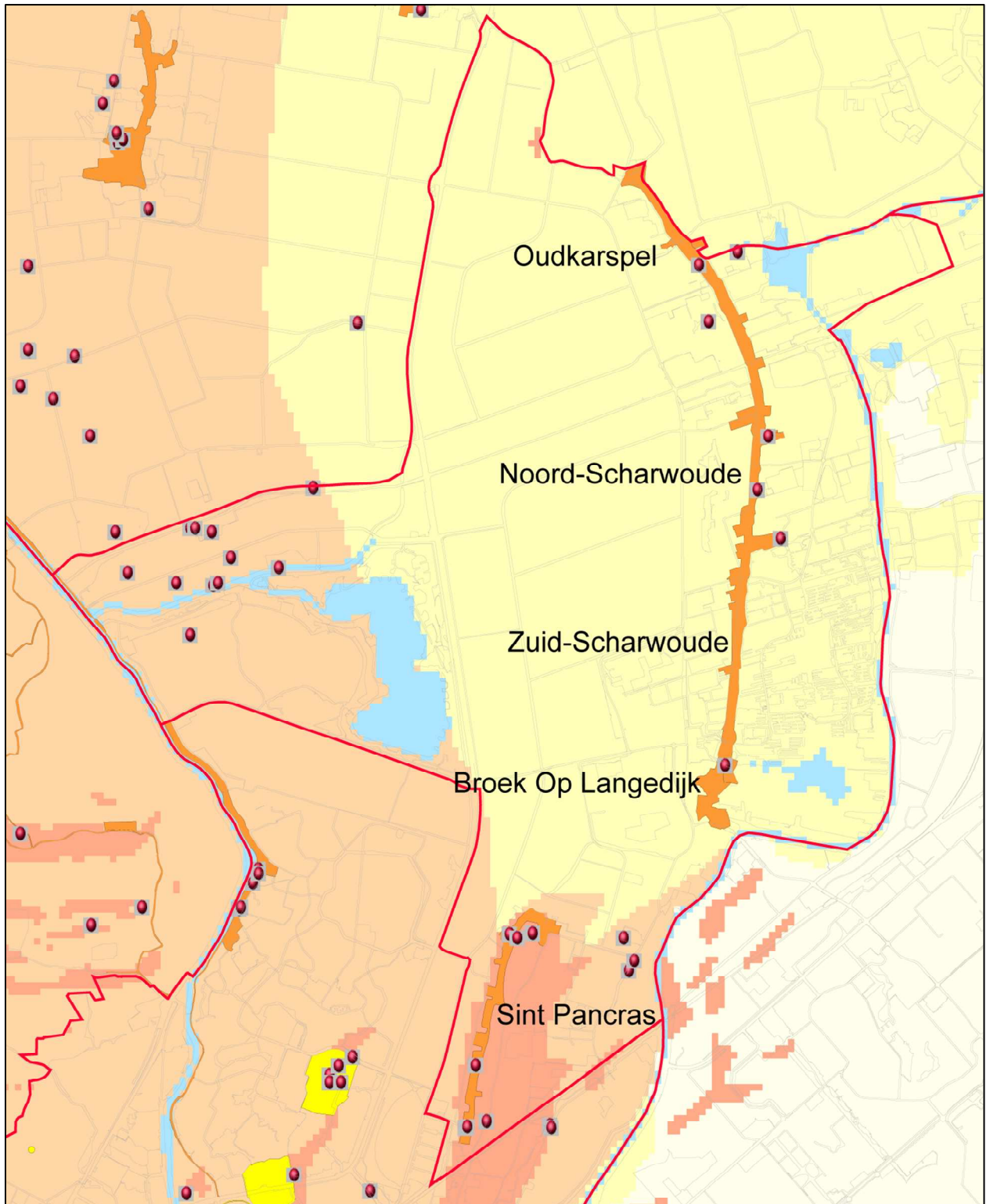
Kaartmateriaal

- Atlas van Historische Topografische Kaarten Noord-Holland. Bladen van de Chromotopografische Kaart van het Koninkrijk der Nederlanden schaal 1:25.000 1894 - 1923, Landsmeer, 2003
- Grote Historische Provincie Atlas Noord-Holland 1849-1859, 1:25.000, Groningen, 1992
- Topografische Atlas Noord-Holland 1:25.000, Emmen, 2004
- Kaartboek Uitwaterende Sluizen van Kennemerland en West-Friesland, 1745 (kopie)
- De bodemkartering van Nederland deel XVII, het tuinbouwdistrict Geestmerambacht, door Ir. P. du Burck, Ministerie van landbouw, Visserij en Voedselvoorziening, 1957

Digitale bronnen

- Archeologisch Informatiesysteem (ARCHIS2)
- www.watwaswaar.nl voor de Kadastrale Minuutplannen uit het begin van de 19^e eeuw
- Provincie Noord-Holland, *Leidraad Provinciaal Ruimtelijk Beleid* [website: www.noordholland.nl]
- Provincie Noord-Holland, *Cultuurhistorische Waardenkaart* [website: www.noordholland.nl/chw]

Bijlage J – Archeologisch informatiesysteem

Op deze kaart uit het landelijk Archeologische Informatiesysteem (Archis) is te zien waar archeologische waarnemingen zijn gedaan (de rode stippen). Dat zijn zowel vondsten die toevallig door een particulier zijn gevonden, maar ook sporen en vondsten die tijdens opgravingen aan het licht kwamen. Deze database, beheerd door de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, wordt regelmatig aangevuld met nieuwe vondsten en sporen. Zo krijgen we inzicht in plekken waar archeologische vindplaatsen al dan niet in de bodem te verwachten zijn.

De roze ondergrond geeft de verwachting weer. Donkerroze is een hoge verwachting, lichtroze een middelhoge en geel/wit een lage verwachting.

De oranje zones zijn de historische dorpskernen.